హరగ్రంథనిలయము ౧.

పెద్దాపురము ముట్టడి.

ఆంధ్రచారిత్రాత్మక సమవాకారము.

కర్త:

బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్య.

కాకినాడ

సిటీ ముద్రణాలయమునందు

ముద్రితము.

౧౯౨౫.

వెల ౧ రు.

ప్రకటన.

లిఖితరూపకమైన నాయనుమతిని పొందినవారీనాటకమును ప్రదర్శించుకొనవచ్చును.

గ్రంథకర.

ప్రథమముద్రణము.

ఈ గ్రంథప్రతులు కావలసినవారిట్లు వ్రాయునది:—

బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్య,

గాంధీనగరము,

కాకినాడ.

కృతిసమర్పణము.

ప్రథితపెద్దాపురీరాజ్యాధిపత్యవై
భవసాంద్రశ్రీలా జగపతులుమీరు
సౌశీల్యరక్షణాసక్తి జోహారొన
ర్చిన రాఘవాంబవంశికులుమీరు
ధర్మసంస్థాపనార్థంబు ప్రాణంబుల
నైన నమర్పించు త్యాగులీరు
శత్రురాజన్యమస్తకవిదారణచణ
వీరత్వసంపదన్వితులుమీరు
అంచితామలవత్సవాయాన్వయమున
వర్ధిలు నశేషభాగ్యదేవతలుమీర
లో సుభద్రాంబ, యీకృతినొసగినీకు
నావిధిని నిర్వహించుకొన్నాడ ననన్ను!

ఏరాజ్యమిందిరానారీమణీనిత్య
వాసగృహంబునా వాసికెక్కె
నేరాజ్యమఖిలసద్వృత్తంబులకు నాల
వాలమంచెంతయు ప్రతిభగాంచె
ఏరాజ్యమినవంశనృపవరేణ్యమహోభు
జాబలంబునను రక్షణమునొందె
ఏరాజ్యమీశ్వరకృపకు సర్వప్రజా
భీష్టపాలనమున కిక్కయయ్యె
నట్టి పెద్దాపురీరాజ్యమంది, యేలి
నట్టి శ్రీవత్సవాయాన్వయమున వాసి
మై విరాజిల్లు నోసుభద్రాంబ, నీకు
గాక యర్పింతు నెవరికీ కావ్యమణిని?

ఏ సుగుణరాశి జననముచే

దంతులూరివంశము పావనమయ్యెనో,

ఏసాధ్వీమణి పాణిగ్రహణముచే

సింహాద్రి జగపతిరాజచంద్రుండు ధన్యుండయ్యెనో,

ఏత్యాగశీల కరుణాచంద్రికలచే

ఆర్తజన కష్టాంధకారము పటాపంచలయ్యెనో

ఏపృథ్వి పాలనాప్రభావముచే

[illegible]ము సంస్థానము శోభాన్వితమయ్యెనో

అట్టి

తుని సంస్థాన మహారాజ్ఞీమణి

శ్రీ రాజా వత్సవాయ వెంకట సుభద్రయ్యమ్మ జగపతి

రాణీ బహద్దరు వారికి

ఈ రూపకరాజమును

భక్తి గౌరవచిహ్నముగ సమర్పించుకొనుచున్నాను,

గ్రంథకర్త.

గ్రంథకర్తృ విజ్ఞాపనము.

పెద్దాపురము చిరకాలము నా వాసగృహము;నాకు విద్యావివేకసంపద నొసగిన కల్పవృక్షము; నా యభిమానమునకు తావలము.

పౌరుషప్రతాపకీర్త్యున్నతుల కాలవాలమై నిజవైభవకాంతులచే శత్రురాజుల కన్నులకు మిఱుమిట్లుగొలిపి యొకనాడు మహేంద్ర నివాసమో యన విలసిల్లిన పెద్దాపురదుర్గము నేడు సాంద్రకంటకగుల్మలతాపరివృతశిథిలమందిరకుడ్యములతో శివారసములతో ఫణీంద్రసంచారముతో భీభత్సాకారమునుదాల్చి దుర్గమమైయుండ గాంచినపుడెల్ల నామనస్సు విచలితమయ్యెడిది. అనేక రణములకు రంగస్థలములై శత్రువీరస్కంధావారములకు యోగ్యస్థానములైన పాండవులమెట్ట మొదలగు ప్రదేశములు, దర్శించినపుడెల్ల నాహృదయమున కుద్రేకము కలుగజేయుచుండెడివి. ఏప్రదేశముల విహరింపనేగినను అవి-దేశభక్తులై, త్యాగశీలురై, విశాలహృదయులైన యాంధ్రవీరశ్రేణ్యుల పవిత్ర శోణితముచే నార్ద్రములైనవే యను విషయము జ్ఞప్తికివచ్చెడిది.

నాభావోద్రేకమున కనుగుణ్యముగ పెద్దాపురవాస్తవ్యులైన నా బాల్యమిత్రులు కొందఱీ కథాభాగమును నాకుజూపి నాటకము వ్రాయుమని 1922 సంవత్సరమునుండియు నిత్యము నన్ను వేధించుచుండుటచే నిప్పటికైన దీనిని వ్రాయక తప్పినదికాదు. ఇట్లనేకవిధముల నీ నాటకరచనమునకు నాకుగలహక్కు అపారమైనదని మా చదువరులకు మనవిచేసికొనుచున్నాను.

ఈనాటకమును చక్కగాను సంపూర్ణముగాను చదివి హృదయోత్సాహానందముల నుపోద్ఘాతరూపకముగా వెల్లడించి కావ్యమున కమితగౌరవమొనగూర్చిన, చెన్నపట్టణపు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీపండితులు, బ్రహ్మశ్రీ విస్సా అప్పారావుపంతులు, యమ్. ఏ., యల్. టి., గారికి కృతజ్ఞతానేకనమస్కారము లాచరించుచున్నాను.

పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రాంతర్గత కథాభాగము నీసమవాకార రూపమున గానముచేయుభాగ్యము తొలుదొల్త నాకు లభించినందులకు ధన్యుడను.

ఉపోద్ఘాతము.

'పెద్దాపురము ముట్టడి' అను మూఁడంకముల నాటకమును రసవంతముగాను, ద్రాక్షాపాకముగాను, ఆంధ్రచారిత్రాత్మకముగాను వ్రాసిన శ్రీ బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్యగారు, ఆంధ్రులకృతజ్ఞత కెంతయుఁ బాత్రులు ఆంధ్రదేశమున, గోదావరీ మండలమున 16 వ శతాబ్దము మొదలుకొని 19 వ శతాబ్దాదివఱకు, పేరువకెక్కిన పెద్దాపుర సంస్థానముయొక్క చరిత్రములోని రసవంతమగు నొకపట్టు నాటకరూపముగా నిట్లు వ్రాయఁబడినది. ఇందలికథ వీరరసప్రధానమై' ఆంధ్ర వీరుల యుత్సాహము, శక్తి, సామర్థ్యము, ఔదార్యము, రాజ్యాంగ తంత్రనైపుణ్యము వేనోళ్ళఁజాటుచున్నది. ఇట్టి చరిత్రలను వినుటగాని, చదువుటగాని నేఁడఱుదైనది. ఇట్టిచో, మనపూర్వరాజులచరిత్రను గుఱించిన యీనాటకము చదువుటవలన మనకందఱకును పూర్వపు ఔన్నత్యము మొదలగు మహత్తరవిషయము లొక్కమారు స్మరణకు రాకపోవు. దానివలనఁగలుగు మనోవృత్తులనంతములు. అవి పాఠకులుచదివి యనుభవింపఁదగినవికాని నేను వ్రాయఁజాలినవికావు. ఇదియే యీనాటకమువలనఁగలుగు గొప్పలాభమని నాయభిప్రాయము

నేఁటి నాటకములన్న, సర్వసాధారణముగా, శృంగారరసప్రధానములై, పారసీమట్లు మొదలగు పాటలతోనిండి, యేదో యొక పురాణగాథనో, మఱిదేనినో యాధారముచేసికొని, చదువరుల మనస్సునకొక క్రొత్తవికారమును పుట్టించుచున్నవి. ఈనాటక మట్టిదారిని గాక, జనోపకారమగు దారిపట్టియున్నది. ఇట్టివి ఆంధ్రవాఙ్మయమున పెక్కులులేవు. ఈనాటకము మొదటనుండి తుదవఱకును, ఏకరీతిని మనస్సు నాకర్షించుచున్నది. స్వభావమును వదలక, మితిని మించక, సత్యమునకు దూరముగాక, కథ పోషింపఁబడినది. రాజ్యకాంక్షాలోలత్వముచే, ద్రోహియు, దుర్మార్గుఁడునగు రుస్తుము యొక్కయు, రాజభక్తి పరాయణతచే, ధీరుఁడును, వీరుఁడునగు నూరుద్దీను యొక్కయు, నిరుపమాన రాజసేవాతత్పరతచే రాజ్యాంగతంత్ర కోవిదుఁడును, పురోహితుఁడునగు కొంపెల్ల సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి యొక్కయు, మాతృవాక్యపరిపాలనాశీలురై, కళానిధులును, పరాక్రమవంతు

లును, నిష్కపటులునగు రాజసోదరులయొక్కయు, స్వలాభాభిలాషచే కపటియగు అన్వర్దీన్ ఖానుయొక్కయు, ధర్మరాజ్యపరిపాలనోత్సాహియగు నైజామ్-ఉల్-ముల్క్ యొక్కయు, ఉదారశీలుఁడును, వీరుఁడునగు విజయరామరాజుయొక్కయు, పాత్రములు మిక్కిలి చక్కఁగా పోషింపఁబడినవి. రాఘవమ్మాదేవిగారియొక్క అమాయకమైన ధర్మపరిపాలనము సముచితముగా చూపఁబడియున్నది. తుదకు, ఆమెకు సంభవించినదుర్గతి దుఃఖాంతమై, మనస్సున కత్యంతభారముగా నాటుచున్నది. రాజమాతయొక్క శోక మనమును నిడికొని, తరములనుండి తమ్ముఁగాపాడుచున్న సంస్థానమును నిలుపుటకై, రాజశిశువుయొక్క యెంగిలినైన తినుటకసహ్యపడక, కష్టములెన్ని వచ్చినను లెక్క పెట్టక, సాహసమును, యుక్తిని, ఆశ్చర్యమగు రీతిని చూపిన లక్ష్మీసోమిదమ్మ మహత్తరచరిత్రమెంతయు ప్రశంసనీయము.

నా చిన్నతనమున పెద్దాపురములో నామేనత్త భర్తయగు భావరాజు సుబ్బారాయకవిగారు నాకీకథ చెప్పఁగా వినియున్నాను. ఆకథ వినుటయందుఁగల నాఁటియుత్సాహము నేఁటికిని మఱపునకు రాదు. ఈచరిత్ర మిప్పటికిని, పల్లెటూళ్ళలో, స్మరించుకొనినప్పుడెల్లో, కంటఁదడిపెట్టుకొనని వాఁడుండఁడు.

ఎన్నఁడో మఱచిన యీ సంస్థానచారిత్రము నిరూపకముగ, చదువరుల మనముల నతికట్టునట్లుగా వ్రాసినందులకై శ్రీ పట్టాభిరామయ్యగారు మిక్కిలి ప్రశంసనీయులు. ఆంధ్రులీపుస్తకము నధికముగా నాదరించి, పట్టాభిరామయ్యగారు పడ్డ శ్రమను సార్థక మొనర్పఁగలరని నమ్ముచున్నాను.

ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి వాత్సల్యముతప్ప మఱియే యధికారమును లేనివాఁడనగు నే నీనాటకమునకుపోద్ఘాతము వ్రాయఁబూనినందులకు పాఠకమహాశయులు నన్ను మన్నింతురుగాక. ఆంధ్రులెల్లరును ఈనాటకమునుచదివి తమపూర్వుల ప్రతిభాసామర్థ్యముల స్మరించుకొని, గుణపాఠముల గ్రహించి పెంపొందుదురుగాక!

తిరువళిక్కేణి,
చెన్నపట్టణము,
18-2-1929.

ఇట్లు,
సుజనవిధేయుఁడు,
వి స్సా - అ ప్పా రా వు.

అవతారిక.

ఆనాడు ఔరంగజేబు ఉత్తరహిందూస్థానమునకేగాక యించు మించుగా దక్షిణహిందూదేశమునకంతకునుగూడ ప్రభుత్వముచేయు చుండెను. అతడు దక్షిణదిగ్విజయయాత్రనుముగించి క్రొత్తగాసం పాదించిన రాజ్యముల బరిపాలించుటకై కమ్రుద్దీన్‌అసఫ్‌జా అనువానిని ప్రతినిధిగానియమించెను. ఆప్రతినిధిక్రింద రాజమహేంద్రవరము, శ్రీకాకుళము మొదలగు నిరువదిరెండుపరగణాలుండెను.

ఇట్లు కొంతకాలముగడచినవెనుక 1707లో ఔరంగజేబస్త మించెను. ఇతనివెనుక ఢిల్లీశులైన యాతనికొమరులు దుర్బలులైనం దున కమ్రుద్దీన్‌అసఫ్‌జా 1723లో స్వతంత్రప్రభువైనట్లుప్రకటించి నైజామ్—ఉల్—ముల్క్ అను బిరుదువహించెను.

1714లో పెద్దాపురంసంస్థానాధీశులైన యుద్దండరాయజగపతి రాజుగారు కాలగతినొంద ఆయనసతీమణి (రాగమ్మదేవిగారను) రాఘవమ్మాదేవిగారు బాలురగు తనయులపక్షమున రాజ్యమును బాలించుచుండిరి. అందు జ్యేష్ఠులు తిమ్మజగపతిరాజుగారు. రెండవవారు బలభద్రరాజుగారు. తండ్రిగారుకాలముచేయునప్పటికి తిమ్మజగపతి రాజుగారికి పదియేండ్లవయస్సుమాత్రమే.

రాగమ్మదేవిగారట్లు మంత్రిసామంతపురోహితదండనాథా గ్రణులసాహాయ్యమున దక్షతతో రాజ్యమునుపాలించి తిమ్మజగపతి రాజుగారుచేతికందివచ్చుటతోడనే రాజ్యమునాతనివశముచేసిరి. కాని కళాబిరుదాంకితులగు తిమ్మజగపతిరాజుగారు రాజ్యాంగవ్యవహారము లను తల్లిగారియందలిగౌరవముచే నామెయాలోచనమును అనలిని బొందుచు చక్కబెట్టుచుండిరి.

ఈసమయమున రాఘవమ్మదేవిగారికరుణచే నామెకొలువులో చేరి యున్నతపదవినలంకరించిన యొకమహమ్మదీయవీరుడుకలడు. వాడే రుస్తుంఖాన్! ఇతనికొమరుడు నూరుద్దీనుకూడ రాఘవమ్మదేవి గారి కొలువులోనేయుండెను. తండ్రికొమరులిరువురును రాఘవమ్మా దేవిగారియాప్తకోటిలో గణనకెక్కిరి. కొలువులోచేరిన కొన్నియేండ్లకు రుస్తుంఖానునకు పెద్దాపురసంస్థానమునపహరించు దుర్బుద్ధికలిగి రాజకుమారునవధించి సంస్థానమునుహరించుటకు కుమారునితోడ్పాటుగోరెను. కాని నూరుద్దీనందులకంగీకరింపక తండ్రిదురాలోచనకు కోపింప రుస్తుము వానిని మాయమాటలతో శాంతింపజేసి తనపై వానికనుమానము కలుగకుండజేసికొనెను. కుమారునివలన తనకార్యము నెరవేరకపోవుటచే నిజాముతో నుత్తరప్రత్యుత్తరములజరిపి నిజాముతన్నాహ్వానించినంతనే పెద్దాపురమున కొలువుచాలించుకొని హైదరాబాదేగెను.

ఆకాలమున పశ్చిమదేశమున మహారాష్ట్రులు సాహూ పీష్వా బాజీరావు మొదలగువారి నాయకత్వమున బలవంతులై వీలుచిక్కినచో గోలకొండరాజ్యమును మ్రింగజూచుచుండిరి. నిజామును, మహారాష్ట్రరాజ్యవ్యవహారములలోకలుగజేసికొని వారిలోవారికి భేదముకల్పించి వారిరాష్ట్రమును హరింపజూచుచుండెను.

స్వాతంత్ర్యమువహించిన పదునొకండుసంవత్సరములనుండియు నైజామాంధ్రరాజులను కప్పముచెల్లింపుడని కోరుచుండ వారందులకు నిరాకరించి నిజాముపైదండెత్తి రావలసినదని ఢిల్లీశునకు వార్తలనంపుచుండిరి. తమ ప్రభుత్వాధిక్కారమునుగావించిననిజామును శిక్షింపవలెనని ఢిల్లీశుడును యత్నించుచుండెను.

అందువలన జామీందారీ రాజులపై స్వయముగా దండెత్తిపో వుటకు వలనులేక అందులకు తగినవారినిగానక పదునొకండేండ్లూర కొనవలసివచ్చెను.

ఇట్టియపూర్వసమయమున నాటి రాజకీయపరిస్థితుల చక్కఁగ గ్రహించి పెద్దాపురసంస్థానముకుండి రాజ్యాంగవేత్తయు వీరుడునగు రుస్తుంఖాను బయలుదేరి సంకల్పసిద్ధికై అనుకు నిజాము నాశ్రయింపనను చరయుతుడై హైదరాబాదునగరమును బ్రవేశించెను. ఇది పూర్వగాథః ఉత్తరగాథ యీ దృశ్యకావ్యముననే వర్ణింపబడినది.

పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రములో నీకథాభాగము మిక్కిలిప్రసిద్ధి కెక్కియున్నది. రుస్తుంఖాను పెద్దాపురరాజకుమారులనిరువురను మోసముచేసి తన పటకుటీరమునకురప్పించి చిత్రవధగావించి (1734 సంవత్సరములో) కోటను స్వాధీనముచేసికొనుటయు రాఘువమ్మదేవిగారంతఃపురస్త్రీలతో అగ్నిప్రవేశముగావించుటయు సోమిదమ్మగారు బాలరాయజగపతిరాజుగారిని తంత్రముచే చెఱదప్పించి పూనపాటివారి కొప్పజెప్పుటయు కథలుగాజెప్పుకొని యీప్రాంతముల కంటదడివెట్టనివారులేరు. కృష్ణా, గోదావరి, విశాఖపట్టణముమండలములయందు, ముఖ్యముగా గ్రామములలో, నీకథ మిక్కిలిప్రచారములోనున్నది. దేశాభిమానస్వాతంత్ర్యగౌరవసంపన్నులై ప్రజాక్షేమైకతత్పరులై ధీరోదాత్తలక్షణులై ఆంధ్రసామ్రాజ్యపాలనాధురంధురులై యశశ్శరీరులైన వత్సవాయవంశప్రదీపకులవీరచారిత్రము తెయాంధ్రుని హృదయమును రంజింపజేయదు? అట్టివారిపతనమునకెవ్వానికన్నులు చెమ్మగిల్లవు?

ఈనాటకమును నేను చరిత్రమున ననుసరించి వ్రాసినప్పటికిని స్వాతంత్ర్యమునువహించి కొన్ని యెడల మార్పులుగావింపసాహసించితిని. కవియొక్కపని కేవలము చరిత్రమును తుచతప్పకుండ మక్కికి మక్కి వ్రాయుటగాదు. కాలానుగుణ్యముగ పాత్రానుకూలముగ స్వభావానుసారముగ నాయాభాగములనవరించి అసందర్భ, అస్వాభావిక, అనౌచిత్యములను రంగస్థలమునకయోగ్యములైనవానిని చరిత్రాంశములైనను పరిత్యజింపవలయును. రసపోషణకై కొంతకల్పింపవలయును. లోపములయుధాయోగ్యముగా పూరింపవలయును. చరిత్రకారుడట్లుగాక యెట్లున్నదట్లేవ్రాయవలయును. ఇదియే కవికిని చరిత్రకారకునకునుగలభేదము.

మఱియు నేటిపాఠకులకుగాని ప్రయోక్తలకుగాని చదువరులకుగాని యక్కరలేని యర్థానుస్వారనియమమును పాటింపక ధ్వనిప్రధానమగుపట్టులమాత్రముపయోగించితిని.

నాకథారచనమునకు మహారాజ రాజశ్రీ శ్రీ వత్సవాయ రాయజగపతివర్మగారి "పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రము"ను బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి "పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రవిమర్శనము" ను ముఖ్యాధారములు. చిరకాలపరిశోధనాఫలితముగ నీచరిత్రగ్రంథములు రచించి దేశమునకును మావంటికావ్యకర్తలకును మహోపకారమును గావించిన నీయిరువురు మహనీయులకు కృతజ్ఞతాభివందనములర్పించుచున్నాను.

శ్రద్ధానురాగములతోనీ కావ్యమును సంస్కరించి కావ్యమునకు వన్నెవెట్టిన పండితకవులు, కాకినాడ పి. ఆర్. కాలేజీప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయులునగు బ్రహ్మశ్రీ శృంగారకవి సర్వారాయుడుగారికిని యు

క్రమగుమార్పులనూచించి నాకుహితమొనరించిన కవివర్యులగు నామిత్రోత్తములకును, నాట్యాచార్యులకును, ఈగ్రంథమందలి మూడుఛాయాపటములను గ్రహించుటకువలయు సౌకర్యములన్నిటినిగావించి నాకత్యంతముదోడ్పడిన శ్రీఆంధ్రసేవాసంఘము, కాకినాడ,వారికిని పదునారు నెలలక్రిందటనే వ్రాయబడిన యీనాటకము నిప్పటికి ముద్రించుటకుకారకులైన నాహితవర్యులు శ్రీమాన్ కిళాంబి కృష్ణమాచార్యులుగారికిని నేనంజలిగూర్చుచున్నాను.

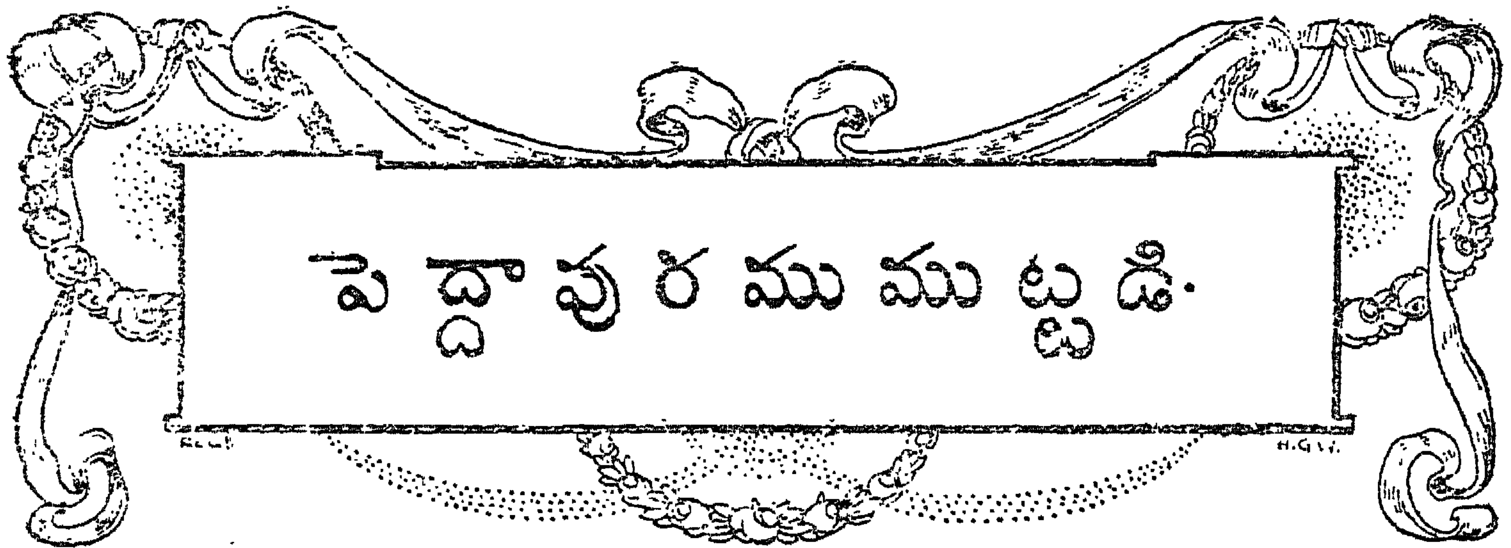
* ఈగ్రంథముయొక్క ముఖపత్రముపై చిత్రింపబడిన "చిహ్నము వత్సవాయప్రభువులు సరిహద్దుఱాలు మున్నగువానిపై చిత్రింపించిన రాజచిహ్నమైయున్నది. "జగపతిరాజు" అను శబ్దములయాద్యక్షరసమ్మేళనముకలదైయున్నది. మొత్తమున శ్రీకారముకలదై శ్రీజగపతిరాజను భావమునిచ్చునదియైయున్నది."

దైవకృపచే నేను వ్రాయగలిగినదేమో వ్రాసితిని. నాప్రయత్నమునందెంతవరకు కృతకృత్యుడనైతినో తెలుపుభారము సహృదయులగు పాఠకమహాశయులపై నున్నది. దీనిని ప్రకాశింపజేయుభారము సమర్థులగు ప్రయోక్తల భుజస్కంధములందున్నది.

గాంధీనగరము,
కాకినాడ,
5-10-1928.

బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్య.

*పెద్దాపుర సంస్థానచరిత్రవిమర్శనము, పుట 871.

పూర్వరంగము.

సూత్రధారుడు—(ప్రవేశించి సభ్యులవంకదరిగి)

గతులతివక్రతం దనరగా, గ్రహదుష్టులు చుట్టుముట్ట, దు
ర్మతమున దాకవచ్చిన యరాతిబలంబులతుత్త్రుళ్ళడంచి యే
క్షితిపతులీవసుంధర సుఖింపగ నేలుచునుందురా జగ
త్పతులప్రతాప తేజములవశ్యమునిచ్చుత మీకు భద్రముల్ !

సభాస్తారులగు నో మహాజనులారా !

సీ. ప్రాచీనతమభానువంశాబ్ధిచంద్రులై
ప్రఖ్యాతిగాంచు భూపాలవరులు
శ్రీకాకుళముదొట్టి కృష్ణాపగాసీమ
గలభూమినేలిన క్షత్రవరులు
నిఖిలశాత్రవధారణీశాటవినిగాల్చి
వాసికెక్కిన మేదినీశవరులు
సర్వప్రజాసౌఖ్య సంవర్ధనంబుగా
రాజ్యమేలిన మహారాజవరులు
గీ. వైభవపురందరులు మన వత్సవాయ
జగపతులు ! వారిపావనచరితమిపుడు

తమ సమక్షంబునందు బ్రదర్శనంబు
సలుపబూనితి మత్యంతసాహసమున !

కావున, సావధానచిత్తమున గ్రహింతురుగాక ! వీరరసప్రధానమగు నీసమవాకారమును ప్రదర్శించుటకుముందు కృతికర్తయగు బుద్ధవరపు పట్టాభిరామకవి తనవాక్యములుగా తమకిట్లు విన్నవింప నాకాదేశించి యున్నారు:—

మ. పరిపూర్ణంబగు పాండితీగరిమసంపాదించుటన్గాదు గా
ని, రసజ్ఞానుల సేవచేయుటను దీనిన్ప్రాసితిన్ నేర్చిన
ట్లు, రసోదంచితమై కథాసరణి యెట్లో మీకు హర్షంబుచే
కఱగాజేసిన నాపరిశ్రమకు కల్గున్సార్థకత్వంబొగిన్.
ఉ. నాకవితాకుమారి యెటునాట్యమొనర్పిననేమి కాని, ము
న్నేకమనీయరాజ్యము మహేంద్రపురంబనజాలి దివ్యసౌ
ఖ్యాకరమై, విరోధిజనకంటకమై వెలుగొందె నట్టి యు
స్తోకమహీమహేంద్రుల యశోవిమలామృతమింతగ్రోలరే !
ఉ. మీరువిమర్శకాగ్రణులు మీరువిమర్శనచేయబూన నె
వ్వారలకావ్యరాజములు వాసికినిల్చును ? గాన మీమదిన్
గౌరవభావమూని తమకంబునగాంచితిరేని నాకథా
ధోరణి మీకునింపయి కుతూహలమున్ గలిగింపకుండునే !

ఇంక నేనేగి కోపాటోపమున హైదరాబాదు రాజవీధినిబడి అనుచర ముఖ్యుడగు రసూల్‌ఖానుతో సంభాషించుచువచ్చు రుస్తుంఖానుని ప్రవేశపెట్టెదను.

(నిష్క్రమించును.)

ఈ నాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

—:పెద్దాపురమువారి పక్షమున:—

1 కలిదండి రామరాజు—మొగల్తుర్తిప్రభువు
2 నూజవీటి సుబ్బన్న—నూజవీటిప్రభుబంధువు
3 వత్సవాయ తిమ్మజగపతిరాజు—పెద్దాపురాధీశ్వరుడు
4 బలభద్రరాజు—తిమ్మజగపతితమ్ముడు
5 రావు (వేంకట) కృష్ణారాయడు—పిఠాపురముదొర
6 చల్లారాజన్న—దళవాయి
7 నూరుద్దీన్‌ఖాన్—......
8 కొంపెల్ల సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి—పురోహితుడు
9 పూసపాటి విజయరామరాజు—విజయనగరము రాజు
10 వత్సవాయ రాఘవరాజు—రాజబంధువు
11 రాయజగపతిరాజు—తిమ్మజగపతికుమారుడు (ఏడాదిబాలుడు)
12 రాఘవమ్మాదేవి—రాజమాత
13 రామయ్యమ్మ—తిమ్మజగపతిధర్మపత్ని
14 లక్ష్మీసోమిదమ్మ—సోమయాజిగృహిణి
15 గౌరి—దాసి
16 సేవకుడు
17 ద్వారపాలకుడు
18 సైనికులు

—:రుస్తుంఖాను పక్షమున:—

1 రుస్తుంఖాన్—రాజమహేంద్రవరము ఫర్లమ్కార్

2 రసూల్ ఖాన్ — ముఖ్యసర్దార్

3 ఇబ్రిహీంఖాన్ — సర్దారు

4 కరీంఖాన్ — ....

5 లోడీఖాన్ — కారాగారరక్షకుడు

6 గౌస్ — ....

7 మొదటిచారుడు

8 రెండవ ......

9 మూడవ......

10 సేవకుడు

11 సైనికులు

—:అన్యులు:—

1 నైజామ్ — ఉల్ — ముల్క్ — గోలకొండసుబేదారు

2 అన్వరుద్దీన్ఖాన్ — కళింగసర్కార్ వర్లమ్కార్

3 దూత — నైజామురాయబారి

4 సేవకుడు — నైజాముసేవకుడు

సవరణ.

సుబ్బన్నగారనుటకుమాఱుగ సుబ్బరాజుగారని యీ గ్రంథమం తటను పయోగింపబడినది. చదువరులీప్రమాదమును సవరించుకొన ప్రార్థితులు.

బు. వ. రా.

సవరణపత్రిక.

పుట.	పంక్తి.	ప్రమాదములు.	మార్పులు.
1	7	విక్రమోద్ధత	విక్రమోద్ధతి
,,	,,	శాత్రవవీర	శాత్రవుడైన
2	12	మహాఃరాష్ట్ర	మహారాష్ట్ర
,,	13	సర్వస్వము	సర్వస్వమే
,,	14	న్నొక	యొక
5	5	పడు	పదు
7	5	నఱుగుదెంచునె	నరుగుదెంచునె
,,	20	జూపినాడని	జూపువాడని
11	8	ఘూతంబులన్	ఘూత్రంబుతో
15	4	మనమ్మదై	మనమ్మథై
,,	20	వెట్టిలైతి	వెట్టులైతి
16	8	వలము	వలన
20	16	పృథ్వీశ్వరుండు	పృథ్వీశ్వరుండు
36	7	యుండును.	యుండకూడదా ?
,,	9	యుండును.	యుండరాదా ?
46	2	రుస్తు—	రసూ—
61	4	విజనగరా	విజయనగరా
80	3	విజయరామరాజూ	ఇజయ్ రావ్,రాజూ
,,	9	సేయుంపుమని	సేయింపుమని
90	21	తుృంచ	తుృంప
92	9	నీక్కొనగుటకు	నీక్కొనగుట
99	25	ఖడ్గములొనగి	ఖడ్గములొసగిన
112	2	నిటు	నిట్లు

పెద్దాపురముముట్టడి.

ప్రథమాంకము.

1. రంగము—హైదరాబాదునందొక రాజమార్గము.

[రుస్తుంఖాను, రసూల్‌ఖానులు వీరోచితవేషములతో బ్రవేశింతురు.]

రుస్తు—(మార్గమున బోవుచు తటాలున నాగి వెనుదిరిగి రసూలుఖానుతో) రసూల్, ఏమంటివి ?

చ. ఇరువది యైదువత్సరములేగినవాడు, సమస్తవిద్యలన్
పరిణతిగన్నవాడు, నృపచర్యలయాప్తహితుండు బాలుడే ?
నిరుపమ విక్రమోద్ధత తృణీకృతశాత్రవవీర రుస్తుఖా
సరణి కృతఘ్నుడైన తనుజాతునిధూర్తత సైపజాలునే ?

రసూ—ప్రభూ, నూరుద్దీను సహజముగా బుద్ధిమంతుడు-చిరకాలమునుండి పెద్దాపురాధీశ్వరులక్రింద పనిచేయుచు వారితో కలసిమెలసి యుండుటచే వారికిహానికూర్చుటకిప్పుడు సంకోచించు-

రుస్తు—సంకోచింపనీ మాననీ, వానిసహాయముతో నాకింక ప్రసక్తిలేదు. ఆదినములంతరించినవి. వాడు తనయుడు కాడు-నేను తండ్రినిగాను. పెద్దాపురాఖండసామ్రాజ్యము కనుసంజ్ఞచేసినమాత్రమున వచ్చి యొడిలోపడుటకు సిద్ధముగనున్నప్పుడా నిర్భాగ్యుడు నాప్రయత్నములకు సహాయపడక పోవుటయేగాక "పెద్దాపురసంస్థానమున కెగ్గుతలపెట్టితివేని నీదుశ్చర్యలనన్నిటిని రాఘవమ్మాదేవి గారికెఱింగింపక మాన" నని నన్ను భయపెట్టక పోయినచో అయిదేండ్లశ్వదళమునకును, ఏడేండ్లుగజదళమునకును ప్రధానవాహినీపతినై 'కో' యన్న కోటిమందిని సమకూర్పజాలు గుణపిశేషముండి యింతకాలమువరకు వత్సవాయ వారిని పదచ్యుతుల గావించి పెద్దాపురసామ్రాజ్యసింహాసనమున నూరుద్దీనుని గూర్చుండబెట్టి రాజ్యచక్రము సరిభద్రమోత్పాతముగ ద్రిప్పుచు సాంఘ్ర రాజుల

గుండెలలో గాలమునై యుండకుందునా? నేను నేను గజదళాధి పత్య మును త్యజించి యిప్పుడీ హైదరాబాదు వచ్చి కార్యసాధనముకొఱకు నైజాము మీద నాధారపడవలసిన దుర్గతి వచ్చియుండునా? కా నిమ్ము!—నాడు నన్ను బెదిరించి నాప్రయత్నముల కడ్డువచ్చుటలో విశేషములేదు. రేపు నేను గోలకొండ సైన్యముతో పెద్దాపురము కోటను ముట్టడించి భీభత్సగతి వత్సవాయవంశజుల నా నిశితకృపాణ ధారకు బలివెట్టునప్పుడు నూరుద్దీనేమి చేయునో చూచెదను.

రసూ—ఇంతకును నైజాము తమకు సైన్యాధిపత్యము నిచ్చు నను నమ్మకమేమున్నది?

రుస్తు—రసూల్, ఈవిషమసమయమున నైజామున కంతకం టెగత్యంతరమేమున్నది?

మ. ఒకవంకన్ మహారాష్ట్రనాయకకరివ్యూహంబు, వేరొక్కచో
సకలోగ్రాకృతి ఫాదుషావులియు, నైజాంరాజ్య సర్వస్వము
న్నొక గ్రుక్కన్ గొననుండ నెట్లితడుగర్వోద్రేకులౌ నాంధ్రసిం
హకిశోరంబుల బిట్టణంచికొనగా నాశించు భూశుల్కమున్?

ఈయద నెటింగియే-

సీ. ఎన్నాళ్ళనుండియో పన్నునీయక యున్న
ఆంధ్రరాజ్యులు దండనార్హులనియు
విభవ దేవేంద్రులై వెలుగుచుండిన యాంధ్ర
రాజులు భుజబల తేజులనియు
ఇచట రాజమహేంద్ర మచట కళింగంబు
నేలుట కన్వారుచాలడనియు
ఆంధ్రరాజుల గర్వమణచి కప్పముగొన
గలబలశాలి గావలయుననియు
వ్రాసి నైజామునకుబోధజేసి విషము
తలకు నెక్కించి నాసమర్థతనుచెప్పి

నాడ, నికనాంధ్రవీర భూనాయకులను
రాచి అంపాన బెట్టుకాలంబు రాదె ?

రసూల్, రసూల్, వత్సవాయవారి వైభవముల దలచుకొనిననా హృదయము దహించుకొని పోవుచుండును.

గీ. ఆ విలాస వనాంతర హర్మ్యపాళి
ఆమహారత్న ఖచితసింహాసనంబు
ఆ సువర్ణమణీ మయానంతదివ్య
భూషణంబులు నామది పొంగజేయు.

కట్టా ! పదునొకండేండ్లయి యుద్దండరాయ జగపతిరాజు పరలోకమునకు బాత్రకాపైయుండ, నాపిదప రాఘవమాంబదేవి, వితంతువు ! రాజ్యపాలనముచేయుచు సంస్థానమును శాసింపదగిన నన్ను శాసించుచుండ—ఆయబల—ఆకాఫరు సేవలో, ఛీ ! కూటికి గుడ్డకు నైగొల్చినదినముల దలచు కొనిన నాలోనాకే లజ్జవొడముచున్నది. ఎఱిగియెఱిగి యాహైందవులను సేవించిన కలుషమునెట్లు క్షాళనము చేసికొందును ? అయ్యో ! ఇంతకాలమునుండి నేను మహమ్మదీయుడననియు వారు కాఫరులనియు గుఱుతింపక మసలిన నా యజ్ఞానమునేమని నిందించుకొందును ? వారిప్పై పైయాదరణములకు మాయామునయవాక్యములకు నొడలెఱుగని శివముతో వారిని గొల్చిన దినంబులెట్టి దుర్దినములు ! కానిమ్ము !—ఓపెద్దాపుర సామ్రాజ్యలక్ష్మి ! యింకనిన్ను చేజిక్కించుకొనకుండ విడువను !—విడువను !

ఉ. కాలువగట్టరక్తము, ప్రకంపమునొంద నిలాతలంబు, నీ
పాలకులన్ రణావని కృపారహితంబుగ నెల్లసేనతో
గూలిచి, నేటికాంధ్రులను గొల్చెడు భారముదీర్చి, యింక నీ
కేలును పట్టువాడ నృపకేసరు లద్భుతమంది చూడగన్ !

రసూ—ప్రభూ, నైజామువారి దర్బారుభవనమిదియే. దర్బారువేళయైనట్లున్నది, దయచేయుడు.

(ఇరువురునిష్క్రమింతురు.)

2 రంగము—హైదరాబాదులో నైజామ్—ఉల్-ముల్క్ దర్బారు.

[నైజామ్-ఉల్-ముల్క్ సింహాసనమునందుండును. విలాసినుల నృత్యగీతానంతరమున.]

సేవ—(ప్రవేశించి) జయము ! జయము ! సర్కార్ ! పెద్దాపురమునుండి రుస్తుంఖాన్ అనునొక మహమ్మదీయ వీరుడు హుజూర్ దర్శనమునకై వచ్చి హాజారమున వేచియున్నాడు.

నైజా—పెద్దాపురము నుండియా ? వెంటనే ప్రవేశపెట్టుము.

సేవ—అచ్ఛా. (నిష్క్రమించును.)

[రుస్తుంఖాన్ ప్రవేశించును.]

రుస్తు—బందగానే అలీఅస్సలామూ లేఖుమ్ !

నైజా—(సలామునందుకొని స్వగతమున) సమర్థుడే! (ప్రకా) రుస్తుంఖాన్, నీవువ్రాసిన విషయములన్నియు సత్యములేనా ?

రుస్తు—చిత్తము.

నైజా—నీవుచెప్పవలసిన దింకేమైన గలదా ?

రుస్తు—చిత్తము.

క. అదిగాక, పెద్దపురమున
పదిరెండేడులు వసించి పార్థివవరులన్
మదికెక్కునట్లు గొల్చుట
నెదిరి రహస్యముల నెల్లనెఱుగుదు నధిపా !

నైజా—పెద్దాపురమురాజుల కెంత యనువర్తనుడవై యుండు వాడ విప్పుడు వారికేల ద్రోహముసేయ సమకట్టితివు ?

రుస్తు—సర్కార్, ఏమనిమనవిచేయుదును ! ఇప్పుడు పెద్దాపురము సంస్థానమును రాఘవమ్మాదేవి యను నొకవితంతువు యుక్తవయస్కులగు కొమరు లిర్వురున్నను, సర్వాధికారములు తానే

వహించి పాలించుచున్న విషయము తామెఱుగనిది కాదు. ఆమెకు మహామ్మదీయులన్న కిట్టదు. స్వామిభక్తిపరాయణులగు సేవకులను కుల భేదమాత్రమున కంటగించుకొను నదేటి పాలకురాలు? ఇదిగాక— ఊరకొన్న చో— నేటేట నాలుగులక్షల కరకువరహాలపన్ను చెల్లింప వలసిన ఆంధ్రసామంతరాజులు తమకు పదునొకండేండ్లనుండి పన్ను చెల్లింపకపోవుటయేగాక శరత్కాలానంతరమున గోలుకొండపై దండ యాత్రకు రానున్నారు. స్వజాత్యభిమాన ప్రేరితుడనై గోలుకొండకు రానున్న మహోపద్రవమును దిలకించి మహామ్మదీయులన్న మండి పడు తెనుగురాజుల కూడిగము సేయుచు గూరుచుండ జాలక, తమ సేవచేయుచు గోలకొండ రాజ్యరక్షణార్థము శక్తికొలది పాటుపడవల యునను కుతూహలముతో పెద్దాపురమునందలి గజదళాధిపత్యమును వదలుకొని తమ సన్నిధికేతెంచితిని.

నైజా—మంచిది. నీజాతీయాభిమానమునకు మెచ్చితిని. మాకిప్పుడు మహారాష్ట్ర విజృంభణము వలన ప్రతినిమిషము నొత్తిడి కలుగుచుండుటచే నీకిప్పుడేబది వేలకంటె నెక్కుడు సైన్యమిచ్చి యంపజాలను.

రుస్తు—సర్కార్, క్షమింపవలెను; నాకు నలువదివేల సైన్య మేచాలును.

నైజా—సెబాస్! మఱియుమంచిది. అన్వర్దీనుని తొలంగించి నిన్నిప్పుడే రాజమహేంద్రవరము సర్కారునకు షర్లష్కర్‌గా నియమించుచున్నాను. (ఆజ్ఞాపత్రమును వ్రాసియిచ్చి) మహామ్మదీ యు డసత్యమాడడను విశ్వాసముచే నంతగ విమర్శచేయకయే నీవా క్యముల నమ్మి నిన్నిప్పుడు ఫేష్కసు వసూలుచేసికొని వచ్చుటకు ని యోగించుచున్నాను. కాని యిదిజ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. ఆంధ్ర రాజులతోడి చెలిమియే మనకు ప్రధానముగాని విద్వేషము కాదు.

ముందు సామమున కార్యసాధనోపాయము నాలోచించిన పిదప గాని యాహవ మొనర్పకుము. మాకసమ్మతమగు విధానమున నడచితివేని నీశిరముఖండింపబడును.

రుస్తు—సర్కార్, తమ యాజ్ఞచక్షురముల బాలింతునని యిదే కత్తిముట్టి బాసజేయుచున్నాను.

నైజా—మంచిది. సైన్యములగొని యింక నీవు పోవచ్చును.

రుస్తు—చిత్తము. (సలాముచేసి నిష్క్రమించును.)

నైజా—(సభవంకదిరిగి) ఈరుస్తుంఖాను ప్రయత్నములచే నీ పదునొకండు సంవత్సరముల కప్పము నాంధ్రరాజులు మన కర్పించినచో నింక నీమహారాష్ట్రిల క్షణక్షణ విజృంభణముల కలజడిపడ వలసిన పనియుండదు ; ఆంధ్రులవలన భయము కూడ నుండదు.

(తెరపడును.)

3 రంగము—పెద్దాపురము కోటలోని రాజమందిరము.

[తిమ్మ జగపతిరాజు బలభద్రరాజులు కూర్చుండి యుందురు.]

బల—అన్నా, రుస్తుముఖా నెంతదౌర్జన్యమున కొడిగట్టినాడు!

సీ. ఎదురైన యాంధ్రుల హింసించి వారల
తలలతో గోపురంబులను గట్టి
పతులచెంగట నున్న భామలచెఱగొని
పలుబాములను బెట్టి భంగపఱచె
కనులపండువుసేయు గ్రామంబులను గాల్చి
కొంపలజొరబడి కొల్లగొనియె

కాలిక్రొలది బాటు కనుగందులను బట్టి
ఖండించి మొండెముల్ గాలజిమ్మె
గీ. నాటిమొదలింత వరకు నిర్వీటబ్రతికి
ఏమి! పెద్దాపురీరాజ్యమే హరింప
నలుగుదెంచునె నేను ఖలాత్ము డితడు
కారణంబును ధర్మంబు గానకుండ!

తిమ్మ—బలభద్రా, దురాశాపీడితులకు కారణము-ధర్మము గావలయునా?

గీ. ఘోరవన్నగమైన నకారణముగ
హాని చేయదు జనులకు, గాని మానవుండు స్వార్థపరుండైన చెండకున్నె
తనయునైనను సతినైన తల్లినైన?

బల—ఇంతకు, నిట్టివక్రహృదయుని కొలువులో చేర్చుకొనుట అమ్మగారిదే దోషముగాని వానిది కాదు

తిమ్మ—పాపముశమించుగాక! అమ్మగారి దోసమిందేమి యున్నది?

సీ. అశ్వ శిక్షాతంత్ర మాద్యంత మెఱిగిన
జగజెట్టి యితడని సరసజేర్చి
సమరకళా పరిశ్రమయందు చాతుర్య
మును జూపినాడని వినుతి జేసి
అసమాన భక్తి నిరంతరంబును గొల్చు
విశ్వాసి యని చాల ప్రేమజూపి
విక్రమంబున బులివేటలో పేరెన్ని
కనుగాంచినాడని గౌరవించి
గీ. అమ్మ సర్వవిధమ్ముల నాదరించె
కాని, వీడిటు విశ్వాసహీనుడగుచు

తిన్నయింటి వాసంబుల నెన్న ననుచు
నించుకంతైన యూమెయూహించెనయ్య?

బల—ఔనుకాని—యీరుస్తుముఖానుని తాకనరిగిన మొగల్తుఱ్ఱు నూజివీటిప్రభువుల ప్రయత్నము లెంతవరకు సఫలము లైనవో!

తిమ్మ—రామరాజు సుబ్బరాజుగార్లింత సులభముగా రుస్తుంఖాను దళమునడంతురనుటకు సాధ్యముగాకున్నది. ఏమా?

మ. ఘనసామ్రాజ్యరమాకరగ్రహణకాంక్షాలోలుడై వచ్చు దు
ర్జనుడీతండరుదేర డిచ్చటకు భాస్వత్స్థైర్యసంయుక్త వా
హినులన్ దోడ్కొనికాని, యూతడుమతెంతే వంచన వ్యూహమం
దున బ్రజ్ఞాఢ్యుడు వీరలెట్లుచటశత్రువ్యూహమున్ జీల్తురో!

బల—అన్నా, నిన్న మొన్నటిదాక మన యుప్పుదిని చెడబెరిగిన యీతని శక్తియుక్తులు మనమెఱుగనివా? వీని మదమణచుటకు రామరాజు సుబ్బరాజుగార్ల బాహు పటిమచాలదా? అనవరత విజయలక్ష్మీసముపార్జిత యశోధురంధరులగు నీయాంధ్ర వీరవరేణ్యులకీనాడు రుస్తుంహాతకుని చేతులలో పరాజయమా?

తిమ్మ—అట్లుకాదు, చిన్న పామునైనను పెద్దకఱ్ఱతో కొట్టవలయునుసుమా!

బల—నిజమేగాని, తగినబలము తోడులేకుండుటచే వారి నాతడు విజయవాడ కడ పరాజితులజేయ జాలినను పెద్దాపురమునందడుగు వెట్టినచో ప్రాణములతో బోగలడా?

సీ. ఫాలాక్షుడెదురైన బట్టి పల్లార్చెడు
ప్రథిత బలాఢ్యులు రాచవారు
ఎట్టి వ్యూహమునైన నిట్టె చీల్పగజాలు
వీరవరేణ్యులు వెలమవారు

కరమున ఖడ్గంబు గ్రాలిభండనభూమి
కదలనిధీరులు కమ్మవారు
శరపరంపరలచే శత్రుమస్తకముల
గూల్చు ప్రవీణులు కోయదొరలు
గీ. బ్రాహ్మ్యసుక్షాత్ర రాజితుల్ బ్రాహ్మణులును
వీరవర్యులికెందఱో వేనవేలు
బ్రతికియుండగ పెద్దాపురంబునందు
కాలువెట్టునె రుస్తుముఖానుడన్న !

(తెరలో కలకలము.)

తిమ్మ—(విని) ఏమీ కలకలము ? అదిగో వీరవరేణ్యులగు రామరాజు సుబ్బరాజుగార్లు ! ఏమి చెప్పుమా నిరుత్సాహముతో వచ్చుచున్నారు ?

[రామరాజు సుబ్బరాజులు వీరోచిత వేషములతో ప్రవేశింతురు.]

బల—దయచేయుడు.

రామ } చిత్తము. (కూర్చుందురు.)
సుబ్బ }

రామ—తిమ్మజగపతిరాజా, నిజమే, రుస్తుంఖానునిచే పరాభూతులమై వచ్చిన మాకు నిరుత్సాహముగాక-ఉత్సాహమెక్కడిది ?

సుబ్బ—మహాసైన్యసమేతుడగు రుస్తుమును మేమేలాగునైన నెదుర్కొన—

బల—(ఆశ్చర్యక్రోధములతో) ఏమి! రుస్తుము—కృష్ణానదిని దాటి వచ్చెనా ?

తిమ్మ—అయిన మీరాతని విజయవాడకడనే దాకక యింత వరకేల రానిచ్చితిరి ?

సుబ్బ—నాయనా, సముద్రమున కానకట్ట నెవ్వడుకట్టగలడు?

రామ—దానికేమి ? అదిసహజమే ! అందాశ్చర్యములేదు. మానవమాత్రుడగు శత్రువునెట్లయిన సాధించియుందుము గాని దైవాకృతినున్న యీాప్రకృతియే మాతోవిరోధించిన నేమి చేయుదుము ?

సీ. ఘోరవృష్టికతాన దూరంబునందున్న
రాణువ జేర్ప నాలస్యమయ్యె
ఈ విరామములోన నెటులో కృష్ణనుదాటి
యేలూరికడ కతడేగుదెంచె
ఇరువాగు లచ్చట నెదురైనపిమ్మట
పంపినారము రాయబారి నొకని
ఆతడు దానిచే నధికరోషంబున
నాలమే ప్రకటించె, నంతలోన
గీ. నుభయసైన్యము లొఱసిన యుద్ధమచట
విషమమయ్యెను మననాల్గువేలదళము
ఖాను పదివేల దళమును గసిమసంగి
అవని కొఱగెను కట్ట! ఏమనివచింతు !

సుబ్బ—తిమ్మజగపతి రాజా, మేము ప్రాణములతో నిచ్చటకు వచ్చుట తప్ప మాలోపమిసుమంతయు లేదు.

గీ. ప్రాణముల నాసవీడి పోరాడినాము
పన్న వలసిన తంత్రముల్ బన్నినాము
కాని, మాశక్తియుక్తులు వాని పీచ
మడచుటకుజాలవయ్యె రవ్వంతయేని.

తిమ్మ—రామరాజా, ఇందు మిమ్మనవలసిన పనియేమున్నది!

ఉ. ఆలము తప్పదయ్యె, సమయంబునకున్ దరి లేవు వాహినుల్
చాలినయన్ని, శత్రువు ప్రచండదళంబులతోడ వచ్చె నే
జాలక కృష్ణదాటె, మనసైన్యములా కడు వేళదప్పి దు
ష్కాలమునందు మార్కొనిరి ఖానుని, ఎట్లు జయంబు కల్గెడున్?

గతజలసేతు బంధన మింతటితో వదలి

శా. ఇద్ధాత్రీతలమేలు కాంక్షనిటకుద్వృత్తి న్విజృంభించు నీ
యుద్ధోన్మత్త మదేభమున్ చటులఖడ్గోదగ్రఘాతంబులన్
ఔద్ధత్యంబణగించుటో మనకు కార్యంబట్లు గాకిప్పుడే
సిద్ధంబౌటయొ సంధికింతమదిలో జింతించి వాక్రువ్వరే!

బల—అన్నా, మనరాజ్యము కబళింప నరుదెంచు దుర్గాత్మునితో సమరమా సంధియా యను విచారణమేల?

గీ. నిన్న నేలూరికడ దాక నిఖిలసైన్య
తతుల సమయించి విజయమదంబుతోడ
కన్నుగానని రుస్తుముఖానుడేడ?
సంధిమనతోడ నెఱపెడు సరణియేడ?

ఈదుష్టాత్ముడొకవేళ మనతో సంధిగావించుకొన రాయబారమంపినను ఈతనితో నెయ్యమునెఱపుట కియ్యకొని సూర్యవంశమునకు మాయని మచ్చదెచ్చుటకంటె నీతని మరల ఢీకొని యందు విజయమును గొనవలయు, కాదేని వీరస్వర్గమునకేగుటయే గౌరవము.

రామ—సెబాస్! బలభద్రా! సెబాస్!

ఉ. పేరుమహమ్మదుండు తనచేతుల నొక్క సువర్ణఖడ్గ మిం
పార నొసంగువేళ తనహస్తముమీదుగనందె, నట్టి దు
ర్వార ప్రతాపు తిమ్మపతి వంశమునందుదయించి వంశపు
గౌరవమొప్ప బల్కితివి పౌత్రముదీప్తివహింప భార్గవా!

తిమ్మ్మజగపతిరాజా, మనమీ విషయమును అమ్మగారికి తెలుపకుండ నెట్లు స్వతంత్రించి కార్యనిర్ధారణముచేయగలము?

తిమ్మ—నిజము, చక్కగాజ్ఞప్తికి దెచ్చితిరి. దయచేయుడమ్మగారియభ్యంతరగృహమునుగూర్చి పోవుదము. ఇంతలో మన యాశ్వికసైన్యాధ్యక్షుడు చల్లారాజన్న పిఠాపురమేగి పీఠికాపురాధీశ్వరులగు రాజా రావు వేంకట కృష్ణారాయనింగారిని కూడగొనివచ్చి మనల జేరగలడు. బలభద్రా, గురుదేవుడు కొంపెల్ల సుబ్రహ్మణ్య సోమయాజిగారిని గజదళాధ్యక్షుడగు నూరుద్దీనుని కూడ మనయాంతరంగిక సభకాహ్వానింపుము.

బల—చిత్తమన్నా!

(అందఱొకవంకను బలభద్రుడొకవంకను నిష్క్రమింతురు.)

౪ రంగము.—అంతఃపురము.

[రామయ్యమ్మదేవి జగపతిని ఉయ్యాలలోనుంచి యూచుచు జోలపాడుచుండ గౌరి తమలపాకులందించుచుండును.]

[రాఘవమ్మాదేవి ప్రవేశించును.]

రాఘ—రామమ్మా, బాబింకను నిదురింపలేదా?

రామ—(లేచి మందహాసముతో) ఈజగపతి కింతలో నిదుర వచ్చునలవాటున్నదా? మీరు రావలెను—జోలపాడవలెను—లేకున్న పోరుమాని నిదురించునా?

రాఘ—(హాసముతో బాలునివంకదిరిగి) బాబూ, నామీద నీకింత ప్రేమయెందులకోయి? జోలపాడెద నింకనిదురింపుము. (జోల

పాడి) జగపతికప్పుడే నిద్రవచ్చినది. (జగపతివంక తిరిగి) బాబూ, నీతండ్రివలెనే నీవును నా మాటయన్న నిప్పటినుండియు నెంతయాదరము చూపుచున్నావోయి!

గీ. వల్లకీవేణురవముల తల్లిమధుర
గానమున గూడ నిదురింపబూనకీవు
జార! నేజోలపాడినయంత నిదుర
పోవ మనసేల జగవతీ, పోరునుడిగి.

రామ—అదిగో! అదియే వీనిలోనున్న విశేషము.

గౌరి—చిన్నబాబుగారు మూడుమూర్తుల తిన్నజగపతి రాజు బహద్దరుగారేనమ్మా. (రామయ్యమ్మవంక చూపుచు) చిన్నమ్మగారెఱుగరు కాని—పెద్దబాబూగారీ వయస్సున నిదే హావము-ఇదే అల్లరి-ఇదే—

(తెరలో. "గౌరీ, అమ్మగారేమి చేయుచున్నారు?")

రాఘు—తాళు-తాళు-గౌరీ, అది పెద్దఅబ్బాయి మాట విని నున్నది. పోయిచూడుము.

గౌరి—(ప్రక్కకేగి) బాబూ, ఇటు, ఇటు, (విని) చిత్తము. (తిరిగివచ్చి రాఘవమ్మాదేవితో) అమ్మా, ఏలూరినుండి తిరిగివచ్చిన మొగల్తుర్రు నూజివీటిప్రభువులు తమ దర్శనము కొఱకు వేచియున్నారట!

రాఘ—(ఆతురముతో) మంచిది. వారినందఱిని రాజ్యాలోచనాభవనమునందు బ్రవేశపెట్టుము. నేనిప్పుడేవచ్చెదను.

గౌరి—అట్లేనమ్మా. (నిష్క్రమించును.)

రాఘ—అమ్మా, రుస్తుముఖాను దురాగతము సడపనేసి యీవీరద్వయ మేమిమొనర్చిరో పోయి తెలిసికొనివచ్చెదను. (అట్లు)

ర్యముతో) ఇదేమి! నా కుడికన్ను దరుచున్నదమ్మా, యిది అశుభసూచకముగాదా ?

రామ—అత్తయ్యా, మరణమున్న తృణప్రాయముగా జూచు వీరరఘుకుల క్షత్రియ కాంతాశిరోమణులమగు మనకీదుర్నిమిత్తములవలన భయమేల ? సర్వేశ్వర లీలలగుటచే శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములన్నియు మనకు తుల్యములే కాదా ?

రాఘు—సందేహమేమి ? ఆకస్మికముగ నగ్నిజ్వాలలుదరికొని బ్రిదికి యుండగనే భస్మముచేయుచున్నను చలింపని యీరాఘువమ్మ యీనాడీ యశుభసూచకములకు భయపడునా ? (జగపతివంక దిరిగి చిఱునగవుతో) బాబూ, పోయివత్తునా ? మాటిమాటికి నాకీరాజ కార్యముల గొడవయే లేకున్న నిరంతరము నీముఖచంద్రుని జూచుకొనుచు నడుగైనకదలకుండ నీచెంతనే యుందునుగదా ! అమ్మా, పోయివచ్చెదను. (ప్రేమతో బాలుని చూచుచు నిష్క్రమించును.)

రామ—అక్కటా ! తెరల మఱుగున బడి యుండవలసిన తెఱవనై పుట్టుటచేగాని—

గీ. ఆడుపులి యట్లు కుప్పించి యాజిరంగ
మందు నరి వీరవరులను మ్రందజేసి
విజయమున్గాన నాకెంతొ ప్రీతి, యట్టి
యాసలడియాసలయ్యె నే నతివనగుట !

(తెరపడును.)

౨ రంగము— కార్యాలోచనా మందిరము.

[తిమ్మజగపతిరాజు, బలభద్రరాజు, రామరాజు, సుబ్బరాజు
రాఘవమ్మాదేవి గార్లు యథోచితాసనముల నుందురు.]

రాఘ—(అందఱిని కలయజూచి) పరాజయమాత్రమున మన మధైర్యపడవలసిన పనిలేదు. (ఉత్సాహముతో)

గీ. ఎపుడు పెద్దాపురీరాజ్య మపహరించు
పూన్కి రుస్తుము మనకోట ముట్టడించు
నాడె వానికి ఆయువు మూడకున్నె
అతని యత్న మాతనితోడ నంతరింప?

(నిర్వేదముతో) అక్కటా! కాలవృక్షమెట్టి విషఫలముల నొసగుచున్నది!

గీ. ఎవని నాసోదరుండని యెంచినానొ
ఎవని నారక్షకుండని యెంచినానొ
ఎవని నాయాప్తుడంచు నేనెంచినానొ
వాడె నాకొంప చిచ్చిడ వచ్చువాడె!

(కోపముతో) ఓకుత్సితుడా, కృతఘ్నుడా, రుస్తుం,—

గీ. స్వామిభక్తికి నిర్మల స్వాంతమునకు
నైకమత్యంబునకు స్థానమగుచు దనరు
నట్టి మహితాన్వయంబున బుట్టి ఘోర
రాక్షసుడ వెట్టులైతి క్రూరా! దురాత్మ!

కానిమ్ము—రామరాజా, అంత మీరు రుస్తుంఖానుని కేమని సమాధానమిచ్చితిరి?

రామ—అందులకు మేము:—"మేము ఢిల్లీపాదుషాల యేలుబడిలోనివారముగాని మీ నవీనప్రభువులగు గోలకొండ సుబేదారులకు

తాబేదారులము గాము. ఢిల్లీశ్వరునికైనను మేము పేరునకు సామంతు లమేగాని యెన్నడు నొక్కకాసయైన జుమ్మా చెల్లించియెఱుగము. కావున, మేము మీకుపన్ను చెల్లింపవలసిన పనిలేదు ; చెల్లింపము. న్యాయవిరుద్ధముగా మీరు రణమున కాయత్తమైనచో నందులకు మేముసిద్ధముగా నేయున్నా " మంటిమి.

రాఘు—(ఆలోచించి) సరే. అయిననిప్పుడు రుస్తుము తన రాజ ధానియగు రాజమహేంద్రవరము వచ్చినపిదప గదా మనరాజ్యము నపహరింప తంత్రముపన్నుచున్నాడు ! ఆతని వలయి నేహానియు బొందకుండునట్లు మనము కాపాడుకొనవలసియున్నది

సుబ్బ—అదిగో, సమయమునకు కృష్ణారాయనింగారును రాజ న్నయు వచ్చినారు.

[కృష్ణారాయుడు రాజన్న ప్రవేశింతురు.]

కృష్ణా
రాజ } —(రాఘువమ్మాదేవికి నమస్కరింతురు.)

కృష్ణా—(తిమ్మజగపతి నుద్దేశించి) బాబూ, నారాక ఆలస్య మైనదా ?

తిమ్మ—లేదు. సకాలమున కేవచ్చినారు, దయచేయుడు. రాజన్నా, కూర్చుండుము.

రాఘు—కృష్ణారాయ, ఏలూరియుద్ధపర్యవసానమును రుస్తుం ఖానుని దురాలోచనలను ఈరాజన్నవలన తెలిసికొనియే యుందువు- ఇందులకు కర్తవ్యమేమాలోచించితివి ?

కృష్ణ—అమ్మా, శాత్రవసైన్య పరిమితిని తెలిసికొనకుండ నాకేమనుటకును తోచకున్నది. పిఠాపురముసందిప్పుడున్నమట్టు నకు రెండువేల సైన్యమును కూర్చుకొని వచ్చితిని. ఇచ్చట తమ ప్రయత్నము లెట్లున్నవి ?

తిమ్మ—మూలబలముగాక మూడువేలసైన్యముకంటె ఎక్కు-డులేదు. ఇంతవరకమ్మగారి యనుజ్ఞలేక మనసర్దారుల పిలువనంప లేదు. రుస్తుముసైన్యము పదివేలున్నట్లును అందులో యుద్ధమున రెండువేలవరకు పడసినట్లును మనరాయరాజుగారు చెప్పుచున్నారు.

బల—యుద్ధమేకర్తవ్యమని నిర్ధారణమైనచో చిక్కవోలు, గొంతమూరు, జగ్గంపేట, కర్లంపూడి, వీరవరము, జడ్డంగి, కోటపల్లి, తామరాడ, కొట్టాము మొదలగు సమీపపు మొకాలనుండియేగాక రామచంద్రపురము, కేశనకుర్రు, ముమ్మిడివరము, గోపాలపురము, రాజోలంక మొదలగు దూరపుమొకాలనుండియు సైన్యములరావించు కొనవలసినయుండునుగాన కార్యాలోచనము త్వరలోకావలెను.

రాఘు—అన్నట్లు—రాజన్నా, కుమారుడు సూరుడ్డినెచ్చట నగపడడేమి ?

బల—సూరుడ్డినిత్తుడు మనసర్దారులకు సైన్యసమేతులై తత్క్షణమే పెద్దాపురము రావలసినదని లేఖలు వ్రాయుచున్నాడు.

రాఘు—(తీవ్రముగ) తిమ్మరాజా, నాయాజ్ఞలేని యీ తాకీదులేల ?

బల—(ఎదుటజూచి) ఇదిగో, గురుదేవుడు సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజిగారు విచ్చేయుచున్నారు.

[యుద్ధోచితవేషముతో సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి
ప్రవేశించును.]

అందఱు—(నిలువబడి నమస్కరింతురు.)

సుబ్ర—విజయోస్తు ! విజయోస్తు ! అమ్మా, మీయాజ్ఞను బడయకుండ, స్వాతంత్ర్యమువహించి పనిబడిన నుపయోగింపవచ్చు నని సూరుడ్డినీ కార్యమున నియోగించినది నేను. పనియంతయు ముగియవచ్చినది ; అతడీపాటికి వచ్చుచుండును.

రాఘు—ఆర్యా. యీపీఠమునలంకరింపుడు. మీసమయజ్ఞత్వమును మేమభినందించుచున్నాము.

సుబ్బి—(కూర్చుండి) ఇదిగో నూరుద్దీను వచ్చినాడు.

[నూరుద్దీను లేఖలతో లేఖనీమషీపాత్రలతో బ్రవేశించును.]

రాఘు—(నూరుద్దీనుతో) అబ్బాయీ రమ్ము.

నూరు—[కూర్చుండి] చిత్తము.

రామ—కృష్ణారాయని సైన్యము రెండువేలును పలూరినుండి తిరిగివచ్చిన సైన్యము మూడువందలును పెద్దాపురము సైన్యము మూడువేలును నూతనముగా చేర్చుకొన్న సైన్యము పదునేడువందలును కలిసి యేడువేల సైన్య మిప్పుడు సిద్ధముగా నున్నది. రుస్తుంఖానుని పదివేల దళములో చావగామిగిలినవారెనిమిదివేలుందురుగాన మనయేడు వేలదళమును శత్రుసైన్యమును జయించుట కెంతమాత్రమును సందియములేదు. కాబట్టి యుద్ధమే మనకుచితము.

సుబ్బి—శయనగృహమున త్రాచుపామువలె శత్రువు మన రాజ్యమున జొచ్చుచుండ వానిని తెగటార్చకుండ నూరకొనుటెంతయు విపత్కరము!

రాఘు—(మందహాసముతో) బలభద్రా! నీవుమాటాడవేమి? రణప్రియుడవగు నీకు కదనమే—

బల—[ఉత్సాహోద్రేకములతో] సందేహమేమి? అన్నా,—

గీ. ఎదిరి నెదిరించు సామర్థ్యమింతలేక
యింట గూర్చుంట శూరుల కేమిలగ్గు?
విక్రమంబున పగతుర విదళనంబు
జేసి జయలక్ష్మిగొంటయే చెల్లుగాని.

కృష్ణా—తగినంత సైన్యము లేక పరబలాబలముల దెలియక యిదివరకు రామరాజు సుబ్బరాజుగార్లు సలిపిన సమరము చాలదా?

మూలబలమున కండగ్రాను నిలువవలసిన యేడు వేలసైనికులను మనతో గొనిపోయిన మూలబలమునకు ముప్పుకాదా ? అధికసైన్యములేనప్పు డెచ్చటకో దుత్తిపోవుటకంటె యిచ్చటనేయుండి శత్రువిచ్చటకు వచ్చిన నెదుర్కొనుట సమంజసము నిరపాయమునగు మార్గము కాదా ? ఒకవంక మనము రాజమహేంద్రవరమేగ మఱియొక వంక శత్రుసేనలు మనరాజ్యమున జొఱబడిన—

తిమ్మ—జొఱబడిన ?-అంతలోనేమగును ? కృష్ణరాయ, శత్రుబలము-వచ్చుమార్గము తెలిసియు నిట్లాడెదవేమి ? ఏడు వేల యాంధ్రవీరు లెనిమిది వేల మునల్మానుదళమును నడమడవను చేయజాలని పిఱికిపందలా ?

సుబ్బ—శత్రువు దుర్వృత్తి తెలిసినపిదప వానిని యూపుమాపు కున్న నావల గొటితోతుంపవలసినదానిని గొడ్డంటితో దీర్చవలసి వచ్చును.

రాజ—ఋణశేషమును శత్రుశేషము నుంచరాదు.

సూరు—నాతండ్రి పెద్దాపురసామ్రాజ్యాప హారణవాంఛతో వచ్చుచో నిజమైన నాతని నిటకు రానీయకుండ నిరోధించుటే యుచితము.

రాయ—నిజము.కుమారా, నిజము. ప్రతిఘటన మే మన కిప్పుడు పరమకర్తవ్యము. మనయేడు వేల చమూసమూహమును గొని రామరాజు సుబ్బరాజు కృష్ణారాయనింగార్లిపుడు రాజమహేంద్రవర మేగి రుస్తుంఖానుని గోదావరిదాటి రానీయకుండ నరికట్టవలెను. అట్లయినచో మనసైన్యమేడు వేలును పరబలము పదునైదు వేలున్నను నిగ్రహింపగలము. మొటికలవంటి పెద్దాపుర పిఠాపుర వీరులు సాధింపజాలని దేమియులేదు. తిమ్మజగపతి బలభద్రులును రాజన్న సూరద్దిను లిచ్చట కోటను సంరక్షించుట కుండవలెను. మనసర్దారులిం

తలో సైన్యములు గొనివత్తురు. గాన నిప్పుడిచ్చుటి మూడువేల దళ మును తొలగించినను భయము లేదు. నూరుద్దీన్, నీవు వ్రాసియుంచిన తాఖీదులపై మా ముద్రల వేయించి తత్క్షణమే సర్దారు లెల్లరకు బంపుము. రాజన్నా, నీవిచ్చుట సైన్యములకు దగిన శిక్షణము నిచ్చుచు క్రొత్త సైన్యమును ప్రోగుచేయుము. తిమ్మరాజా, సైన్యముల నాయకత్వమగుట కాజ్ఞాపించి రణభేరి మ్రోయింపుము. బలభద్రా, సాంగ్రామికోపకరణములగు నాయుధముల జేయించు భారము నీయది. గురువర్యా, గూఢచారులకు తామాధిపత్యమును వహింప ప్రార్థించుచున్నాను. కృష్ణరాయా, ఈవృద్ధురాలి వాక్యముల ద్రోసిపుచ్చక యీ రాజమహేంద్రవర యుద్ధమునందు సర్వసేనాయకత్వమును వహింపగోరెదను. పీఠవర్యులారా, మనయిష్టదైవమును ప్రార్థింతము రండు.

సీ. రషతుఖానుసడంచి రాజిల్లె పేరయ
తిమ్మజగపతి ధాత్రీశ్వరుండు
జయపురాధీశు విశ్వంభరున్ బరిమార్చె
తిమ్మజగపతి పృథ్వీశ్వరుండు
మల్లు నబ్బుల్ హాసన్ క్షోణీంద్రునిన్ గొట్టె
రాయజగపతీంద్ర రాజమౌళి
మాధవ పతిగెల్చి యోధుడైగ్రాలె ను
ద్దండరాయపరాజ ధరణిధవుడు

గీ. నిన్ను సేవించిరే కాదె? నీవు మాకు
నిష్టదైవమ వేకాదె? యిపుడు నట్లె
రణమునకు నేగుమమ్ము, సంరక్షణంబు
జేయవే తండ్రి! లక్ష్మీనృసింహమూర్తి!

అందఱు—జయ్! పెద్దాపురసామ్రాజ్యలక్ష్మికిజయ్! జయ్! ఆంధ్రమాతకుజయ్!

(తెరపడును. బలభద్రుడు ముందునకు వచ్చును.)

బల—(వేదనతో) అయ్యో! నాకెంతయావాభంగమైనది!

గీ. సమరకాండదీర విమతయోధులతోడ
బోరవచ్చెననుచు బొంగినాడ,
కాని, యమ్మయాజ్ఞ కట్టివైచెనునన్ను
ఎట్టులోర్తు? ఇంక నేమొనర్తు?

(నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

పెద్దాపురము ముట్టడి.

ద్వితీయాంకము.

1. రంగము — పాండవుల మెట్టపై రుస్తుంఖాను శిబిరము.

[విశ్రాంతివేషముతో రుస్తుంఖాను హుక్కా పీల్చుచు విహరించుచుండును. సమీపమున యాసనమును వ్రాతబల్లయు దానిమీఁద వ్రాతపరికరములునుండును.]

రుస్తు — (సాలోచనముగ) శత్రుసైన్యములొకవేళ పరిమితిని మించి ముంచుకొనివచ్చి నలుప్రక్కలచుట్టుముట్టి ఆకస్మికముగ పైబడినను, అవలీలగా నెదుర్కొని నుఱుమాడుటకీ పాండవుల మెట్టకంటె నిరవగు ప్రదేశమీ ప్రాంతమున నింకొండు లేదు. ప్రసన్న శీతల కమనీయ శరత్కాల సుధాంశు కౌముదీప్రభావిభాసితమగు నీనిశాసమయము ప్రశాంతమై కార్యాలోచనమున కెంతయు దగియున్నది. ఈ ధరాభాగము ప్రాంగి యచలాకృతి వహించుటయు హిమాంశుమనోజ్ఞచంద్రికల వెదజల్లుటయు నాకీనలువలంకులగల మనోహర దృశ్యముల జూపుటకేగావలయును..............ఓహో!

సీ. సైనికదళము విశ్రాంతినందగజాలు
తావిదికాదె పాండవుల మెట్ట!
మహమదీయులకెల్ల మహితమై మాన్యమై
మించిన గవ్వాలమెట్ట యిదియె!
శత్రుదుర్భేద్యప్రశస్త గర్వోన్నతి
కొమరారు బురుజులకోటయిదియె!
దుర్గముచెంత నిసర్గలావణ్యంబు
గల్గి వెల్గునదె రాగమ్మచెఱువు!

గీ. వఱ్ఱిసర్గోపష్టి వినంబడెమనద్ది
వీటికావలబాఱు నేలేటిరవము ;
సకల సంపత్తికెల్ల నాస్థానముగుదు
దవరునియ్యాదిగాదె పెద్దాపురంబు !!

ఈ సంస్థానమును హస్తగతము గావించుకొనుటకు నేదలపెట్టిన మహా కార్యములెల్ల ఫలోన్ముఖమగునట్టి శుభసమయమే తెంచినది. కాని, నేనింతవరకు సాధించినదంతయు నొకయెత్తు, ఇంకముందు సాధింప వలసిన దొకయెత్తు. నైజామునకు దండయాత్రవలనకలుగు ప్రయో జనమును నచ్చజెప్పి నలుపదివేలసైనికులదోడ్కొనివచ్చి పదివేలసై న్యముతో శత్రుచమూసమూహము నేలూరికడదాకి విదళనముచేయు టయు, తరుణమునకు గోదావరినిదాటి రాజమహేంద్రవరదుర్గము నాక్రమించుకొనుటయు, రామరాజానుబ్బరాజులతో పదువేలదళము తో వచ్చి యెదిరించిన కృష్ణారాయనిపై సర్వసైన్యముతోబడి యవలీల నోడించి పెద్దాపురము మొగము చూడకుండ తోటపల్లిమన్యములకు బారద్రోలుటయు నొకలెక్కలోనివికావు. ఇంతవరకు నేనునలిపిన సమరములందు పదివేలసైనికులు నిహతులైనను ముప్పదివేల దళ మింకను కలదుగదా ! ఇంతట్టుసైనికులతో నిప్పుడునేను పెద్దాపుర దుర్గమును కళపెలుచుకొనలేనా ? ఆఁ- సాధింపలేకేమి ? త్రోవలవరి కట్టి, పెద్దాపుర పిఠాపురాధీశ్వరులు సైన్యములనంపుడని వారివారి సర్దారులకువ్రాసిన లేఖలనన్నిటి చేజిక్కించుకొనుటచే దుర్గములో నిప్పుడున్న మూలబలము మూడువేలును క్రొత్తగాచేరిన సైన్యమైదు వేలును సోమయాజి యెచ్చటినుండియో తెచ్చిన బలమొకరెండువే లును మొత్తము పదివేలుకుతప్ప యింకరావు. కానిదుర్గమభేద్యమగుటచే నీపదివేలసైనికులును నాముప్పదివేలను సంహరింపవచ్చును. అందు వలన నాబలము విశేషముగ నశింపకుండ కోటనుసాధించు మార్గమేము

న్నది! సరే! రాఘవమ్మాదేవి యెంత యసాధ్యురాలైనను నాయకుల నెల్లరి పట్టి వధింపగలిగినచో విషపుకోరలు తీసిన త్రాచు—ఏమి చేయగలదు? అప్పుడు నాకు కోట విశేషశ్రమపడకుండ లభింపగలదు. శత్రుసమూహములందు చల్లారాజన్న యొకడు ముఖ్యుడేగాని రుస్తుము ప్రతాపానిలమునకు ఢీకొనగలడా? రామరాజు, సుబ్బరాజు, కృష్ణారాయనింగార్లీవంక కడుగుపెట్టుటకు వీలులేకుండ దూరప్రదేశములకు పారదరిమితినిగదా! ఇంక నాశక్తియుక్తులుపయోగించి సాధింపవలసినవారు తిమ్మజగపతి బలభద్రు లిద్దరున్నారు. సరే! ఇంత చేసినవాడ నింకనీ వీరసింహకిశోరముల బట్టుటకుదగిన పంజరముల నిర్మింపనేలేకపోవుదునా? సన్నిదిరింప రామరాజాదులకు సైన్యసాహాయ్యమును జేసిన యీ రాఘవమ్మదేవికి విధముగ తగినశాస్తి చేసి బుద్ధిచెప్పి యీమె హృదయమున దావానలము కల్పింపలేకుందునా? (కూర్చుండి యొకలేఖను వ్రాసి) అన్నట్లీ యుత్తరమిప్పుడే పంపవలసిన యగత్యమున్నది! ప్రొద్దుటనే పంపవచ్చును. కాని ముందిది ముఖ్యము. (మఱియొక లేఖను వ్రాసి) నూరుద్దీను విషయమున సప్రమత్తుడనై యుండకున్న ప్రమాదము తప్పదు. రసూల్! రసూల్!

రసూ—(ప్రవేశించి) సర్కార్, ఏమియాజ్ఞ?

రుస్తు—ఈ యుత్తరము రహస్యముగ నీక్షణమందే నూరుద్దీనునకు పంపించు నేర్పాటుల జేయుము. (లేఖనిచ్చును.)

రసూ—(పుచ్చుకొని) చిత్తము. (పోబోవును.)

రుస్తు—ఆగుము. మఱియొకమాట. వచ్చునప్పుడు ఇబ్రహీం, కరీంఖానుల కూడ గొనిరమ్ము. ఉపదేశింపవలసిన రహస్యములు గలవు. మీకొఱకు సేనాగృహసమీపమునగల శిబిరమున వేచియుందును.

రసూ—చిత్తము సర్కార్. (నిష్క్రమించును.)

రుస్తు — ముక్కుమూసికొని మూలకూర్చుండక యీముదుసలి సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి తగుదునని తగనిభారమును నెత్తిపైబెట్టుకొని గూఢచారుల పలువురనియోగించి నాగుట్టుమట్టులనెల్ల కనుగొని నన్నుసాధింప జూచుచున్నాడట ! కానీ !

గీ॥ నా ప్రతాపాగ్ని పర్వతమే ప్రిదిలిన
సకలజగముల నాశంబు సలుపుననగ
ద్విజుల యింటింట తిరిపెము దెచ్చికొనుచు
బ్రతుకజూచు మందాధుడీ పక్షి యెంత !
(సగర్వముగ నిష్క్రమించును.)

2. రంగము — నూరుద్దీను శయనాగారము.

నూరు — (పరిక్రమించుచు సాలోచనముగ దనలో) ఇదినిజమగునా ? నాతండ్రి యింతదురాగతమున కొడిగట్టునా ? పండ్రెండు సంవత్సరములకాల మేతల్లి యండనువర్ధిల్లి గజపశాధ్యక్షత్వమంతటి గొప్పపదవినిగొనెనో యా రాఘవమ్మదేవికే చేటుగూర్ప నీతడు వచ్చుచుండెనా ? నమ్మజాల నమ్మజాలను ! అట్లయిన, యీరామరాజాదుల వాక్యములకేమందునో ? వీరినిస్వయముగా ప్రశ్నించి చూచితినే ! నిక్కువమేకాకున్న రుస్తుము పెద్దాపుర సామ్రాజ్యాపహరణ ప్రయత్నమున వచ్చుచున్నాడని వారేలజెప్పెదరు ? వారికెట్టి పూర్వద్వేషమునులేదే ! అయిన రుస్తుము సంశయింపవలసినవాడేనా ? తనకుమారునకీసంస్థానమూలంబమని యెఱుగడా ? రాఘవమ్మదేవికి నేనన్న పుత్రవాత్సల్యమని తెలియదా ? తనయందలి గౌరవానురాగములచేతగదా దేవిగారు తనపదవిని నాకొసగిరి ! దీనికంతకు కృతజ్ఞత చూపవలసినవాడిట్లు కృతఘ్నతచూపునా ? ఒకవేళ నేను

తన కుట్రలోఁజేరి తనకు తోడ్పడనంగీకరింపనందున నైజాముని కాంధ్రరాజుల యొద్దనుండి కప్పముగొని తెత్తునని యాసజూపి యాసైన్యముతో నీరాజ్యమును జయింప నిశ్చయించెనా ? అసంభవము ! ద్రోహముచే నార్జితమైన సింహాసనము నాకువలదని యే కపుత్రుడనైననేను తనహితమును త్రోసిపుచ్చినపుడీ రాజ్యము నెవ్వరికొఱకు సంపాదించును ? తనయొక్కనిహొట్టయు రాజ్యమున్న నేగాని గడువదా ? కాకున్న నీతడధికారముకొఱకు ప్రాకులాడుచున్నాఁడా? ఈసంస్థానమునందు గజదళాధిపత్యమును ఇచ్ఛాపూర్వకముగా త్యజించి నైజామునొద్ద షర్‌లష్కరుగానున్నను రాజ్యపాలనమందే కాంక్షయున్నదా ? లేకున్న నీతనికిప్పుడీ పెద్దాపురయాత్రయేల ? ఈ సైన్యపారావారమేల ? ఎందులకింత కాయక్లేశము ? పోయి యతనితో నొకసారి మాటాడివత్తునా ? ఛీ ! ఇదియిప్పట్ల ననుచితము. అనుమానములకాకరము ! ఇంకనీతని యంతరంగమెఱుంగుట కేమియుపాయముకలదు ?

సేవ—(ప్రవేశించి) ఫలామ్, సర్కార్, హుజూరునకమ్మని తమ తండ్రిగారి సేవకుడొకడీ లేఖనిచ్చి పోయినాడు. (లేఖనిచ్చును.)

నూరు—(అందుకొని) సరే, నీవుపొమ్ము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

నూరు—ఇంత రాత్రివేళ నాయనగారి యొద్దనుండి లేఖయా! ఇదిగో యివి నాయనగారి స్వహస్తాక్షరములే ! (కన్నులకద్దికొని) ఈ యక్కరములవలె నాయనగారి హృదయముకూడ సుందరమైయుండెనా నాజీవితమెంత ధన్యమైయుండును ! (లేఖనుచదువును.)

"ప్రియ కుమారా,

అల్లాకృపచే నీవుచిరంజీవివై వర్ధిల్లుదువుగాక ! ఇపుడు నాదశ తిన్నగలేదు. లేని రాజ్యవ్యామోహము నాకారోపింపబడినది. నే

నొనర్పని తలంపని దురంత ఘాతుక కృత్యములకెన్నిటికో కర్తనని నిందింపబడితిని. నేనెట్లు రామరాజాదుల కుటిలకుపాల్పడితినో రేపుకొలువుకూటమునకు నేనుపంపులేఖవలన నీకుసుగతముకాగలదు. కాని నీకుచెప్పవలసినది మఱియొకటిగలదు. ఇాతడనుక నాకొకదుర్దివసమునకలిగిన రాజ్యపాలనాసక్తి నేను నవాబునొద్ద షర్లష్కరుపదవి సంపాదించుటచే నశించినది. నాకు నేడు రాజపుత్రులయెడ నెట్టిభేదబుద్ధియులేదు. ఇటకునేవచ్చుట కేవలము శ్రీవారలదర్శనముచేసి వారి నాశీర్వదించి చనుటకే. రేపు శ్రీవారలదొడ్డాని నీవుకూడ నాగుడారమునకు వచ్చితివేని మనము ముఖాముఖినిమాట్లాడుకొనవచ్చును. అప్పుడు నీవు నాయంతఃకరణనైర్మల్యమునెఱింగి నంతసింపగలవు. ప్రయాణక్లేశముచే నస్వస్థుడనైయుండుటచేత మిమ్మేరమ్మని కోరవలసివచ్చినది. కన్నులకఱవుదీర మిమ్మొక్కసారిగాంచి తనివిదీర గాఢాలింగనమొనరించుకొనుదాక నాశుష్కహృదయమునకు శాంతికలుగదు.

అల్లాకరుణచే మనకు సుప్రభాతముగాక !

రుస్తుం."

సెబాన్ ! అనుకొన్నట్లు నాజనకుని మనస్సు అకళంకము. ఇప్పుడీ లేఖగాంచుటచే నాహృదయశల్యమూడినది. దీనినిబట్టి రామరాజాదుల అభిప్రాయములు ప్రమాదజనితములని తోచుచున్నవి. ఇంక రాబోవులేఖయం దేమియుండునో చూచెదను.

సేవ—(ప్రవేశించి) సలామ్, సర్కార్, కార్యాలోచనా సభకు దయచేయవలసినదని మహారాజుగారిసెలవైనది.

నూరు—మంచిది. నీవుముందేగుము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

నూరు—(నడచుచు) పెద్దాపురముకోటను ముట్టడింపవచ్చు

చున్నాడని వినినప్పటినుండి దోళన మొందిన నాడెందమునకీలేఖ కొంత శాంతిచేకూర్చినది. ఇంక మహారాజునకువచ్చు లేఖ నాకు సంపూర్ణానందమును సమకూర్పకుండునా ?

(నిష్క్రమించును.)

3. రంగము—సభాభవనము.

[రాఘవమ్మాదేవి, తిమ్మజగపతిరాజు, బలభద్రిరాజు నూరుద్దీను, రాజన్న, సోమయాజిగార్లాసనములనుండెదరు.]

రాఘ—గురుదేవా, రాజమహేంద్రవరము యుద్ధమునుండి తిరిగివచ్చిన వేగులవాండ్రు రామరాజు, సుబ్బరాజు, కృష్ణారాయనింగార్ల జాడ తెలియనేలేదనిచెప్పిరా ?

సుబ్రి—అమ్మా, అట్లే, వారిజాడనరయుటకై నేను విశ్వప్రయత్నముచేయుచున్నాను-ఆంధ్రలోకమునంతను గాలించుచున్నాను.

రాఘ—సరేకాని-మనరాజ్యమునపహరించుటయే పరమావధిగాబెట్టుకొని యింతదూరమరుదెంచినరుస్తుము, కోటనుముట్టడింపక పాండవులమెట్టపైవిడిదిచేసి యూరకకూర్చున్నాడేమి ?

రాజ—అతడొకవేళ మనతోకయ్యమునకుదలంపక నెయ్యమునకే చూచుచున్నాడేమో ?

బల—(వికటహాసముతో) ఈదురాత్ముడా మనతో నెయ్యమునకుండగోరువాడు ?

సేవ—(ప్రవేశించి) జయము ! జయము ! మహారాజా, రుస్తుముఖానునషరలష్కర్ యొద్దనుండి లేఖనుగొనితెచ్చి సేవకుడొకడు తమదర్శనమునకై వేచియున్నాడు.

తిమ్మ—మంచిది. వెంటనే ప్రవేశ పెట్టుము.

[రుస్తుముఖాను సేవకుడు ప్రవేశించును.]

రుస్తు. సేవ—(లేఖను తిమ్మజగపతి రాజునకిచ్చును.)

తిమ్మ— (అందుకొనును.)

బల—(కోపముతో) ఓరీ, మ్లేచ్ఛాధమా,—

గీ. ఎవ్వడేలూరు రాజమహేంద్రములను
మోసమున రామరాజాది భూమిపతుల
సైన్యములజంపె నట్టిరాక్షసచరితు
డింకనుక్షేమముగనుండెనే వచింపు?

తిమ్మ—తమ్ముడా, హేళనమాడుటమనకుదగదు. ఓరీ, మా ప్రత్యుత్తరము కొఱకు నీవు వేచియుండనక్కరలేదు, పొమ్ము.

రుస్తు. సేవ—(నిష్క్రమించును.)

బల—(కోపముతో) హేళనమాడుటే మనకుదగదా? ఇంక మనకుదగినదేది?-తగదు తగదని అయినదానికిని కానిదానికిని యూరకొనుటవలననే మనకార్యములన్నియు దగ్ధములగుచున్నవి. ఏదురాత్ముడచ్చుబోసివిడిచిన యాబోతువలె మదోన్మత్తమాతంగ మట్లు నిరంకుశగతి నాంధ్రలోకమునవిహరించుచు పెద్దాపురరాజ్యాప హరణమునకై ప్రచండ సేనాసమూహముతో పాండవులమెట్టపై కాచుకొనియున్నాడో ఆకృతఘ్నుడు—ఆచండాలుడు పంపినదూతను పట్టిబంధింపకుండ విడువవచ్చునా? వీడు రుస్తుము వేగులవాడుగాని నిక్కపువార్తావహుడా? ఇట్టికార్యములన్నియు మనకుతగినవేనా?

రాఘు—(విసువుతో) అబ్బా! అబ్బాయీ, మాటిమాటికి నీవిట్లడ్డు వచ్చుచున్న రాజకార్యములుసాగునా? అందును దూతనవ మానింపుమనియా నీయన్నగారికి నీతిగఱపెదవు? క్షణమూరకొనుము

బల—(లేచి) వంకమాటలు నాకు దెలియవు. ఉచితమైనది కయ్యము. మీవైఖరిగాంచిన సంధికొడబడునట్లులోచుచున్నది. బిచ్చపుకూడు నాకుబనికిరాదు. ఇచ్చటినుండి మీ కార్యములకడ్డురాను. ఇదేపోయెద, కాని—

గీ. తిన్నయింటి వాసములెన్ను ధీరవరుడు
ఆంధ్రవీరుల శిక్షించినట్టి ఘనుడు
కోటకాపాడవచ్చిన మేటివీరు
డతని శరణొందు టేలకయ్యంబుమీకు?

(కోపమున పోబోవును.)

తిమ్మ—(అడ్డుకొని) తమ్ముడా, తమ్ముడా,

గీ. అమ్మగారియాజ్ఞయన్న నౌదలదాల్చి
యసువులైననిచ్చునట్టి వాడ
వకట! తెంపుచేసి యామెపై గోపింప
బుద్ధియేలపుట్టె నిద్ధతగనె?

సుబ్రి—నాయనా, బలభద్రా,

గీ. ఎఱిగియుండిన శాస్త్రంబు నెఱుగకున్న
బ్రాహ్మణుడ, శాస్త్రమెఱిగినవాడనగుట
వినుమునామాట, లేఖనువినుము మొదట
అవలయోజింతమోయన్న యంబమాట.

రాఘు—(మందహాసముతో) వెఱ్ఱివాడు!—వెఱ్ఱికోపము! గురుదేవా, వానిమాటలకేమిలెండు—లేఖనుపఠింపుడు.

సుబ్ర—అమ్మా, సావధానులుగండు. సభ్యులారా, వినుడు "శ్రీమన్మహా—"

రాఘు—ఆర్యా, బిరుదములనువదలి చదువుడు.

సుబ్రి—చిత్తము. (చదువును.)

“ అమ్మా రాఘవమ్మాదేవి,

తమరు కొందఱు దుష్టులకొండెములనువిని నాపైదురభిప్రాయ ముగలిగియున్నారనివింటిని. కాని యదియంతయుగల్ల. నేనిచ్చటకు మీపై కత్తిగట్టవచ్చినవాడనుగాను. కళింగ రాజమహేంద్రవరముసర్కారుల రెండింటిని పాలించుటకన్వర్ధనసమర్థుడని తెలిసికొని నైజామువారునన్ను రాజమహేంద్రవరముసర్కారునకు సర్లష్కరుగానియమించి నలుబదివేలఫౌజును రాజమహేంద్రవరముదుర్గరక్షణార్థమొసగిపంపుటచే నేనురాజమహేంద్రవరమువచ్చుచుంటిని. కాని అక్కటా! కాలమెంతవక్రమైనది! మ్లేచ్ఛుడనైజన్మించినమాత్రమున దుర్మార్గుడనగుదునా? నాకుమాత్రము హృదయములేదా? దారాపుత్రులులేరా? నేనుకల్లామైనరులగట్టించి గ్రామములగాల్చి దోచుకొని ఆంధ్రరమణులనవమానించితిననియు, తుదకు నేను భక్తిప్రేమగౌరవములతో చిరకాలముసేవించిన తమసామ్రాజ్యమునే ఆసించివచ్చుచుంటిననియు ఎవ్వరోచెప్పినవాక్యములను విశ్వసించి రామరాజు సుబ్బరాజుప్రభృతి రాజవరేణ్యులనేకులు నాయాశయముల కనుగొనకుండ నాహితమును లక్ష్యపెట్టక తిరస్కరించి నాపైనపనిందలమోపి నన్నేలూరుకడను మరల కృష్ణారాయనింగారితో వచ్చి గౌతమీతీరమునందునుదాక నేను విధిలేక ఆత్మసంరక్షణార్థము వారితో దలపడి చేజిక్కినవారిని తమమొగముచూచివిడచిపుచ్చి తమకుయథార్థముగ నాసదుద్దేశములమనవిచేయవలసినదనియు తమదర్శనముచేసికొన కతిపయదివసములలోవచ్చుచుంటిననియువిన్నవింప వారుసిగ్గుపడి తమతోనింతకుబూర్వము నాపైయసత్యములనుజెప్పియుండుటచే స్వవచనవ్యాఘాతమువచ్చునని భయపడితమదర్శనముచేయనోడి యప్పటికిచేయునదిలేక నాపైకసిదీరక మా రాజమహేంద్రవరముదుర్గమును పట్టుకొని నన్నుసాధించుటకుగాను, సైన్యములగూర్చుకొనివచ్చునభి

లోపముతో గోదావరినిదాటి యేలూరువంకకుజనిరి. నేనొనర్చిన యుద్ధములన్నియు ధర్మబద్ధములగుటచే నన్ను మీరు క్షమింపవలెను. నిన్న మొన్నటిదాక నేను మీ సేవచేసినవాడననుమాటను మఱచిపోకుడు. నాకంటె పెద్దాపురరాజ్యాభివృద్ధినిజూచి సంతసించువారు లేరు. నైజాము వారు నావలన మీధర్మపరిపాలనమును విని సంతసించి ప్రాచీనముగ మీసంస్థానమింతవరకు చెల్లింపవలసిన జుమ్మాను రద్దుపరచితిమనియు మీసంస్థానమును సర్వస్వాతంత్ర్యముగల సోదరరాజ్యముగా నంగీకరించి మీకు స్థిరపరచి రమ్మనియు నన్ను నియోగించిరి. ధర్మమూర్తులును-వీరావతారులును. నాకును విశేషించి నాకుమారుడు నూరుద్దీనునకు ప్రభువులగు తమరు నేను మహమ్మదీయుడననిశంకింపక సేవకుడననిసిరసింపక తమసేవవీడితినని కోపింపక నాయందనుగ్రహముంచి నాప్రమాదములక్షమించి తమకుమారరత్నముల దర్శనమిప్పించితిరేని వారికి నాకష్టసుఖములమనవిచేసికొని కృతజ్ఞతాప్రీతిపూర్వకవందనములనర్పించి తమక్షేమోదంతమును దెలిసికొని నైజాము వారియాజ్ఞానుసారము తమసంస్థానమును తమకు స్థిరపరచి ధన్యుడనై రేపటిప్రాతఃకాలమున రాజమహేంద్రవరమేగెదను. అమ్మా, నేనెట్టి అకల్మషహృదయముతో నీలేఖవ్రాసితినో అట్టివినిర్మలమానసముతో తమరీకమ్మను పఠింప మఱిమఱి ప్రార్థించుచు శ్రీవారలదర్శనము కొఱకుత్కంఠతతో నెదురుచూచు తమ విధేయుడు, రుస్తుంఖాన్, రాజమహేంద్రవరము షర్‌లష్కర్.

బల— సెబాస్! చిరకాలము మనరాజ్యములోనుండి గడించిన యాంధ్రభాషాపాండిత్యమీతనికెప్పుడీ లేఖారచనమునందెంత చక్కగా వినియోగించినది!

రాఘ—గురుదేవా ఇదియంతయు విచిత్రముగానున్నదే! రామరాజాదుల సంధిప్రయత్నములు మృషలా? వారు తిరోహితులగుటకు రుస్తుముచెప్పినదే కారణమా? ఆవీరత్రయమింత దురాగతము-ద్రోహముచేసి మనల వంచించుట సత్యమా? రుస్తుమువాక్యములెంతవరకు విశ్వసనీయములు?

సుబ్ర—అమ్మా, ఈవిషయమున ఆవీరత్రయమును స్వయముగ బ్రశ్నించి తెలిసికొనుకాలమువచ్చువరకు నిదమిత్థమనుటకు వీలులేదు. కాని రుస్తుమునకు రాకొమరులదర్శనమిప్పించుటలో తమ యభిప్రాయమేమి ?

రాఘు—నాయభిప్రాయమునకేమున్నది? రాజపుత్రులనటకు బంపుటయే యిప్పటిసముచితమని నాకుదోచుచున్నది. ఏమన, రణనిహతులైనవారుగాక ముప్పదివేలసైన్యము రుస్తుమునకు కలవనికదా మనకిప్పుడు విశదమైనది. మనసర్దారులలో నొక్కరు నింతవరకు సైన్యమునుగొనిరాలేదు. మనసైనికులనడపించుటకు తగిన దండనాథులా చాలినందఱులేరు. ఆవీరత్రయమేమైరో మనకింతవరకు తెలియనేలేదు. మనకోటలోనిప్పుడు పదివేలకంటె సైన్యములేదు. నెయ్యమొనరించుకొనన నిచ్చగలవానితో సామమ్మున కార్యసాధనమొనరించుకొనక కయ్యమున కాయత్తమగుటకు నాకుదగిన కారణము గనిపించుటలేదు. ఇదివరకు రామరాజాదుల వాక్యములవిశ్వసించి వారికి మనసైన్యములతోడిచ్చి బహుళసంఖ్యాకులగు సైనికులజంపుకొన్నదిచాలును. ఇప్పుడుమనము రాజకుమారులబంపనిచో రుస్తుమందులకుగోపించి మనకోటనుముట్టడించిన చాలప్రమాదముగలుగగలదు. లేదా పండ్రెండు పదుమూడులక్షలకనకవరహాల నొక్కసారి నిష్కారణముగ చెల్లించి యింతటినుంటి గోలకొండ సుబేదారులకు మనము సామంతులము కావలసినదుర్గతిపట్టును. అనుచితముగ నీరూపమున మనకునైజాముతోడిమైత్రిలభింపనుండ కాలద్రోసి కదనరంగమున కుఱికి సైనికులజంపుకొనుటేల ? ఇతఁడు మొదట నేమనపై దాడివెడలిన మనమునాహవమునకుసిద్ధపడినచో నందు న్యాయముండును గాని మనతో సఖ్యపడగోరువాని నెదిరింపబోవుట ధర్మవిరుద్ధము. ఇదిగాక, మనసూరుద్దీనునిగూడ రాజపుత్రులతో వానిచెంతకుబంపిన

నింక వానివలన ప్రమాదమురాదని నానమ్మకము—జైనా నూరు ద్దీన్ ?

నూరు—(ఆవేశముతో) అమ్మా, ఆమాటనిశ్చయము.

గీ. అబ్బయగుగాక అల్లాయెయగునుగాక
దుర్ణయంబునకొడిగట్టి దొరలమేను
లంటగాసాహసించునే ? అంబ, నూరు
దీను—కంఠంబునందున ప్రాణముండ ?

ఈతడెంతదుర్జనుడైనను, ఎవ్వరికైన హానిచేకూర్చుగాక—తానె వ్వరివలన నింతదనుకవర్థిల్లెనో వారికే కీడెంచునా? (స్వగతము) రాజ కుమారులమైత్రిగోరుచుంటిననియు, పూర్వముతనకుగలిగినరాజ్య వ్యామోహము మర్లప్కర్ పదవిదొరుకుటచేనంతరించినదనియు నిన్న రాత్రి నాయనన్నాకువ్రాసినలేఖయందుదహరించుటచే నేనిప్పుడు రాకొమరుల నచ్చటకుదోడ్కొనిపోయిన హానిరాదు.

తిమ్మ—అమ్మా, రాజ్యక్షేమమునాలోచించిన మేము రుస్తుంఖానునొద్దకు బేటీకిపోవుటయే మేలు. లేకున్న నైజాముప్రతినిధినవమానించినదోషము మనమీదబడగలదు.

రాఘు—నేనునదే యోజించుచున్నాను.

రాజ—అమ్మా, ఇతడు మనయూరువచ్చి మనకుహాని గూర్పసాహసింపగలడా ?

బల—(చిడిముడిపాటుతో) హాని హానియని మమ్మలనంపుటకేలయింతగ సంశయించెదరు ? మేము కత్తిబట్టలేని కసుగందులమా ? ఆజియన్ననడలు ఆడువాండ్రమా ? చేత ఖడ్గములుండ మమ్మోర్పజాలు మగవాడెవడు ?

చ. హరిహరులెత్తివచ్చిన భయంకరవృత్తినెదిర్చి, యాజిలో
పటపటశీర్షముల్ దటిగి వైరిదళంబుల తీటదుల్చి, మొ

గ్రములజీల్చి, యాహవముఖంబుల మాజయ కేతనంబులన్
స్థిరముగనిల్పమే యిపుశధీరులమాదుమె పీనినోర్వమే ?

తిమ్మ—సెబాస్ ! తమ్ముడా, నిక్కముపలికితివి !

రాఘు—గురుదేవా, మీరు మౌనమువహించితి రేల ?

సుబ్రి—అమ్మా, తలచుకొనకుండనుండవలయునేగాని నూరు ద్దీనున్నంతమాత్రమున రుస్తుము నిశ్చితకార్యమునుమానడు. ఇతని వ్రాతవైఖరిజూడ ననత్యమాడి దానినిమఱుగుపరచుటకై ప్రయత్నించుచున్నట్లున్నదిగాని నిర్మలహృదయమునుండి వెలువడిన సత్యవాక్యములుగా బొడకట్టవు. తరచిచూడ నిందనందిగ్ధములనేకములున్నవి. ఇతడు రాజమహేంద్రవరదుర్గమున కేమివిపత్తునంభవించినదని నలుబదివేలఫౌజునుగొని తెచ్చెనో నాకు బోధపడకున్నది. మఱియొక విషయము. మనవీరత్రియము తన రాజమహేంద్రవరదుర్గమునపహరించుటకై సేనలగూర్చుకొన గోదావరినిదాటిజనిరని తెలిసియు రాజమహేంద్రవరమునువీడి యిచ్చటకువచ్చునంత వెఱ్ఱివాడా ? దీనినంతయుదిలకింప నీతడా వీరత్రియముపాటును మనకుదెలియనీయకుండ నూసగించుచున్నట్లును పెద్దాపుర రాజ్యాపహరణమునకై ప్రళయవ్యూహమును పన్నుచున్నట్లును స్పష్టపడుచున్నది. మఱియు నీతడొనరించిన దారుణకర్మలతో నాంధ్రలోకమంతయు నష్టుడికిపోవుచుండ నీతడదియంతయుగల్లయన్న నమ్మువారెవరు? అందఱునుత్సాహపడుచుండ నేనేలయిట్టియప్రియమాడవలయునని సంకోచించుచుంటినిగాని రుస్తుము వ్రాతలనమ్మి రాకొమరుల నాతనిచెంత కంపుట నాకెంతమాత్రమును సమ్మతములేదు.

బల—గురుదేవా, ఆలోచించినకొలది అనుమానమభివృద్ధియగుట స్వాభావికము. రుస్తుమువ్రాసిన మూడువాక్యములకు మీరు మీబుద్ధినంతయువినియోగించి ముప్పదిపుటలవ్యాఖ్యానము గావించి

నారు. బాహ్మ్యణోత్రి విరాజితులగు మీ రేయ ధైర్యపడుట త్యాశ్చర్యముగా నున్నది. మీ భయము దీర్చుట కైనను మేము పోయివత్తుము సెలవిండు.

రాఘు—తన్ను తొలగించి రాజమహేంద్రవరదుర్గమునకు రుస్తుమును మండలాధికారిగా నియమించినకోపమున అన్వరుద్దీను తనపై దండెత్తిన ప్రమాదము వచ్చునని భయపడి రుస్తుమింత సైన్యమును దెచ్చియుండును. మనదర్శనము జేసి వీరత్రయము తనకుహాని గూర్పకుండ జేయుడని మనల వేడుటకై యాతడింతత్వరలో నిటకరుదెంచియుండును. ఇక వీరత్రయమువిషయ మాతడసత్యమాడి బాము కొనున దేమున్నది ? ఇదిగాక నూరుద్దీనన్నట్లు రుస్తు మొరులయెడ నెట్లున్నను తనకొమరునితోపాటు రక్షించిన నాపుత్రులకే హానిదల పెట్టునా ? అసంభవము ! గురుదేవా, క్షమింపుడు. వీరిసిపంపుటకే నిశ్చయింతిని. ఇంక వీరుపోవలసినకాలముకూడ సమీపించుచున్నది. కుమారులారా, రండు నూరద్దీన్, రమ్ము. గురుదేవా, సెలవు. (పోబోవును.)

సుబ్రి—(లేచి ఆతురముతో) అమ్మా, అమ్మా, ఒక్క క్షణమాగుడు. మీకు మనవిచేయవలసిన దెంతయో గలదు. రుస్తుము విశ్వాసార్హుడుకాడు. ఆకూ్రుని దౌర్జన్యమును—వంచనమును—దుశ్చర్యలను గూర్చి ప్రమాణములజూపి యిప్పటివిధాన మాతడుపన్నిన దాగుణతంత్రమని ఋజువుచేయుట కెన్నియో ఆధారములగపడుచున్నవి. మీరు వానినిలక్ష్యపెట్టక—నాహితమునువినక తొందరపడి యనర్థకరమగు నిట్టిచేటికంగీకరించి కుమారులనాతనికడకంపినచో కూడిరాని కీడుమూడును. ఎంతయు దృఢసంశయమును పరేంగితావగాహనమునులేకుండ నేనింతగ మీకుచెప్పుటలేదు. రుస్తుము మాయావి ! గోముఖవ్యాఘ్రము ! భీరుడననుడు—పాఱుడననుడు—రా

జ్యాంగతంత్ర చాతుర్యవిహీనుడనునుడు_నిష్కారణరణకారకుడనునుడు._ కాని—రానుతుల నారాక్షసుని పటకుటీరమువంకనైన కన్నెత్తిచూడ నీయకుడు. తప్పదేని మరల యుద్ధమే చేయుదము, కాని—

రాఘు—(మందహాసముతో) గురుదేవా, మీకీవెత్తియేమి? నన్ను మీరు భయపెట్టుచున్నారా లేక పరీక్షించుచున్నారా? రుస్తుము వీరిని మోసగింపడనియే నావిశ్వాసము కాని యొకవేళ యన్యథాజరుగునేయనుడు. అప్పుడు నాబిడ్డలు సహజక్షాత్రప్రతాపమును ప్రదర్శించి సూర్యవంశమునకు ఖ్యాతిఘటింతురుగాక? ఆర్యా, సెలవు. కుమారులారా, రండు. (నిష్క్రమించును.)

తిమ్మ
బల
సూరు } —(నిష్క్రమింతురు.)

రాజ—(మఱియొకవంక నిష్క్రమించును.)

సుబ్రి—(నిర్వేదముతో) అక్కటా! అఖండరాజ్యతంత్రజ్ఞులని భావించిన రాఘువమ్మాదేవి యింత బేలయగునని యెన్నడెఱుగనైతినే! శర్కరావృతమగునీ రుస్తుంఖానునివిషవాక్యఘుటికలే యీమెకురుచ్యములైనవే! మేధావంతుడని జగత్ప్రసిద్ధినిగన్న నీ కళాతిమ్మజగపతిసార్వభౌముడు కూడ యీవిషయమును గ్రహింపజాలకున్నాడే! తనకుతోచినదే ధర్మమను నిరంకుశాభిప్రాయమూనిన దేవితో నేమిచెప్పిన నేమిప్రయోజనము!......................అయ్యో!

గీ. ఎవరికృపచేతవర్ధిల్లి యింతదనుక
వేదవేదాంగముల, ధనుర్వేదమందు
నద్వితీయకోవిదుడను ఖ్యాతిగంటి
నట్టిప్రభువుల రక్షించుటెట్టులింక?

(మౌనముతో కొంతవడిపరిక్రమించి తటాలుననాగి యెదుటకు జూచి గొంతెత్తి యావేగముతో) రాజన్నా! రాజన్నా!

రాజ—(రభసముగప్రవేశించి) అయ్యా!

సుబ్ర—(ఆవేగముతో) నీతురంగమేదీ?

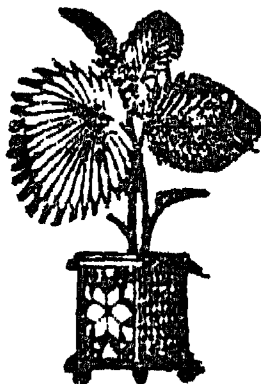
రాజ—కలదీభవనబహిర్భాగమున—సెలవైన—

సుబ్ర—ప్రాణములు వదలగలవా?

రాజ—సంతోషపూర్వకముగ-అదేమట్లుసెలవిచ్చెదరు?

సుబ్ర—పనివచ్చినది. రుస్తుము దుస్తంత్రముపన్నినట్లను మానించుచున్నాను. తత్క్షణమే నీయుద్ధాశ్వముపైబోయి రుస్తుంఖానుసభాశిబిరముచెంతనున్న వృద్ధవటవృక్షముపైకెక్కి రుస్తుంచర్యల గనిపెట్టవలయును. నీహాయము నాసమీపమునగల జొన్నచేనులో దాచుము. నేను రాగమ్మచెఱువుకొముగలోనున్న తాటితోపులో నుందును. నీయశ్వముపై నచ్చటకులఘించి యటనడచినదంతయు నాకెఱింగింపుము. పొమ్ము. క్షణమాలసింపకుము.

(ఇరువురతి యనమున చెఱియొకవంకకు నిష్క్రమింతురు.)

పెద్దాపురము ముట్టడి.

పుట 38.

4. రంగము—పాండవుల మెట్టసమీపమున.

[చల్లా రాజన్న యోధవేషముతో పటాటోపముగ ప్రవేశించును.]

రాజ—గురుదేవుడేమేమో నా చెవినినూఁదిపోసినాఁడు గాని. రుస్తుంఖానేమి రాకొమరులకు హానిదలపెట్టుటయేమి? గురుదేవుఁడు నీటిలోజాడలదీయగల అఖండప్రతిభాశాలియే గాని రుస్తుమువిషయములో నీతడనవసరాందోళన మొందుచున్నాఁడు. సరే! ఇంతలోపోయినదేమి? ఆర్యుని యాజ్ఞానుసారముగా యశ్వరాజము నాజొన్నచేనిలో నిలిపియుంచితినిగదా! ఇంక నీమఱ్ఱిచెట్టుపైదాగి రుస్తుమేమిచేయునో చూచెదను. గురుదేవుడన్నట్లాకవేళ ప్రభువులకేమేని యాపదదాఁపరినయెడల నంతలో నాయశ్వముతో నటవ్రాలి వారినిరక్షింపనేలేనా? అదిగో! అప్పుడే రుస్తుముసర్దారులతో నెదురేగి రాకొమరులను నూరుద్దీనుని సంభావించి సభాశిబిరములోనికి గొనిపోవుచున్నాఁడు! (నిష్క్రమించును.)

[అంతట తెరయెత్తఁబడగా రుస్తుంఖానుని సభాశిబిరము గోచరించును. రుస్తుంఖాను, తిమ్మజగపతి, బలభద్రరాజు, నూరుద్దీను రసూలుఖానులు సముచితాసనముల నుందురు.]

రుస్తు—(వినయముతో) తిమ్మజగపతిమహారాజా, యథార్థమేగాకున్న ఆవీరత్రియముపై నేనుదోషారోపణము గావింప సాహసింతునా? అందును—ఇట్లుకల్పించినందువలన నాకు కలసివచ్చునదేమున్నది?

తిమ్మ—దానికేమిగాని నీవిప్పుడు నలుబదివేలసైనికులతో నిటకేల వచ్చితివో ముందుచెప్పెదవా?

రుస్తు—(మందహాసముతో) మీరావలెనే అమ్మగారుకూడ యీవిషయమున నన్ననుమానించిరా ?

తిమ్మ—మేముగాని అమ్మగారుకాని శంకింపలేదు. గురుదేవుడుమాత్రము—

బల—అబ్బ ! అన్నయ్యా, ఆగోలయంతయు నిప్పుడెందుకు? వచ్చినపని ముగించుకొని పెందలకడనే పోవకున్న నమ్మగారు కోపింపరా ?

రుస్తు—బలభద్రరాజా, ఏమంతగ వేగిరించెదరు ? మీరాశ్రేవమున మిమ్మెట్లుకొనివచ్చి యిచ్చటి దృశ్యములన్నియు నొక్కటొక్కటె చూపునప్పుడెంతగా వేళమించినను నిచ్చటనుండి కదలమని పట్టుబట్టినవారు మీరుకారా ? నేను నేనుతమసేవవదలి నైజాంవారి సేవలో నున్నంతమాత్రమున పరుడనైతినా ? తమకంటె నాకునైజా మెక్కువవాడనుకొంటిరా ? ఎటువచ్చినను, హెచ్చువేతన మాసించి యొరుల గొల్వబోయిన నన్ను మీరు క్షమింపవలెను—అన్నట్లు,— మహారాజా, సోమయాజులుగారి విషయమున శంకించిరా ? ఔను. వారట్లనుమానించుట న్యాయమే, కాని అందులకు నేనుమనవిచేయు సమాధానమునుగూడ చిత్తగింపుడు. అన్వరుద్దీనిప్పుడు తనపదవిని నే నాక్రమించిన యాగ్రహముచే మండిపడుచు నన్ను సాధింపజూచు చున్నాడు. ఇదిగాక ఆంధ్రరాజులలో మీరుతక్క కడమవారందఱు సమయము దొరకినరాజమహేంద్రవర దుర్గాపహరణమునకై కనిపెట్టు కొనియున్నారు. యిందలి విశేషమేమన నిట్టియవకాశమును మీరే వినియోగించుకొందురేమోయని యెవరిమట్టునకు వారే యీ రహస్యమును మీకు తెలియకుండ కాపాడుకొనుచున్నారు. ఇట్టి దుష్కాలము దాపురించినప్పుడు నైజామునాకు నలుబదివేలసైన్యము నిచ్చి పంపుటలో వింతయేమున్నదో మీరే చెప్పుడు ?

నూరు—నాయనా, ఆంధ్రరాజులింకెవ్వరు నిటలేని యవకాశమును దీసికొని మా యిట్లువారిపై కొండెముల బలుకుచున్నావు ?

రుస్తు — అబ్బాయీ, యిదికల్పనమైనను గాకున్న ను నాతలలో పొడమినదిమాత్రము కాదు. ఇట్లని నైజాము నాకుచెప్పి పంపుటచే నీయుదంతమింతమాత్రమైనను తెలిసినది. నేనిచ్చటకు వచ్చినపిదప నైజాము చెప్పిన దంతయు సత్యమే యని నిశ్చయించుటకు దగిన నిదర్శనములు గోచరించినవి.

తిమ్మ — ఆంధ్రరాజులందిట్టి ద్రోహులుందురన్న నేనునమ్మజాలను. అయిన నిందుకు నీనిదర్శనములేమి ?

బల — రుస్తుంఖాన్, నీవిప్పుడెంత అసందర్భముగ మాటాడుచుంటివో గుర్తించుకొనుటలేదు. ఈద్రోహులలో రామరాజాదులు కూడ కలరని నీయభిప్రాయము కాబోలు నేమి ?

రుస్తు — మహారాజా, అయినగావచ్చును. రాజ్యలోభమెంతవారినైన నిట్టి దుర్మార్గులుగాను - ద్రోహులుగాను జేయుటయందాశ్చర్యమేమున్నది ?

సీ. మహామదు తొగ్లకు మాన్యుడౌజనకు వం
చించి చంపడె రాజ్యచింతజేసి?
ఇస్లాముషాపుత్రు నిట్టెత్రుంచి యడిల్ల
రవణిల్లడే నాడు రాజ్యకాంక్ష?
ఆప్రతాపునిజంప నరుగలేదాకొ శక్తి
సింహుండు రాజ్యమాసించి యప్పుడు ?
అన్నదమ్ములజంపి యారంగజేబట్లు
ప్రబలడే రాజ్య లోభంబువలన ?
గీ. ఇట్టులెందఱు ద్రోహులై యీప్సితముల
నెట్లొ నెరవేర్చుకొనుటకు నెంతలేసి
కఠిన దుష్కర్మముల కొడిగట్టిరారొ
యెఱుగవే తిమ్మజగపతినృపతి, చెప్పుమ

(తెరలో ఖురపుటధ్వానము)

[కరీంఖాను వీరోచితవేషముతో రోజుకొనుచు ప్రవేశించును.]

రుస్తు—(అలజడితో) ఏమిది ?—కరీంఖాన్ !

కరీం—సర్కార్, రమారాజు సుబారాజు కుమన్ రాయు బహద్దర్లో దండూగిండూ సగఫరా సేస్కా వచ్చి రాజమహేంద్రికోటా మే ముట్టడీ-సర్కార్,—ముట్టడీయేసీ—

రుస్తు—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి !—రామరాజు- సుబ్బరాజు కృష్ణారాయనింగార్లు ముగ్గురును గోదావరిని దాటివచ్చి మనకోటను ముట్టడించిరా ? ఎంత దారుణము !—ఎంతద్రోహము ! (కోపముతో) చేజిక్కినవారిని విడిచినందులకిదియా ప్రతిఫలము ? (తలపంకించి) ఔరా! ఇంతలో నిచ్చటకువచ్చుటవలన నెంతముప్పుమూడినది! పిదప?

కరీం—ముట్టడీయేసీ—చకచకా చకచకా ముసల్మాన్‌సిపాయిల్కే సఫాసఫా సేసీ—సేసీ—

రుస్తు—కోట లోబడినదా ?

కరీం—నై నైసర్కార్, లడాయ్ ఝోర్ హైపోతోంది. ఆదండూ—ఆరస్తా—అచ్చాకోటా బుగ్గిసేస్తోంది సర్కార్!

రుస్తు—సరే, బయటకుబోయి మా యాజ్ఞకై వేచియుండుము.

కరీం—అచ్చా సర్కార్ ! (నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—మహారాజా, చూచితిరా ? వినమందజము నెయ్యమునమండ నీవీరత్రియమిట్లు కయ్యమున కాయత్తులగుచు మీతోనైన యోజింపక రాజమహేంద్రవరదుర్గమునిట్లు ముట్టడించుటలో వారి యభిప్రాయమేమో యిప్పటికైన తమకుబోధపడినదా ?

తిమ్మ—ఖాన్‌సాహెబ్, ఏమిది అసందర్భము ?

రుస్తు—ఇందసందర్భమేమున్నది ? నేను మనవిచేయలేదా వీరిప్రకృతిని మీరు గ్రహింపకున్నారని ?

బల — కాని-నీవు మాకు హానిచేయవచ్చుచున్నావని యూహించి యావీరత్రియమట్లు మీకోటనచ్చట పట్టుకొని మాకుపకృతి జేయ సంకల్పించుకొని రేమో !

తిమ్మ — (అలజడితో) ఏది యెట్లయినను ముందీముట్టడిని మానిపించు ప్రయత్నములజేయుకున్న ముప్పవాటిల్లును. ఖాన్‌సాహెబ్, రసూలుఖాన్నైనను మఱెవ్వరినైనను బంపి తత్క్షణమే పోరు నాపివేయించుము.

నూరు — కారణమేమి ?

రసూ — చేటికివచ్చిన నాతో అవసరవిషయముల గూర్చి ప్రసంగింపకపూర్వమే మేమిట మిమ్ములవిడచియెట్లుపోగలము ? ఒకవేళ మేమేగినను వారు మామాటవిని ముట్టడినిమానెదరా ?

బల — అవును, నిజమే — పోనిండు మాకు మారుగ నూరుద్దీను నటకంపిన —

రుస్తు — అట్లయిన బాధలేదు. ఇందుకు నూరుద్దీనియ్యకొనునా ?

నూరు — ఎంతమాత్రమియ్యకొనడు. అమ్మగారు వీరిని నాసంరక్షణమందొప్పగించినారు.

తిమ్మ — (నవ్వి, గర్వముతో) వెఱ్ఱివాడా, మమ్ములను కాపాడుటకు నీయవసరమిటనేమున్నది? పోయిరమ్ము. అలసించిన నిష్కారణరక్తపాతముకాగలదు.

బల — నూరుద్దీన్, అప్పుడుగురుదేవుడును — ఇప్పుడు నీవును మాక్షేమముకొఱకింత పలవించుట వింతగానేయున్నది ! జాగు సేయక పోయిరమ్ము.

నూరు — నన్ను నిర్బంధింపకుడు. మిమ్మొక్కక్షణమైన విడిచియుండుటకు అమ్మగారియనుజ్ఞలేదు.

రుస్తు—(నవ్వుచు) అబ్బాయీ, నీరక్షణమొకటియు నారక్షణమొక్కటియునా? ఈరాజపుత్రులు నీకేగాని నాకుప్రభులుకారా!

రసూ—ఆలసించినకొలది పోరటఘోరమై హిందూమహమ్మదీయులసంఖ్యాకులు రణరంగమున కాహుతికావలసిన దుర్యోగముపట్టును.

తిమ్మ—నిజము. నూరుద్దీన్, నేనాజ్ఞాపించుచున్నాను. పోయి వచ్చెదవా లేదా? లేక ప్రభువాజ్ఞాధిక్కారముగావింతువా?

రుస్తు—నాయనా, మేమేగినందువలన ప్రయోజనములేకుండుటచేతను మహారాజకుమారుల నింతలోవిడచిపోయిన గౌరవభంగము కలుగుననియు కాని.

నూరు—మహారాజా, మీరేయిట్లు నన్నుబలవంతపెట్టి వేధించిన నేను చేయునదేమున్నది? సరే, పోయివచ్చెద లెండు.

రుస్తు—కరీంఖాన్!

కరీం—(ప్రవేశించి) సర్కార్!

రుస్తు—(నూరుద్దీననిచూపుచు) ఇతడు నాతనయుడు-అదిగాక పెద్దాపురమహారాజప్రతినిధి. వీనితోబోయి వీనియాజ్ఞానుసారము సర్వకార్యముల నిర్వర్తింపుము.

కరీం—అచ్ఛా! సర్కార్!

రుస్తు—అబ్బాయీ, ఆలసింపకుము.

నూరు—రాజేంద్రులారా, అమ్మగారి యాజ్ఞనుల్లంఘించిన పాపమురాకుండ మీరుకోటనుచేరితిరేని నాకదియేచాలును. నాయనా, వీరిని నీకొప్పగించిపోవుచున్నాను. ఇటనుండ వీరికేహానిచేకూరినను నీతల నీకుదక్కదనుట మఱచిపోవలదు. అన్నలారా,-సలామ్! నాయనా, సలామ్! (నిష్క్రమించును.)

కరీం—(నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—(పకపకనవ్వి) పిచ్చివాడు—నూరుద్దీను మీరక్షణమం దెంత యాసక్తి పడుచున్నాడు! నేను తమవిషయమున తనకంటె నెక్కువబాధ్యత వహింపవలసిన వాడననుట నాతెఱుగదు. మూర్ఖులకిట్లే అనుమానముమెండు, ఆలోచనమల్పము.

బల—(గర్వముతో) మాకెవ్వరి రక్షణమునుపనిలేదు. మా కరవాలములు మాయొద్దనున్నంతవరకు మాకెట్టిభయమును లేదు.

రుస్తు—(ఆతురముతో) ఉన్నట్లు-కరవాలములన్న జ్ఞప్తికివచ్చినది. పెద్దాపురమున నూతనముగ కర్మాగారమొకటి స్థాపింపబడినదనియు, నందుపనితనముగల కృపాణములు గావింపబడుచున్నవనియు వింటిని—నిజమా ?

బల—(కత్తిదీసి) ఇదిగో! యీఖడ్గమచ్చట చేయబడినదే! (ఇచ్చును.)

రుస్తు—(అందుకొని యాశ్చర్యమునటించుచు) ఓహో! ఏమిఅద్భుతకళావైదుష్యమిందు ప్రదర్శింపబడినది! రసూల్, చూడుము. (ఇచ్చును.)

రసూ—(కైకొనును.)

తిమ్మ—(కత్తిదీసి) ఖాన్‌సాహేబ్, ఇదియునచ్చటగావింపబడినదే! (ఇచ్చును.)

రుస్తు—(అందుకొని) సెబాస్! నిజముగానిది మహారాజహస్తాలంకారము! ఇబ్రహీం!

ఇబ్ర—(ప్రవేశించి) సర్కార్!

రుస్తు—ఈఖడ్గములదీసికొనిపోయి మనసర్దారులందఱకు వీని నిర్మాణనైపుణ్యమును జూపితెమ్ము. (ఇచ్చును.) రసూల్, నీవును పొమ్ము.

ఇబ్రి }
రుస్తు } —(ఖడ్గములగొని నిష్క్రమింతురు.)

రుస్తు—(నవ్వుచు) తిమ్మా, మాపదునొకండుసంవత్సరముల కప్పముమాట యేమి ?

తిమ్మ—(నివ్వెరపడి) ఇదేటి సంబోధనము ఖాన్‌సాహేబ్ ! ఇదిపరిహాసమా—లేక—అపహాస్యమా ? అందునిప్పుడు కప్పము మాటయేల ? మీకు మేమేలకప్పము చెల్లింపవలయును ?

రుస్తు—(జాలినటించుచు) సంబోధనము ?-కప్పము ? తిమ్మని తిమ్మని జేయువరకీ సంగతులేమియుబోధపడవు !

బల—ఖాన్‌సాహెబ్, ఇట్లుమమ్మిచ్చట తూలనాడుటకా పిలిపించితివి ? ఇది నీకుతగునా ?

రుస్తు—(కోపమున) ఓరీ, రాచపురుగా, నాకిది తగదేమి ? ధనమదాతిరేకమున విఱ్ఱవీగుచు ప్రతాపముకలదని మాపదునొకండు వర్షముల పేష్కసునుహరించి నన్ను తృణీకరించి నైజామునే నిర్లక్ష్య ముచేసి కులుకుట మీకుమాత్రము తగుననుకొంటిరేమి ? కానిండు- మీరోగముకుదుర్పగల సిద్ధౌషధము నాయొద్దనున్నది. తిమ్మా, నీ జిహ్వకోయించెదను. భద్రా, నిన్నిప్పుడే ఫిరంగికికట్టి పేల్పించెదను. నేడు పెద్దాపురసామ్రాజ్యమున కుపరాగకాలముదాపురించినది ! తెలిసినదా ?

బల—తుచ్ఛా, నీనాల్కయిట్టి కాఱుకూతల వదరుచున్న దేమి ?

తిమ్మ }
బల } —(రుస్తుముపైదూకి కొట్టబోవుదురు.)

రుస్తు—నానాల్కా !-ఇబ్రహీం, రసూల్, గండు-కట్టుడు- కట్టుడు !

పెళ్లి ప్రయాణం అవుతుంది.

రసూ, ఇబ్ర —(ప్రవేశించి ఉచ్చులవిసరి రాకుమారులబాధింతురు.)

తిమ్మ—(రోషావేశములతో) రాక్షసాధమా, ధూర్తా, అధమాధమా, మాప్రాణములనే నీవాసించినచో సంతోషపూర్వకముగ నొసగియుందుమే! అందులకిట్టి అమానుషనీచతంత్రము నేలపన్నితివి? ఇందులకా పెద్దాపురాస్థానమును వందివలెపొగడి కపటనాటకమాడి మాఖడ్గముల నపహరించితివి? వీరాగ్రేసరుడనని పేరుకొని తుద కాడుదానిపని చేసితివేమిరా? మాకృపాణములను మాకిచ్చి మమ్మెదుర్కొనరాదా? అప్పుడు నీప్రతాపము—నీప్రతిభ—నీశక్తి—బోధపడునే! రాజభక్తిపరాయణుడైన నూరుద్దీనిచ్చటనున్న నీదుష్కార్యము కొనసాగదనియా అతనినిచ్చటనుండి వెడలనడచు తంత్రమును పన్నితివి? ఓరీ, రుస్తుం, నీగర్భములో నింతకుళ్ళున్నదనియే మాకు తెలిసిన నీముప్పదివేలబలమును తెక్కముక్కాడకుండగాజేసి సదమదము సలుపకుందుమటరా?

శా. రాజ్యాపేక్ష దురంత దారుణ కఠోర క్రూరమార్గంబులన్
పూజ్యంబై, అకలంకమై, మహితమై పొల్పొందు పెద్దాపురీ
రాజ్యంబున్ గొనజూచెదీవు తులువా, ప్రాప్తించునే? స్వర్గసా
మ్రాజ్యంబున్ గొనుమింక నీతల విదీర్ణంబై ధరన్ గూలగన్!

బల— అరే, క్రూరాత్మా,—

గీ. మగతనంబుండెనేని మామహితఖడ్గ
ములనుమాకిచ్చి మాతోడపోరుమిపుడు—
అట్లుకాదేని నైజామునాశ్రయించి
ప్రాణదానంబుగావ వైళంబజనుము!

తిమ్మ—(సంరంభముతో) తమ్ముడా, రమ్ము—రుస్తుమును ముష్టితో మోది చంపుము. ఓరీ, (కట్లు త్రెంపుకొనుచు) రుస్తుం, యింకెందుబోయెదవురా?

రుస్తుం—అదిగో!-అదిగో! కట్లు తెంపుకొంటిరేని మీతలలు మీకు దక్కవు-ఇబ్రహీం,-రసూల్,-చూచెదరేమి ?

[రాజపుత్రులిరువురు హుంకరించి త్రాళ్ళు తెంపుకొని రుస్తుము రసూల్ ఇబ్రహీంఖానుల ముష్టితో మోదిపడగొట్టి వారిశిరములదన్ని పటకుటీరమును జీల్చుకొని బయటికతిరయమున లంఘింతురు; ఇబ్రహీం రాజపుత్రుల దఱుముకొనుచు నేగును.]

రుస్తు—రండు, రండు, చంపుడు, చీల్పుడు-రాకుమారుల విడువకుడు!

(తెరలో కలకలము.)

"సర్కార్, సర్కార్, తిమ్మాజగ్పతీ సేతుల్లోదిమ్మా తిరిగీ పోతోంది సర్కార్, బల్ భద్రుడూబలం వస్తా బలంసర్కార్-సస్తాంసర్కార్,- సస్తాం!"

రుస్తు—(కలవిలపడుచు) చంపుడు-వారినెట్లయిన చంపుడు!

(మరల తెరలో కలకలము.)

"సర్కార్, రాజాపుత్రుల్మేమర్దయా సేసినాంసర్కార్!"

రుస్తు—(నిట్టూర్పువిడిచి సంతోషముతో) అమ్మయ్యా, యిప్పటికి నాప్రాణములు కుదుటపడినవి. ఇబ్రహీం, ఆశిరములరెంటి నిక్కడకు తెమ్ము. ఆపెంకెతలకాయల కాలదన్నువరకు నాకడుపుమంట చల్లారదు.

(ఇబ్రహీం రాకుమారుల శిరములగొని తెచ్చి రుస్తుంఖానున కిచ్చును.)

రుస్తు—(రాకుమారుల శిరముల నిబ్రహీంచేతులనుండి లాగికొని వానివంకజూచుచు హేళనతో) ఆహాహా! ఆహాహా! ఇప్పుడు మీప్రతాపమెందుబోయినది ? ఏవీమీవీరాలాపములు ? ఇప్పటికి మీపొగరణగినదా ? రుస్తుంఖానుషర్లష్కర్ నవమానించి యవాకతవాక పలుకుల బలికి కులికెనవీతలలేనా ?

గీ. భావిపెద్దాపురీ సార్వభౌమపదవి
గాంచి కాంచన నవరత్నఘటితమకుట
మునుధరించు నాశిరము దన్నినఫలంబు
గాంచు నీశిరములు నేను కాలదన్న!

[అట్లుతన్నబోన రథసమున రాజన్న అశ్వముమీద ప్రవేశించి రుస్తుము చేతులనున్న శిరములలాగికొని కరవాలమును ఝుళిపించుచు రోషోద్రేకములతో విజృంభించుచు]

రాజ — అరే, దుష్టా.— రుస్తుం!—

శా. ఖండింపన్ దరమౌనె, హస్తములఖడ్గాలుండగా వీరలన్?
దండన్ వైరిభయంకరప్రథనవిద్యాంసుండు రాజన్నయే
యుండన్?- పావన రాజశీర్షముల నుద్యోగింతువా తన్నగా?
ఖండంబుల్ పొనరించి నీశిరము కాకంబుల్ దినన్ వైచెదన్!

(రుస్తుముఖాను మొదలైన మహమ్మదీయులు కేకలిడుచు చెల్లాచెదరై పాఱిపోవుదురు.)

రాజ — ఓరీ పారుబోతా,-

గీ. పోయివత్తు నరాధమా, బుద్ధిగలిగి
యేగుమిక నైన రాజమహేంద్రవరము.
నిముసమిట నిల్చితివయేని నీశిరంబు
గొంకవిడువదు రాజన్న ఘోరవృత్తి!

(తటాలున తురగము నెక్కి నిష్క్రమించును. మహమ్మదీయసైనికు లిటునటు కలవిలపడుచు పఱుగులిడుదురు.)

రుస్తు — (ఆతురముతో ప్రవేశించి అధికారముతో) అరే, అరే, రసూల్, ఇబ్రహీం, రాజన్నను పట్టుకొనుడు-పొడిచిచంపుడు-తత్క్షణమే పెద్దాపురపుకోటను ముట్టడించుటకు సిద్ధపడుడు-లెండు-లెండు-రాజన్నను వెనుదఱిమి కోటలోనికి ప్రవేశింపకపూర్వమే నఱికివేయుడు- త్వరపడుడు-త్వరపడుడు!

(తెర పడును.)

5. రంగము—గవ్వలమెట్టచెంత.

[రాజన్న రాజమస్తకములచేఁగొని దుఃఖించుచు ప్రవేశించును.]

రాజ—గీ. ప్రళయనిర్ఘాతమేల నాపైనబడదు ?-
సూర్య తేజుల !-ప్రభువుల !-సుగుణనిధుల
పూజ్యశిరముల గేలఁగొంపోవ-నకట !
పంచభూతములైన నన్ ద్రుంచవేమి ?

అయ్యో ! ఈదురాత్ముఁడెంత దౌర్జన్యమొనరించి నిరుపమాన విక్రమ సంపన్నులగు మారాఘవమ్మాదేవి సంతానఫలముల నిట్లు త్రుంచెను ! (సవితర్కముగా)

మ. కరవాలంబులలాగి రుస్తుమకటా ! ఖండించెనే కాని దు
ష్కరమావీరులదాక నేరికని-ఆఖానుండెకాదల్ల ని
ర్జరనాథుండయినన్ ముఖాముఖిని బోరన్ జాలునే ?-ధారుణీ
వరులీనాటికినిట్లు తంత్రమున జావన్ బ్రహ్మవ్రాలేమొకో !

గురుదేవా, నీపలుకులన్నియు యథార్థములయినవే ! అమ్మగారుకాని మహారాజ కుమారులుకాని మీమాటలనప్పుడే పాటించియుండిన నింతచేటు వాటిల్లకపోయి యుండునే ! ఇంతయేల ? నూరుద్దీనుగాని నేనుగాని మీవచనముల విశ్వసించితిమా ? కట్టా ! నేను వటవృక్షమునందుండి మిమ్ములను గనిపెట్టుచుండియు రక్షింపలేని మందభాగ్యుడనైతినే! నూరుద్దీనునవలకు నడిపించుటకుగల కారణము నప్పుడే గ్రహింపగల్గిన నాక్షణముననే యటవ్రాలి మిమ్మెట్లయిన రక్షించియుండనా ? అయ్యో ! ఎంతఅపరాధ మెంతయపరాధము ! ఈరుస్తుంఖాను—వత్సవాయ వంశక్షీరరత్నాకర సుధాంశుమూర్తుల పవిత్రశిరముల నవమానింపబోవుటను కన్నులార గాంచియు—రాజ శీర్షముల నమ్మగారికడకు గొనిపోవలసిన కఠోరకార్యమొక్కఁడ నెఱవే ఱకపోవునో యనుభయముచే ఆదుర్ణయాత్ముని తలను నేలబెట్టి కాల

రాచి ఖండఖండములుగ చీల్చి హృదయరక్తమును భీభత్సగతి కడు పారగ్రోలి రావలసిన రాజన్న యిట్లు కన్నగానివలె—భీరునిభంగి—అపరాధివలె—శత్రుస్కంధావారమునుండి శరవేగమున పురివంకకు పఱుగిడి రావలసిన పాపకృత్యమునకు బాల్పడవలసివచ్చెనే! అమ్మా, రాఘవమ్మదేవీ, కుమారునికన్న మిన్నగ నీవెంచు నూరుద్దీను సమయమునకు లేకపోయెను. పిడుగులుగురిసినను చలింపక ప్రతిపీరుల తెగటార్చునని నీవెంతయుగీర్తించు రాజన్న యింతజేసినాడు! అమ్మా, నీవు రాజపుత్రుల రక్తసిక్తశిరములగాంచి—"రాజన్నా, నీవా మీాప్రభువుల నిట్టివిధముగ నిచ్చుటకు గొనితేవలసినవాడ" వని నన్నుప్రశ్నింప నేనేమని సమాధానమిత్తును? ....హా దుర్భరము! దుర్భరము!! ఏమహారాజ మస్తకముల మహీసురులు హస్తములనుంచి దీర్ఘాయురస్తు విజయోస్తని దీవించిరో—ఏయవనీనాథుల శిరములపై నగర నారీరత్నములు సౌధములనుండి కుసుమాక్షతల వర్షించి సంభావించిరో అట్టి నాప్రభువుల యుత్తమాంగముల నేను కేలగొని పోవల్సిన దుస్థితి వచ్చినను బ్రతికియుంటినే, ఓగురుదేవా, యింక నీముఖమెట్లు దర్శింపగలను? ఓ రామయ్యమ్మదేవీ, నీపతివార్త నీకేమని తెల్పుదును? (తటాలున నాగి) ఈ శిరములతో కోటలోని కేగి అబలాజనము నార్తనాదమున ముంచుటకంటె మరల శత్రుశిబిరమునకుబోయి రుస్తుంఖానుని నాలుక వాలుకలుజేసి శీర్షమును చిదుపలు జేసి వత్తునా? ....

(తెరలో)

" పక్డో పక్డో, మార్ మార్, హుషార్ "

రాజ—(అగి) ఓరోరిక్షుద్ర సైనికులారా, (రోషముతో)

గీ. శత్రుశోణితమునుగ్రోలి చాలకాల

మగుట, నాచంద్రహాసము మగుడి వైరి

జనుల జూచినయంత నుత్సాహపడుచు
వెలికివచ్చెడు, జాగేల? వేగిరంబు.

[ముగ్గురు మహమ్మదీయవీరులు మార్ మార్ అను కేకలతో పటాటోపముగా ప్రవేశింతురు.]

రాజ—(వికటహాసముతో) మీరటరా నన్ను జంపువారు (రోషముతో)

గీ. తురగమందునిలిచి కరవాలమున్గొని
ప్రళయకాలరుద్రుభంగి పగర
వీచమడచునట్టి వీరుని రాజన్న
హతమొనర్ప బ్రహ్మకైననశమె?

(ఇరువురుమహమ్మదీయులచంపి మూడవవాడు 'అల్లా' 'అల్లా' యని పొరలాడుచుండ సత్వరముగ నిష్క్రమించును.)

6. రంగము—లక్కమేడ.

[రాఘువమ్మాదేవి, బాలజగపతినొడిలో నిడుకొని రామయ్యమ్మ, లక్ష్మీసామిదేవమ్మ, గౌరి, దుఃఖచిహ్నములతో ప్రవేశింతురు.]

రాజ—(విచారముతో) అమ్మా, తరువాతనింకేమున్నది?

ఉ. కట్టినత్రాళ్ళుత్రెంపుకొని కావరమొప్ప నెదిర్చుశత్రులన్
బట్టి కఠోరముష్టిహతి బ్రాణముదీయుచు కాననంబునన్
నెట్టన దంతిమస్తకము నిల్వునజీల్చి కలంచి బొబ్బలన్
బెట్టు హరీంద్రులట్లు నృపవీరులటన్విహరించిరంతటన్?

గీ. కోరలనుదీసినట్టి కాకోదరముల
భంగి, కరవాలములులేని పాపశత్రు
వైరిహస్తములకుజిక్కి ప్రభువులచట
నసువులనుబాసిరకట! యేమందునమ్మ!

పటము డిగనుటకై నేనచ్చటి కేగునంతనే రుస్తుము కపటోపాయమున నూరుద్దీను నచటనుండి వెడల నడచుటగాను నింతకల్లోలము జరిగిన పిదప సర్వము పరిసమాప్తియు నగుటచే చేయునదిలేక అచ్చటనున్న నవమానింపబడునేమోయని పరిభవులమూర్ధములగొని తెచ్చి-

అ:దఱు—హా ! వీరావతారులారా ! హా! విద్యానిధులారా !

(అని ఆక్రిందనముచేయుదురు.)

రాఘు—హా ! కుమారులారా ! ఎంతలో నెంతవిపత్తుసంభవించినది ! కడకు మీచావునకు నేనేమిత్త్రనైతినే ! అయ్యో !-

సీ. అవలీల శితికంఠునైన నాహవమందు
బట్టిచంపెడు బాహుబలముకలిగి
రాజ్యంబునెల్ల సంరక్షింపజాలెడు
చాకచక్యమున బ్రశస్తిగాంచి
అనవరతంబు రాజ్యాంగతంత్రంబున
సరిలేని, తలకని శక్తిగలిగి
సర్వకళలయందఖర్వపాండిత్యంబు
బడసినారని చాలవన్నెగాంచి
గీ. రూపజిత మన్మథులటంచు రూఢికెక్కి-
యఖిలరాజన్యులందున ఖ్యాతిగాంచి
యిర్వదేండ్లు పదునెనిమిదేండ్లు చనక
మున్నె దివికేగినారె నాపుత్త్రులార !

ఓరీ కుత్సితుడా, ద్రోహీ, నరాధమా, యిందరినింతజేసి కడకు నీకన్నకొమరుడు నూరుద్దీనునే మోసపుచ్చి యేమిబాముకొనుటకింత దురాగ్రమ చేయసాహసించితివిరా ? విశృంఖలవృత్తి నింతగవిజృంభించుటకు నీకనుకూలకాల మీనాటికగుపించినదా? మేమునీకేమి విసము వోసితిమని మావినాశనమున కిట్లు పూనుకొంటివి ? ఓరీ పాషాణహృ

దయా, నీచేతులార పెంచిన జాజిలతలనే యిట్లు కాల రాయుటకు వారు నీకేమి యుపకృతిచేసినారురా? అయ్యో! నీవొక తుచ్ఛుఁడవైయున్న కాలమున పిలిచి యాదరించి పోషించి యింతవానిగ జేసిన నామేలు నెల్ల మఱచి జగదేకవీరులగు నాకుమారులనే కటికతనమూని-నైచ్యమున-మోసమున తరవారులనపహరించి దారుణవధకు బాల్పఱచిన దుర్ణయాత్ముఁడవి. క మాశుద్ధాంతకాంతల నవమానింపకుండ విడుతువా? కల్ల! కల్ల! ఔరా! ఎంతలోనెంత విపర్యయముతటస్థించినది! ఈ వార్ధక్యదశయందింత కష్టముకోత భరింపవలసియుండునని తెలిసిన పదునొకండేండ్లకు బూర్వమే పతిననుగమించి యుండెడుదాననే! అక్కటా! కుమారులారా, ఎవరికొఱకీజీవములీ శరీరమునందింత వరకు నిలిపియుంచితినో అట్టిమీకును మీసామ్రాజ్యమునకును గల యనుబంధమింతలో భగ్నముకావలసిన యోగమున్నదని నేనెఱుగనైతినే! ఓ పెద్దాపురసామ్రాజ్యరమారమణీ,—

సీ. ఆదికాలంబున ఆటవికులగు కి
రాతపతులచేత రాణకెక్కి
యవలను రెడ్డిభూధవులచే నత్యంత
ప్రాబల్యమును వైభవంబుగాంచి
గజపతులంతట నిజభుజశక్తిచే
రక్షింపగానెంతొ ప్రాప్తిజెంది
పాలింపనిందాక వత్సవాయప్రభుల్
వివిధదేశంబుల వినుతినంది

గీ. అకట! నేటికి మహమదీయప్రభుత్వ
దారుణానలకీలల దగ్ధమగుచు
నామరూపంబులు నశించు నాడువచ్చె!
ఎట్లు బ్రతికెదవోతల్లి, యింకమీద!

లక్ష్మి—అమ్మా, రాఘవమ్మా దేవీ, నీ వేయిట్లు బెంబేలుపడిన నింకనీకోడలి నూరార్చువారెవ్వరు ? ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము!

రామ—హా! నవమన్మథాకారా ! హా ! పరాక్రమసదనా! హా ! జీవితేశ్వరా ! లక్ష్మమ్మతల్లీ, ప్రాణములీ శరీరమునందున్నంత వరకీప్రాణికి నూరటయెక్కడిది ?

ఉ. వీరుడెకాదు విద్యను వివేకమునందును బ్రజ్ఞయందు నా
కార విశేషమందును నిగర్వ వినిర్మల జీవితంబునం
దూరనెకాదు లోకమున నుజ్జ్వలకీర్తినిగన్న నాథుడీ
తీరున ఖానుచేతుల వధింపబడన్ గ్రహచారమేమియో !

గౌరి—అమ్మా, రామయ్యమ్మదేవీ, తమరు వీరవరేణ్యులగు కళా తిమ్మజగపతిమహారాజునకు దేవేరులయ్యు సామాన్యులవలె వాపోవదగునా ? ఊరడిల్లు మూరడిల్లుడు !

లక్ష్మి—రాజన్నా, యింతకును గురుదేవులేమనిరి ?

రాజ—అమ్మా, ఏమనిచెప్పుదును ? పొంగిపొరలివచ్చు దుఃఖోద్రేకము నెట్టెట్లో యణచుకొని నేవిన్నవించిన విషాదవృత్తాంతమును విని కోటకాపాడు భారమును నాభుజస్కంధములందుంచి ముఖ్యరహస్యముల గొన్నిటి దమకెఱింగింపుమని నాకాజ్ఞాపించి యప్పటికప్పుడే మొగలుసైన్యము నింగినిగప్పు మొగిళ్ళచందంబున దుర్గము వంకకేతెంచుచుండుటచే చేయునదిలేక ముందుగ నన్నేగి వాహినుల హెచ్చరించి దుర్గద్వారముల మూయింపుమని ముదలనొసగి నన్నిటకంపినారు. పనిబడిన రహస్యమార్గమున వచ్చి తమ్మచ్చట కలిసికొనవలసినదిగా సెలవిచ్చిరి.

రాఘ—రాజన్నా, గురుదేవు డిచ్చటికేలరాలేదు ?

రాజ—అమ్మా, వ్యవధిలేకపోయినది. అందును గురుదేవుడు రాజపుత్రుల దారుణవధను వినలేక వినలేక విని విచారభారమున గ్రుంగి

పోయి మ్రాన్పడియున్నాడు. ఇదిగాక శాత్రవులునన్ను వెనదఱుము కొని వచ్చుచుండిరి. అందుచే గురుదేవుడిటకు రా—

(తెరలో కలకలము.)

రాజ—(విని) అమ్మా, అదిగో! అప్పుడే మహమ్మదీయులు కోటను ముట్టడించినారు.

రాఘ—ఏమి రాజన్నా, పెద్దాపురసామ్రాజ్య రవితేజమస్త మించుకాలము వచ్చినదా యేమి?— అయ్యో! గురుదేవా, సర్వజ్ఞుడవగునీవు మాకుపదేశించినట్లాచరించిన నింతసర్వనాశనము సంభవింపకపోయెడిదే!

గీ. నిజముగా బ్రాహ్మణుడవీవు నీపలుకుల
పాటిసేయక మృత్యువుభవనమునకు
బంపి కొమరుల నీగతి జంపుకొంటి
కటకటా! ఏమనందును కాలమహిమ!

కట్టా! సమయమున కొక్కరును దోడ్పడువాడు లేకపోయిరే! సేనానాయకులు లేనిసేన అట్టి ప్రచండ శత్రువరూధిని నెట్లెదుర్కొనగలదు? ఓ లక్ష్మీనృసింహస్వామీ, నిన్ను నమ్మినవారి నిట్లుగచాట్లపాలు గావింతువా? (దుఃఖించును.)

రాజ—అమ్మా, దుఃఖింపకుడు. తమకంట కన్నీరుగారుట చూచి నేనుసహింపజాలను. గురుదేవుడు కోటనురక్షించుభారమును నామీదనుంచుట మఱచితిరా? రాజమహేంద్రవర యుద్ధమునకు వీరత్రయము నంపునపుడు దుర్గరక్షణార్థము చల్లారాజన్న యుండవలయునని చెప్పియుండరా? అమ్మా, నాటిరాజన్న యింకను జీవముల తోనుండలేదా? నాకంఠమున ప్రాణములుండగా రుస్తుంఖానుని కోటలో నడుగుపెట్టనిత్తునా? వీరత్రయమేమైన నెందులకు? నూరుద్దీనెందుబోయిననేమి? గురుదేవుని మంత్రాంగముతో పనియేమున్నది? మహారాజుల నాయకత్వము లేకున్ననేమి? అమ్మా, నన్ను పంపుడు. అరాతిబలమునుజూచి శంకింపకుడు. అదిగో, మనదళము

నాయకులు లేమి చింపర వందరమై పరబలమును భస్మముచేయజాల కున్నది. తమ సెలవైన చిటికలో బోయి—

గీ. చెదరి నలుమొగములబాఱు సేనజేర్చి
దుర్నిరీక్ష్యతేజోగతి దురమునందు
నిలిచి యాహవమొనరించి కలచివైతు
వైరులను, నాదు ప్రాణముల్ ధారవోసి.

రాఘు—(విచారముతో) వలదు, రాజన్నా, వలదు. కోటసమూలముగ కూలి వత్సవాయవంశసౌధము పరశురామప్రీతియగు చరమకాలమాసన్నమైనది. లేకున్న, నాయాజ్ఞయన్న సుగ్రీవాజ్ఞగా దలచుచు సమయమువచ్చిన నేబదివేలసైన్యముతో రాగల సర్దారులుగాని పదివేలసైన్యముతో రాగల జమాదారులుగాని నలుబదివేల సైన్యముతో రాగల రామచంద్రపురము రేకపల్లి రాజులుగాని మన తాకీదులనుపాటించి మనకొక్కవీసమైన సహాయ్యమ్మునంపిరా?

రాజ—అమ్మా, క్షమింపవలెను. ఇది వారిదోసముకాదు. వారికి మనము పినలేఖల రుస్తుమపహరించెనని గురుదేవున కిప్పుడే తెలిసినది.

రాఘు—హా! హా! ఎంతదారుణ మెంతదారుణము! రుస్తుం, నీవెంత తంత్రగాడవైతివి! అయ్యో! రామరాజు సుబ్బరాజు కృష్ణారాయనింగార్ల జాడయైన తెలియలేదుగదా!

రాజ—అమ్మా, వారిని రుస్తుము కోటపల్లి మన్యములకు తఱిమివేసెనని చారులవలన గురుదేవు డిప్పుడే గ్రహించినాడు.

రాఘు—అక్కటా! ఇది యేమి విపరీతము! రుస్తుమింకను ఎందఱి ప్రాణానిలములగోలి యెందఱికి ప్రవాసగతి కలిగించియెందఱి మస్తకములతో కల్లామైనరులగట్టించి కులుకనున్నాడో! రాజన్నా, యింతకును ముందువార్త చెప్పవైతివి! కుమారుడు నారుద్దీనునట్లు

వంచించి గొనిపోయి రుస్తుము తనపొట్టను బెట్టుకొనలేదుకదా ?

రాజ—అమ్మా, అంతపని జరుగలేదుకాని యతడు రాజానగరములో బంధింపబడి నజీవిచైయున్నట్లు గురుదేవుడు తెలిసికొనియెను.

రాఘు—హా కుమారా నూరుద్దీన్! (మూర్ఛిల్లి క్షణముండి చివాలునలేచి అధికారముతో) రాజన్నా, అయిన నింక రణమునాపివేయ నే నాజ్ఞాపించుచున్నాను. అయినవారందఱును పెద్దాపుర సంస్థాన సంరక్షణమునకై యసువుల నర్పించినప్పుడును అడవులబట్టినప్పుడును కారాగారములపాలైనప్పుడును మేమింకను కోటను పదిలముగ పట్టుకొని ప్రాకులాడుదుమా ? గౌరీ, అంతఃపురకాంతలనందఱినిటకు జోహారొనర్ప రమ్మనుము. రాజన్నా, మూయించిన కోటతలుపులు తీయించి మహామ్మదీయ చమూసమూహాముతో రుస్తుముఖానుని లోనికిరానిమ్ము. ఈలోన మాకందఱకు చితుల సిద్ధముచేయుము. యవనులచే నవమానింపబడకుండ జోహారునలిపి అగ్నిహోత్రజ్వాలలయందు భస్మీభూతులమై పవిత్రాత్మలతో పరలోకమున కేగుదుము. రుస్తుముఖానుని వచ్చి యీపెద్దాపురశ్మశానవాటికలకు ప్రభుత్వము చేసికొననిమ్ము! ......రాజన్నా, దుఃఖింపకుము. చెట్లంతటి కొడుకుల దిగమ్రింగిన యీనిర్భాగ్యరాఘవమ్మాదేవి దుఃఖమును దిగమ్రింగుకొనలేదా ? రామమ్మా, బాబుకై విలపింపకుము. ఈ వత్సవాయాంకురమింక పూసపాటి పృథివీశ్వరులవలన బ్రోదిగాంచునులెమ్మా. ఇది యనుల్లంఘనీయమగు దైవనియమము! లక్ష్మమ్మతల్లీ, నీవే యిప్పుడు దుఃఖింతువా ? రాజన్నా, లెమ్మా. మాకు చితులంటించి కోటతలుపులను దీయింపుము. గౌరీ, పొమ్మా. అవరోధజనము నిచ్చుటకు దోడ్కొనిరమ్మా. ఇంకను ఆలసింతురేమి ?

రాజ—(దుఃఖించుచు రాఘవమ్మాదేవి పాదములపై బడి) అమ్మా, అమ్మా.—

గీ. రణతలంబున వైరులరక్తమందు
మజ్జనంబాడుటో- శత్రుమధ్యమందు
ప్రాణముల వీడుటోగాని, అంబ! యెఱుగ
ప్రభువులకు నగ్నిచితుల నేర్పఱచు తెఱగు!

రాఘు—రాజన్నా, లెమ్ము-లెమ్ము-పోనిమ్ము. అందులకు గౌరి యేమున్నది. కాలముతప్పివచ్చినప్పుడింతకంటె చేయవలసినదేమున్నది?.........గౌరీ, ముందు నీవేగి అంతఃపురస్త్రీల నిచ్చటకు బిలిచి చితులనంటించి కోటతలుపుల దీయింపుము. ఇది నీకు తప్పదు, పొమ్ము.

రాము—గౌరీ, వచ్చునప్పుడు నాకు హరిద్రావస్త్రముల దెచ్చుట మఱువకుము.

గౌరి—(దుఃఖించుచు) అమ్మా, ఇది నాకు తప్పదా ?

రాఘు—తప్పదు. పొమ్ము పొమ్ము. లేకున్న నాయాన.

గౌరి—అమ్మా, అమ్మా, (దుఃఖించుచు నిష్క్రమించును.)

(తెరలో కలకలము.)

రాఘు—ఏమిది రాజన్నా, మహమ్మదీయులప్పుడే కోటలోనికి—

రాజ—అమ్మా, కాదు కాదు. గౌరివలన తెలిసికొని కావలయును, మనసైనికులందఱట కోకొల్లమ్మడి దుఃఖించుచు వచ్చుచున్నారు.

రాఘు—అయ్యో! వీరికి నేనేమి సమాధానముచెప్పి పోరు మాన్పింపగలను! (విచారించును.)

[సైనికులు యోధవేషములతో దుఃఖించుచు ప్రవేశింతురు.]

సైని—(ఏకగ్రీవముగా) అమ్మా, అమ్మా, యిది నిజమాతల్లీ, యిది కూడునా ? (దుఃఖింతురు.)

రాఘు—బిడ్డలారా, దుఃఖింపవలదు. మీరు వెనుదీయుచున్నారని నేనీయుద్ధముకు నిలిపివేయుటలేదు, మీబలము పదివేలును

ముప్పదివేల శత్రుదళముతో బోరి కొంతకాలమీ కోటను శత్రుహస్తములబడకుండ కాపాడగలుగుదురుగాని విరోధివాహిని మీకంటె మూడుమడుగులుండుటచే మీరు త్వరలోనశించుటయు నాపిదప మేము యవనులకు జిక్కుటయు దటస్థించును. కాబట్టి మేము ముందుగా జోహారుచేయుటయు పిదప దుర్గద్వారముల దెఱచుటయు నిప్పుడవశ్యాచరణీయములు.

సైని—హాహా! దుర్భరము! దుర్భరము! తల్లీ మమ్మెవరికొప్పగించి పోయెదవు తల్లీ! కుమారజగపతినేమిచేసెదవమ్మా!

రాఘు—కుమారులారా, యిది విచారింపవలసిన సమయము కాదు. మేము పవిత్రమగు జోహారుచేయబోవుచున్నాము. జగపతి శత్రువుల బారిపడకుండ కోటలోనుండి సురక్షితస్థలము చేరగలడు. దానికై మీరు చింతింపకుడు. జగపతిని మరల పెద్దాపురసామ్రాజ్య సింహాసనముపైని ప్రతిష్ఠింప మీరెల్లరు జీవించియుండవలయును; కాన, మీరిప్పుడు యుద్ధమునకు తప్పదు.

సైని—చల్లనిమాటవిన్నాము తల్లీ! అమ్మా, రాజన్నగారిని పంపెదరేని, వారినాయకత్వమున నరాతిబలముల తుత్రుటిలోనుగ్గునూచముగావించి—

రాఘు—నాయనలారా, మరల యుద్ధవ్యామోహమున నేపడెదరేల? రాజన్నయిప్పుడు వార్తాహరుడై విజయనగరాధీశ్వరుని కడకేగవలసియుండుటచే, నతనినియుద్ధకార్యములందు నియోగింప వీలులేదు. మీధైర్యసాహసపరాక్రమము లమేయములైనను ఇప్పుడింతకంటె చేయవలసినదిలేదు.

(తెరలో కలకలము.)

రాఘు—(విని) అదిగో! విరోధులువిజృంభించుచున్నట్లున్నారు! ఇంక నొకనిముషములో కోటలోనికి ప్రవేశింపగలరు. రామమ్మా, బాబునిటు తెమ్ము. (బాలునితీసికొని లక్ష్మమ్మగారి కిచ్చుచు) అమ్మా లక్ష్మమ్మా, ఇదిగో వత్సవాయాంకురము. విజనగరాజాధీశ్వరులగు పూసపాటి విజయరామభూపాలుని ధర్మపత్నియు నీరాయజగపతి పినతల్లియునగు చంద్రయ్యమ్మాదేవికి* నిసుగులనొప్పగించితివేని, వీనికే లోపమునుండదు. ఈకార్యభారమును వహించి మావత్సవాయవంశమును నిలువబెట్ట మీపాదములంటి ప్రార్థించుచున్నాను.

గీ. భావిపెద్దాపురీ మహీపాలుడైన
జగపతినిగాచి రక్షించు సర్వభార
మునుధరింపగ బ్రార్థింతు, బుడుతడితడు
మీకొమరుడంట మఱువగాబోకుమమ్మ!

రామ—అమ్మా లక్ష్మమ్మతల్లీ,

సీ. పసిడితీగెల మేలిపజాలిల తూగుటు
య్యాలలోనూగెడు నట్టివాడు,
తులలేని మృదుహంస తూలికాతల్పంబు
లందున శయనించునట్టివాడు,
అంబనేనుండ బాబయ్యమ్మ పాడిన
యందాక నిదురింపనట్టివాడు,
ప్రియజనంబులు వేనవేలున్న మీయంక
మందెయుండగ గోరునట్టివాడు,

---

* నిజమునకు శ్రీసీతారామచంద్రరాజుబహద్దరుగారి సతీమణికొప్పగింపుమని కాని చంద్రయ్యమ్మాదేవి కొప్పగింపుమని కాకున్నను కథానుకూల్యతకై యిట్లువ్రాయవలసివచ్చినది.

గీ. క్ష్మాతలంబెల్ల కన్నుల గప్పికొనగ
నెంతో యల్లారు ముద్దుగా నెదిగి-ముక్కు
పచ్చలారని-తల్లి పాల్వదలనట్టి
బుడుతడీతండు మీ రెట్లుపోవగలరో!

లక్ష్మి—అమ్మా! యింతమాత్రపుబనికై నన్నుమీ రంతగా ప్రార్థింపవలయునా? ఇదినాకవశ్యాచరణీయమగు కార్యము కాదటమ్మా? ఈబాలునికై మీరు చింతింపదగునా? నాకంఠమున ప్రాణములున్నంతవరకీ జగపతిని కాపాడుదాననని శ్రీలక్ష్మీనృసింహస్వామి సాక్షిగ ప్రమాణముచేయుచున్నాను. నాభర్త యీబాలరాజును కొలది కాలములలో పెద్దాపురసామ్రాజ్యసింహాసనమున నిలిపి కాని మరణింపడు. ఇంతవరకు తరతరములనుండి మీయండవర్థిల్లిన యీకొంపెల్లవారి కుటుంబము, కృతజ్ఞతను రాజభక్తినిచూపునమయ మిప్పుడుగదా కలిగినది. అమ్మలారా, యిక కంటతడిపెట్టకుడు, మాకుసెలవొసగుడు. రాజన్నా, రమ్ము, ఆలసించిన ప్రమాదమగును.

రాజ—(దీనముగ) తల్లీ, మిమ్మెట్లువిడిచియేగుదును?

రాఘ—రాజన్నా, నేనుజీవించినంత కాలమును నూరుద్దీనును నిన్నును తగినవిధముగా సన్మానింపనే లేకపోయితిని. కానిమ్ము!—రాజన్నా, గురుదేవుని యాజ్ఞానువర్తివై మెలగుము. ఆయనకునావందనములని చెప్పుము. నీవుముందేగి యీవార్తను విజయనగరమున నెఱింగించి, జగపతిరక్షణోపాయప్రయత్నములందుండుము. పోయి రమ్ము.

రాజ—అమ్మా అవశ్యమట్లొనర్చెదను.

రాఘ—లక్ష్మమ్మతల్లీ, మీఋణముమేము తీర్చుకొనలేము. మీరు సామ్రాజ్యసంరక్షకులుగాని పురోహితులు కారు. ఆదికాలమునుండి నేటిదాక మీ బ్రాహ్మణులు మంత్రులై, దండనాథులై, పురో

హితులై క్షత్రియజాతికమూల్యోపకారమునొనగూర్చుచున్నారు. బ్రాహ్మణులైనను-

సీ. తనగ్రంథరచనయే దక్క నితరమెఱుం
గక తన్మయతనుండు కవివరుండు,
తనపొలంబును సేద్యమును జేసికొంటయే
గాని మాటెఱుగని కర్షకుండు,
తనదైవనియతవ్రతాచారములె కాని
యొండెఱుంగని తాపసోత్తముండు,
తన ధర్మమంత్రశాస్త్రములదక్క మఱేమి
యూహింపనట్టి పురోహితుండు,

గీ. కదనమనినంత కత్తులుకరములందు
దాల్చి, వైరులపీచముడుల్చి, రాజ్య
రక్షణార్థము రక్తము రణతలాన
జిమ్మెఱుగనొ మేము లక్ష్మమ్మతల్లి!

అట్టిమహీసురులకు సహధర్మచారిణులై మీబ్రాహ్మణవనితలు గొుద్ధ సమయముల పరమేశ్వరీసమారాధనములు గాని రాజ్యేశ్వరీసేవాతత్పర హృదయులై మాకుసహాయపడి సామ్రాజ్యము రక్షించినవారుకారా? తల్లీ, నీవిప్పుడట్టి దుర్ఘటపావనకార్యమున నియుక్తవైయున్నావు. మీకు శుభమగుగాక, పోయిరండు.

(తెరలోకలకలము.)

లక్ష్మ—అమ్మా, మమ్మింకబోనిమ్ము అమ్మా సెలవు, అమ్మాయీ సెలవు. రాజన్నా, రమ్ము. (బాలునితో నిష్క్రమించును.)

రాజ—అమ్మా, సెలవు, అమ్మా సెలవు. (నిష్క్రమించును.)

అందఱు—(ఒక్కపెట్టున) హా! కుమారా! హా! కుమారా! (దుఃఖించును.)

రామ—హా కుమారా! ఎంతలో మనకు వియోగము ప్రాప్తించెనురా తండ్రీ!

సైని—హా మహారాజకుమారా ! నీకెట్టి దుస్థితివచ్చె !

రాఘు—(సైనికులతో) తనయులారా, ఈదుఃఖమును మేము భరింపలేకున్నాము. జోహారుతోగాని యిదిశమింపదు. ఈజగపతినీ సింహాసనముననిలుపుభారము మీాయదియని జ్ఞప్తికిదెచ్చుచున్నాను. ఇంకిట నుండకుడు.

సైని—అమ్మా, యీాబాలజగపతిమహారాజు నీ సింహాసనమున నిలుప మేము బాసచేయుచున్నాము. తల్లులారా, యింక మీా సేవాభాగ్యమీా మందభాగ్యులకులేదా ! (దుఃఖించుచు నిష్క్రమింతురు.)

రామ—హాతండ్రీ, నీకేమిగానున్నదో కదా !

రాఘు—బిడ్డా, విచారింపకుము. విధివిధానమిట్లున్నది ! అమ్మా, గురుదేవుడుబ్రతికియున్నంతవరకు వానికి భయములేదు. చేతులార- అందివచ్చినయాత్మజుల యసువులదీసికొన్న నాకిల్పిన మెట్లు నివృత్తికాగలదు ? కోడలా, (కోడలిచేతులుపట్టుకొని)

గీ. చేతులారగ- నీపతిన్ జిన్నతనము

నందె కాలునిపాలికినంపి నీకు

తీరరాని సంతాపముదెచ్చియుంటి

నయ్యో! ఎట్లుతుమింతువోయమ్మ నన్ను ?

రామ— అత్తయ్య, దైవదుర్విపాకమునకుమీారేమిచేయుదురు ? ఈవిపత్తునకు మీారు నిమిత్తమాత్రులుకారా ? రాజ్యరక్షణార్థమాత్మజభర్తృభ్రాతాదుల బవరములకంపుట మనక్షత్రియకాంతలకిదియేతొలిసారియా ? ఏమో క్షణకాలము భర్తృవియోగదుఃఖోద్రేకపరవశురాలనై దుఃఖించితిగాక యింకదుఃఖింతునా ? నేను మాత్రముురాచపడతినిగానా ? వీరమాతయగురాఘువమ్మాదేవి కోడలనుగానా ? అత్తా, యింకనేవ్యాకులపడను. నాహృదయమిప్పటికె ఆాయివారినది.

(తెరలో పెద్దకలకలము.)

“ అల్లాహో అక్బర్ ! ధీన్ ! ధీన్ !”

గౌరి—(రభసముగ ప్రవేశించి) అమ్మా, అమ్మా, తమయాజ్ఞా ప్రకారము కోటతలుపులు తెఱువబడినవి. శత్రువులు సంరంభముతో నిరాటంకముగ లోనికివచ్చుచున్నారు. చితులంటింపబడినవి. రాణి వాసస్త్రీలాదెస చితులజేరుచున్నారు. రామయ్యమ్మదేవీ, యివిగో మీాకు పసుపుబట్టలు. అమ్మలారా, త్వరపడుడు. (పసుపుబట్ట లిచ్చును.)

రామ—(కైకొని ధరించును.)

రాఘు—(వికటహాసముతో) త్వరపడక మేమిట నింకచేయుట కేయున్నది? మాజనమంతయు నగ్నిహోత్రజ్వాలయందుఱుకఁ బం వినియోగింతుము. రామమ్మా, అదిగో! చితాగ్ని సహస్రజిహ్వాలతో నాహ్వానించి మనల దనలోని కాహ్వానించుచున్నది. ఓ పవిత్రపిత హోతా! ఆపద్బంధూ'-

ఉ. నాడటు సీతశీలము ననంతదయన్ బ్రకటించి యాపె గా
పాడినవాడవీవు, కడు పావనమూర్తివి, మమ్మునింక గా
పాడెడు వేళవచ్చె నిక వత్సవయాన్వయ గౌరవంబు గా
పాడుము నిన్ను జొచ్చెదము పారముదంబున పావకేశ్వరా!

(చితివంకకు నడచును.)

రామ—అత్తా! నేనును వచ్చుచున్నానుండుడు. (కలవిలపాటుతో నిటునటుచూచి అకస్మాత్తుగ గొంతెత్తి) గౌరీ! నాపతిమస్తకమేదీ? (ఉన్మాదమున పరిక్రమించును.)

గౌరి—(నిష్క్రమించును.)

రాఘు—(పోయి రామయ్యమ్మను పట్టుకొని) రామమ్మా, ఏమది?

గౌరి—(ప్రవేశించి రామయ్యమ్మకు తిమ్మజగపతిశిరము నిచ్చును.)

రామ—(పుచ్చుకొని రాఘువమ్మాదేవిపట్టు విడిపించుకొని రోషముతో) ఎవడురా నాపతిశిరమునిట్లు ఛేదించినఖలుడు ? పరాక్రమమునగాక స్వామిద్రోహమున నాపతిమూర్ధమునిట్లు ఖండించిన యాపాపి—యాగాతుకాధముడెంత కాలము పెద్దాపురసామ్రాజ్యసింహాసనము నెక్కి పాలింపగలడు?

గీ. ఏదురాత్ముడీమస్తకమిట్లు వంచ
నంబునన్ జేసి తుంచి దుఃఖంబు నాకు
గూర్చె, నాఖలుశీర్షము కూలుగాక
వ్రక్కలై భువి నచిరకాలంబునందె!

చీ ! చీ ! పవిత్రమగు జోహారుచేయుచు, నాచండాలునిదలచిన నా పాపముశమించుగాక ! ....ఓవనితామానసంరక్షణదీక్షాపరాయణా ! వైశ్వానరా !

గీ. ఈ పవిత్రశిరంబుతో నిపుడె నిన్ను
గలియుదును, పరజన్మమే గల్గెనేని
శ్రీకళాతిమ్మజగపతి సేవచేయు
నటులె నన్నొమవే తండ్రి ! అగ్నిదేవ!

అత్తయ్యా, దయచేయుడు. (చితివంక కేగును)

అందఱు—లక్ష్మీనృసింహస్వామికిజయ్ ! (అను సంహార్ధనములతో చితులయందుఱికెదరు. అల్లాహోఅక్బర్ దీన్ దీన్అను కేకలతో మహమ్మదీయులు రుస్తుముసహితముగా ప్రవేశింతురు)

(తెరపడును.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

పెద్దాపురముముట్టడి.

తృతీయాంకము.

1. రంగము—పెద్దాపురముకోటలో రుస్తుంఖానుదర్బారు.

[రుస్తుంఖాను సింహాసనమునుండ రసూల్‌ఖాన్,
ఇబ్రహీంఖాన్, కరీంఖానులు యథోచితాస
నముల నుందురు.]

రుస్తు—ఇదేమిచిత్రము రసూల్, ఇందఱుస్త్రీలొక్కమాఱగ్నిలోనుఱికి మరణించుట నేనెచ్చటను చూడలేదే! వీరు చచ్చుచు చచ్చుచు ఎచ్చటను చోటులేనట్లీచక్కని లక్కమేడప్రక్కనే చితులంటించుకొని చావవలయునా? పోనిమ్మింక వీరిగొడవయేల? సర్దారులారా, మనకుపట్టుపడి నిర్బంధింపబడిన పదివేలమంది పెద్దాపురీవీరులను భద్రముగా కాపాడుటయే కాని వారికేహానియు జేయవలదు! ఇది రాజమహేంద్రవరము షర్‌లష్కర్—కాదు కాదు—పెద్దాపురమునవాబ్ రుస్తుంఖానుని ఖరాఖండీహుకుమ్!

రసూ—అదేమి సర్కార్, వారితలల తెగనఱికి అల్లాకుప్రీతిగా కల్లామైనరుల నిర్మింపవలదా?

ఇబ్రి—తెలంగివాళ్ళతల్ కాయల్‌తో మూమాంయుం వండేస్తాం సర్కార్!

కరీ—సర్కార్, హిదివర్యాకరస్తా హిదివర్యాకుంథామే ఎల్లామ్ సర్కార్, బహుత్ తమాష్‌గావుంటాది.

రుస్తు—సర్దారులారా, మీరు నుడివినవన్నియు రాజ్యాంగతంత్రకోవిదులగు మనవంటివారొనర్పవలసినవికావు. రాజపుత్రుల మరణమునకైదురపిల్లు నీరాష్ట్రప్రజలు మనమిప్పుడు కారాగారము

లందుంచిన శత్రుసైనికులనందఱిని నఱికించుట గాంచి రేని, మండి పడి యున్మత్తుగ మనపై తిరుగుపాటుచేసిన ప్రమాదమువచ్చును. చిరకాలానుభవమువలన వీరితత్వము నేను బాగుగ నెఱుగుదును. అంధ్రరాజులకు గుండెబెదరుగొల్పుటకుగాను మనము ముందుగనట్టి కార్యముల జేసితిమికాని యింకనట్టిచేష్టలక్కరలేదు. సింహాసనము నకై యెందఱిందఱిని బలిగొన్నను, ఎన్నెన్నిదుష్కార్యము లాచరించినను, చిక్కులేదు; కాని, ఒకహిందూరాజ్యమును పాలించు మహామ్మదీయప్రభువుమాత్రమిట్టి దురాగతములకు దొరకొన్న సింహాసనము చిరకాలమునిలుచుటకష్టము. ఏదైన నట్టికార్యమొనర్ప వలసిన యగత్యముకలిగెనా, దాని నత్యంతరహస్యముగా ప్రజలకు దెలియదను నిశ్చయమున్ననేగాని చేయరాదు. అందులకేగదా నే నిప్పుడు చేజిక్కిన బాలజగపతిని మఱియొకలాగు చేయుటకు వెనదీయుచున్నాను: అన్నట్లు— ఖకీంఖాన్!

కరీ—సర్కార్!

రుస్తు—నిర్బంధమునందుంచిన రాయజగపతిని సోమిదమ్మను ఇచ్చటికి దీసికొనిరా! అప్పుడప్పుడు వారినిగాంచుచున్నగాని, నాకు తృప్తికలుగదు.

కరీ—అచ్ఛా సర్కార్. (నిష్క్రమించును.)

ఇబ్రా—సోదమ్మా బహూత్ అసాద్దొంమనిసీ సర్కార్. జగ్పతీమెంగిలీ ఖానా సేసీ మమ్మల్ని శానా మోసంసేసిందీసర్కార్.

రసూ—సోమిదమ్మ అంత పెద్దకోక నెందుకుకట్టునో నాకు బోధపడకున్నది.

రుస్తు—బోధపడుట కేమున్నది? యజ్ఞముచేసినవానిభార్య ముప్పదిమూళ్ళకోక ధరింపవలెనట! విపరీతశాస్త్రము! అదియేమొ కాని యీమెధోరణి నాకు దురవగాహముగ నున్నది. అదిగో! సోమి

దమ్మగారు వచ్చుచున్నారు! అమ్మా, దయచేయుడు ; బాలమహా రాజు క్షేమమా?

[రాయజగపతినెత్తికొని లక్ష్మమ్మయు, వారివెంబడిని
కరీమును, ప్రవేశింతురు.]

లక్ష్మ—సాహేబయ్యా, ఎందుకోయి మమ్మల్నిలాగ కాల్చుకుతింఛూన్నావు? నాకొడుకునీ నన్నూ యిలా బతకనియ్యవా యేం?

రుస్తు—(మందహాసముతో) అమ్మా, బ్రతుకనిచ్చెదువాడనే గాకున్న యీయన నీపాటికే చంపియుండనా? వెఱ్ఱితల్లివి! నేను పసిపాపలను పరిమార్చునంతటి కసాయివాడననుకొంటివమ్మా?

లక్ష్మ—(సాభినయముగ) అబ్బే-లేదు, పెద్దపెద్దల్నే గుటుక్కున దిగమ్రింగగలవు.

రుస్తు—అమ్మా, తప్పుతప్పు-ఇంత సాహసమా? కప్పముగట్టనందులకు రాజపుత్రులను నేను కొంచెము కఠినముగా మందలింప, అంతలో వారాత్మహత్యచేసికొని చనిపోయిరి. ఇదే కిట్టనిలోకులు గోరంతలు కొండంతలుచేసి, నేనువారికై నూనెకాపించిపోసితిననియు చిత్రవధచేయించితిననియు నాపైని అపనిందలుమోపి నన్నునిందించుచున్నారు. ఈకల్లవార్తలనెల్లనమ్మి మీరుకూడ నన్ను దూషించుట భావ్యముకాదు.

లక్ష్మ—(నిర్లక్ష్యముతో) పోనిద్దూ, ఎవరేమయితే నాకేం విచారం? నాకొడుకూ, నేనూ, క్షేమంగావుంటే—

రుస్తు—(వికటముగానవ్వి) మీకొడుకు? ఇతడుమీవాడేనైన వీనియందు తిమ్మజగపతిమహారాజు పోలికలున్నవేమి? అమ్మా, నీరహస్యము నాయొద్ద నెందుకుదాచెదవు? నేనపకారమాచరింతుననియా? వెఱ్ఱిభ్రమ! ఇట్టి యపోహములమాని నిజమెఱిగింపుమేని, మీకొకజాగీరు ఈయగలను-

రసూ—అమ్మా, భయములేదు నిజముచెప్పుడు.

లక్ష్మి—మొఱ్ఱో వీడు నాకొడుకేనయ్యా అని దేవుళ్ళాడుతూ వుంటే, వినిపించుకోవు నేనేమిజేతును? ఇద్దరు మనుష్యులెక్కడా వొక్కలాగవుండరని శాస్త్రంచెబుతూవుంటే నాకొడుకు తిమ్మరాజు గార్లాగవున్నాడంటా విదెక్కడిగ్రహచారంవచ్చింది? బ్రాహ్మనాళ్ళకు డబ్బుండడంపాపమని ఏదోశాస్త్రములరుస్తూవుంటే నాకేముటో జాగీరులిస్తానంటావు, నాకొడుకునెత్తిని కిరీటంపెడతానంటావేమిపాపం? ఇంకానయం— ఏనుగనిస్తానన్నావు కావు! దానిపొట్టకి గుళ్ళూ బెళ్ళూకూడా ఆటవు!-

రుస్తు—(సర్దారులవంక కనుగీటి) కూదకేషేర్ బక్రీకాబచ్చా నహీఁహై! (లక్ష్మమ్మతో) సోమిదమ్మగారూ, నామాటవినుడు. ఈ బాలుడు తిమ్మజగపతిరాజు కుమారుడే యైన నీయన సింహాసనమునందు నిలిపి నేను రాజమహేంద్రవరము పోదలచుకొంటిని. మీకొకజాగీరు కూడ లభింపగలదు. అందివచ్చిన యదృష్టఫలమును త్రోసిపుచ్చి మీరు బాముకొనుననేమి? నేను మీకాప్తకోటిలోనివాడనని నమ్ముడు. మీమంకుతనముచే రాజపుత్రునకు కలుగబోవు వైభవమును దూరముచేయకుడు. ఏమందురు? (తనలో) ఈబాలుడు నే దలచినట్లు జగపతియే యైనట్లే మొదలన దృఢపడియెనా నాయదృష్ట మెంతనవచ్చును!

సేవ—(ప్రవేశించి) సర్కార్, తోట్పల్లినుంచీ గూఢ చార్లో వొక్డూ ఆతీహై!

రుస్తు—తాళు తాళు, కరీంఖాన్, వీరికాలస్యమైనది. వీరిని జాగ్రత్తగా రాజగృహమున విడిచిరమ్ము. పిమ్మట నేనచ్చటికేగి క్షేమమును గనుగొందును.

కరీ—(సోమిదమ్మ జగపతులతో నిష్క్రమించును.

రుస్తు—అరే, గూఢచారునిప్పుడు ప్రవేశపెట్టుము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

గూఢ—(ప్రవేశించి) సలాం సర్కార్ !

రుస్తు—వార్తలేమి ?

గూఢ—సర్కార్, తోటపల్లినున్నాయ్లీ తరిమీయేస్ని రమా రాజు సుభారాజుల్నే సలీజరాల్తగిలీ నచ్చిపోయార్ సర్కార్. కుమన్ రాడ్డుయూ హెక్కడిక్కి పరారీహవిందీ తెల్పిందీలేదూ.

రుస్తు—(పకపక నవ్వుచు) సెభాస్ ! మంచివార్త చెప్పితివి. మన్యపుజ్వరముకూడ మనయనుచరుడేకావలయును, మనకు మంచి యుపకారమొనర్చె. బాగుగనున్నది. ఇంకనీ వీరత్రియములో కృష్ణారాయడొక్కడు దాటిపోయినాడా ? కానిమ్ము. వీడొక్కడును మిగిలిమాత్రము నన్నుచేయగలుగున దేమున్నది ? ఓరీ, నీవింకపో వచ్చును.

గూఢ—(నిష్క్రమించును.)

సేవ—(ప్రవేశించి) సర్కార్, హింకో ఏగుల్ వాడూ రాజా నగ్రింనుంచీ-

రుస్తు—రమ్మనుము రమ్మనుము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

గూఢ—(ప్రవేశించి) సలామ్ సర్కార్, తమకుమ్యార్దు నూరు ద్దీన్ సాహెబ్ నిన్నరాత్రిమే ఖైద్ తప్పించుకొని పరారీహైనార్.

రుస్తు—(నిర్లక్ష్యముగా) ఇంతేగదా ! ఏమోయనుకొంటిని. వానినింక కారాగారమునందుంచవలసినపనిలేదు. కాన వానివిముక్తి నాకానందదాయకమే! నీవింకపోవచ్చును.

గూఢ—(నిష్క్రమించును.)

సేవ—(ప్రవేశించి) సర్కార్, గోల్కొండానుంచీ నైజామ్ సాహెబ్ తరఫ్ మనిసీ—

రుస్తు—గోలకొండనుండియా? వెంటనే ప్రవేశపెట్టుము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

దూత—(ప్రవేశించి) సలామ్ షర్లష్కర్ సాహెబ్! నైజామ్ ఉల్—ముల్క్ వార్నుంచీ తమ్కీ హుకుం తెచ్చామ్! (లేఖనిచ్చును.)

రుస్తు—(పుచ్చుకొని రసూలుఖానునకిచ్చి) ముఖ్యాంశములను మాత్రమే చదువుము.

రసూ—(అందుకొని విప్పిచదువును.) "నీచర్యలన్నింటిని మేము ఖండించుచున్నాము. మేమొసంగిన సేనతో వెంటనే గోలకొండకు తిరిగిరమ్ము. లేకున్న నిన్ను శిక్షింపకవిడువము."

రుస్తు—(పకపక నవ్వి) నేనింకను తనసేవకుడననియే నైజాము భ్రమించుచున్నాడే! పాపము! రుస్తుముఖానిప్పుడు సర్వస్వతంత్రుడగు పెద్దాపురమునవాబుకాని తన చేతిక్రింది రాజమహేంద్రవరము షర్లష్కర్ కాదని మీనవాబుతో చెప్పుము. రాయబారీ, నేను మీనవాబుగారి యాజ్ఞలను మన్నించుకాలము గతించినది. ఇక పొమ్ము. దీనికి జవాబీయబడదు.

దూత—(కోపముతో) ఇంతా ఘోరం సేసీ—బడా మాయా సేసీ జవాబ్ నఖో సెప్పే—

రుస్తు—(రోషముతో) ఔ—నంత ఘోరమే చేయుదును—జవాబీయను. మారుమాటాడిన శిరచ్ఛేదముచేయుదును. (కత్తి దూయును.)

దూత—(పాఱిపోవును.)

రుస్తు—(కత్తి వరలోనుంచి పకపకనవ్వుచు) మూర్ఖుడు!—నాకింకను ఈ నైజామెవ్వడు? మనము వత్సవాయవారినోకలాగునను నైజామువారి నోకలాగునను సంభావింతుమా రసూల్!

రసూ—నిజము! మనదృష్టిలో అల్లాఒక్కటే సిల్లాఒక్కటే!

రుస్తు—సరే, రసూల్, దర్బార్ బంద్‌కరో!

రసూ—(లేచి)దర్బార్ బంద్ హూంగీ!

(రుస్తుముతప్ప నితరులందఱు నిష్క్రమింతురు.)

రుస్తు—(సింహాసనముదిగి పరిక్రమించుచు సాలోచనముగ తనలో) నూరుద్దీను చెఱతప్పించుకొని పాఱిపోయినందులకు నాకు చింతలేదుగాని వీనినింతనేర్పుతో నభేద్యమగు కారాగృహమునుండి కర్కశులగు కావలివారలకన్నులలో దుమ్ముజల్లి రహస్యముగా తప్పించిన వారెవ్వరై యుందురాయనియే నాయాందోళనము!

చారుడు—(ప్రవేశించి) సర్కార్, తమకుమార్గపరార్థియైన రాజానగ్రింఖైద్‌గదిలో యీ ఉత్తరం—యీ చోటూరాయి—యీ దారంఘున్నా దొరికినాయ్ సర్కార్! (వానినిచ్చును.)

రుస్తు—(అందుకొని) మంచిది, నీవుపోవచ్చును.

చారు—(నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—(లేఖచదివి) సరే, ఇది యబ్బాయి తప్పించుకొనిన విధానమును విశదముచేయుచున్నది. కాని యీలేఖనురచించి వీని విముక్తికిదోడ్పడిన మేధావియెవ్వడు? ఈలేఖ నీరాతి కీదారముతో గట్టి కారాగారగవాక్షమునుండి లోనికివిసరి లేఖనందించినవ్యక్తి యెంతనిపుణుడు! (దారమును పరధ్యాన్నముగాత్రిప్పుచు పురివిప్పి యాశ్చర్యముతో) ఇదేమి! ఇంతసన్నని దారమునందిన్ని పోచలగుపడు చున్నవేమి? ఇదియొకజందెములోని తునకయగుటనిశ్చయము. అయిన నేయజ్ఞోపవీతధారి—మహాబుద్ధిశాలి—వీరశిఖామణి-యింత చాతుర్యముతో వీనినివిడిపింప—ఆఁ! ఆఁ! తెలిసె—తెలిసె! ఇది యా సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజికృత్యమనుటకు సందేహములేదు. ఆతనికి గాక యొరులకిట్టి ప్రజ్ఞాసామర్థ్యములెక్కడ? ఈబ్రాహ్మణునినిక

నిర్లక్ష్యముచేయరాదు. ఓరీ దుష్టబ్రాహ్మణాధమా! అసమాన రాజ్యతంత్రవిశారదుడగునీ రుస్తుంఖానుముందు గోచిపాతరాయడ వగు నీప్రతిభయెంతరా!

సీ. ఏగవద్దని ధరణీశుల బ్రార్థింప
కడకు జరిగినట్టి ఘనతయేమి?
విపులశక్తిని రెండువేలబలంబును
గొనితెచ్చినట్టి యీగొప్పయేమి?
ఆనాడు వటవృక్షమందున రాజన్న
నిలుపగానైనట్టి ఫలితమేమి?
ఇపుడు నూరుద్దీనునెట్లొతప్పించి త
ర్వాతగావించు కార్యంబదేమి?
గీ. నీప్రయత్నములన్నియు నీటిమీది
వ్రాతచందాన నిట్లు నిష్ఫలముగాగ
ఏల యీలీల పెద్దాపురీరమా స
ముద్ధరణదీక్ష వర్తించుచుందు? బేల!

(శ్రమనటించుచు) ఇస్! అబ్బా! కార్యభారాతిరేకమునగాబోలు నిదరవచ్చుచున్నది. ఇంతప్రయాసముతో నీరాత్రి జగపతిని చూడకున్ననేమి? అరుణోదయాత్పూర్వమేపోయి చూడవచ్చును. అదిగో! అప్పుడే కుముదబాంధవుడు మెల్లమెల్లగ మేఘసోపానములనుండి నభోసౌధమునెక్కుచు హృదయాహ్లాదకరముగ చిఱునవ్వువెన్నెలల గురియుచున్నాడు.

గీ. అశ్రమంబుగ నృపతుల నట్టుజంపి
కడకు నైజామునీగతి కన్నుబ్రామి
పేర్మి పెద్దాపురీసింహపీఠిగొన్న
వీరునిన్ గాంచవచ్చితివే మృగాంక!
(సగర్వముగ నిష్క్రమించును.)

2. రంగము—రాజగృహము.

[లక్ష్మమ్మ రాయజగపతిరాజుతో లోననుండ లోడీఖాన్ గానులు ఖడ్గపాణులై బయట కావలియుందురు.]

జగ—(ఏడ్చుచుండును.)
లక్ష్మ—అబ్బాయీ, నిద్రపో, జోలపాడతాను.

" జో కరధృతరథాంగ జో సన్నుతాంగా—
జో కరుణాపాంగ జో శుభాభంగ ॥ జోజో॥

౧. శ్రీవెలయు పాలవారిధి బవ్వళింప-దేవబృందములెల్ల దివినన్నుతింప-భావించిభక్తులను బరగబాలింప-దైవరాయుడ మాకు దరమెవర్ణింప ॥ జో॥

౨. గురుతరంబుగ ధర్మగుణముచేబట్టి-దురితదానవకోటి దురమునను గొట్టి- శరణాగతత్రాణబిరుదుచేబట్టి-కరుణతో కౌసల్య గర్భమునబుట్టి ॥ జో ॥

3. కమలసంభవవినుతఘనసుగుణసాంద్రా - యమితదుష్టభుజంగ యహితుండికేంద్రా-విమలవైభవములను వెలయుదేవేంద్రా-రమణతో వెలసితివి రఘురామచంద్రా ॥ జో జో"

లోడీ—(ఆనందముతో) బహుత్ అచ్ఛాగా గానాసేస్తావ్ సోదమ్మా!

గాన్—సోదమ్మాగానా దాహూలాగుంటాదిరా లోడీఖాన్.

లక్ష్మ—(పాడును.)

" పుట్టుభోగివై వరపుత్రుడవై । పూరిపాన్పుపై పవళింపగలేదా-
అయోధ్యారాజ్యంవిడనాడి । అడవులలో సంచరింపగలేదా-

అతిక్లేశమ్ములు పడగవలసెనా । కారణమిాలాగుననుండగను.
అదితప్పించుట అజునకుశక్యమా।స్వామి మీరుచింతింపగనేలా?"
(విసవిస బయటకు పోబోవును.)

లోడీ—శైరో శైరో! అస్తమానం యెక్కడ్కి యెల్తాం టావ్ సోదమ్మా?

లక్ష్మి—సాయేబయ్యా, యెక్కడికెడతాను నానెత్తిమిాదికి? ఈదిక్కుమాలినరోగము పట్టుకుచంపకపోతే యిన్నిమాట్లుబయటికి పోతానా?

గౌస్—మటి, ఎల్లేవానవు కోటాదాటీయెల్తావెందుక్కు? కోటాలో కూకోకూడ్దూ?

లక్ష్మి—దిక్కుమాలినపరీక్ష! కానీ, మిాతో నిజంచెప్పకపోవడమేం! ఈకోటలో రాణీలు బలవంతంగాచావడంచేత కామినీ దెయ్యాలయాయి. ఆడవాళ్ళు వంటరిగా యేమూలకేనావస్తే పీకపిసికి చంపుతారు. తెలిసిందా? ఇక్కడికిదయింది: యింకకోకకూడా—

లోడీ—జరుగురునై—జరుగురునై. సర్కార్ మీకీయింక కోకాపరీచ్ఛ జరుగురునై సెప్పేర్. సోదమ్మా, ఏక్టుమిారి గానాసేసీ బయటికీయెల్లీరా పైతాన్‌పట్టుకూహెందుక్కు సచ్చీపోతావ్!

లక్ష్మి—(స్వగతము) ఒడిలోనున్న పిల్లవాడు 'కేరు' మని ఏడిచినను వినపడకుండనుండుటకు పాటయేపరమసాధనము! (పైకి) ఓ దానికేం! (పాడును.)

"ఒడిలోనపుష్పములు కోయ్యాడేరాజూ— నేధర్మనందనుని యెడబాయలేనే।మునివడ్లమునిపళ్ళ కొఅుకడేరాజూ—ఆధర్మనందనుని యెడబాయలేనే। అలికివిడిచినగడప దాటిన్నవాడూ—ఆపాపకర్మున్ణి నేబొందలేనే। దివ్వెలేనీగృహాము చూసిన్నవాడు—ఆపాపకర్మున్ణి నేబొందలేనే!—(నిష్క్రమించును.)

లోడీ — సోదమ్మా గయ్యాళీ మనిసిరా గౌస్ !

గౌస్—నై నై. బహుత్ మంచీమనిసిరా భాయీ।

లక్ష్మి—(ప్రవేశించి పాడును.)

"గోపాలకృష్ణుడూ గోవిందా రామ— గోవుల్ని కాయుచును గోవిందా। గోపికలనందర్ని గోవిందా రామ—గోతులో పడద్రోసె గోవిందా। గోపికలంతటను గోవిందా రామ—"

లోడీ—అరే, అరే, సోదమ్మా, గోపాల్ కుట్టుడూ గోవుల్ని కాశాడు పసంద్ గావుంది—గోపికాబీబీల్ని గోతులో హెప్పాతోశాడ్ సోదమ్మా, అచ్చెరంసెప్తావ్ ?

లక్ష్మి—ఓరి నీకడుపుడక ! మాపురాణాలుకూడా నీకు తెలుసునటోరి ? గోపాలకిష్టమ్మ గోపికాకన్యల్ని మామూలుగోతులోకి పడద్రొయ్యలేదు. మోహమనే గోతులోకి తోశాడని వేదాంతశాస్త్రం వెయ్యివిధాల చెబుతోంది.

లోడీ
గౌస్ }—(విరగబడి పకపకనవ్వుచు) బహుత్ అచ్ఛాహై; బహుత్ తమాష్ హై ! ఆహాహా ! ఆహాహా ! ఆహాహా ! (నవ్వెదరు.)

[రభసముగ సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి నూరుద్దీనులు
ప్రవేశించి ఆకస్మికముగ లోడీఖానుగానులమీ
దబడి కత్తులలాగికొని వారల నాసికా
రంధ్రములచెంత మత్తుపదార్థ
ములనుంచి వారువివశులై
నేలపైవ్రాల]

సుబ్రి—(గదిలోనున్న లక్ష్మమ్మవంకకుజూచి) ఔనే ! వచ్చుచున్నావా లేదా ?

లక్ష్మి—(సమీపించి) ఆ— ఆ—జగపతిని చెఱసాలనుంచి నారా ?

సుబ్రి—ఆహా ! ఎప్పుడు వానినోడిలోకట్టుకొనివచ్చి నాకిచ్చితివో అప్పుడే సూతనిని చెఱసాలుపంపినాను. ముందు నీవీనూరుద్దీనుతో చెఱసాలుపొమ్ము. నేనుపొద్దుటనేవచ్చి మిమ్ములకలసికొందును. ఈరక్షకభటులకింతలో తెలివి రాదు. రమ్ము మనమిప్పుడు రహస్యమార్గమున బోవలెను.

లక్ష్మి—వచ్చుచున్నానుండుడు. పిల్లవానిని తప్పించినపని తీరినవెనుక మోయలేని యీకోక నాకెందుకు ? (నగముచీరను చింపి లోనికివిసరివేసి) ఇంక తేలికగా నడచివచ్చెదను.

(సోమయాజి, లక్ష్మమ్మ, నూరుద్దీనులు నిష్క్రమింతురు.)

(తెరలో నౌబత్ ఖానాధ్వని.)

[రాత్రివేషముతో రుస్తుముఖాను ప్రవేశించును.]

రుస్తు—అరేగాస్, అరేలోడీ, బుద్ధిలేదురా యేమిటీనిద్ర ? (గదివంకజూచి) సోమిదమ్మగారూ, సోమిదమ్మగారూ, (గదిలోనికేగి వెదకి నగముచీరను చేతబట్టుకొని ప్రవేశించి)వీరినిమోసపుచ్చి సోమిదమ్మ జగపతినిదీసికొని పలాయనమైనట్లే చీరయేచెప్పుచున్నది ! ఔరా యెట్టియుత్పాతము ! ఎంతమోసము ! (ఇరువురభటులదన్నుచు) అరే గాస్ ! లోడీ !

లోడీ } గాస్ }—(లేచి కలవిలపడుచు) సర్—కార్,—సర్-కార్ !

(అని వణకుదురు.)

రుస్తు—ధూర్తాధములారా. ద్రోహులారా, సోమిదమ్మ జగపతులేరిరా ?

లోడీ—సర్కార్, హెన్కపాట్ను హెవ్రొచ్చి యేమో ముక్కుల్లో పెట్టితే వచ్చిపోయాను సర్కార్! దాన్నిదానాంతా నీకటీ హాయిపోయింది సర్కార్!

గౌస్—రచ్చించవాలా సర్కార్! గానానేసీ సోదమ్మ మష్మల్ని మోసం సేసిందీ సర్కార్! మగ్గయాహాయినాను సర్కార్!

రుస్తు—ఛీ దురాత్ములారా! నోరుమూయుడు. (తెరవంక జూచి) అరే కరీం!—ఇబ్రహీం! తక్షణమిటు రండు-

[కరీం ఇబ్రహీంఖానులు ఖడ్గపాణులై ప్రవేశింతురు.]

రుస్తు—వీరి నురిదీయింపుడు. జగపతితో సోమిదమ్మ పలాయనమైనది. వారినిపట్టి తీసికొనివచ్చిన వారికి పదివేలవరహాల నిచ్చెదమని చెప్పి చారుల నలువంకలకు బంపుడు. (కోకనిచ్చుచు) ఆమెకోకలోని భాగమిది: దీనిసహాయమున నామెనానవాలుపట్టుడు. పొండు.

కరీం—(తీసికొని) అచ్ఛాసర్కార్!

(కరీం ఇబ్రహీంఖానులు రక్షకభటులనిరువుర నిర్బంధించి తీసికొనిపోవుదురు.)

రుస్తు—(విచారముతో పరిక్రమించుచు) అక్కటా! ఎంత దారుణము! అహ్హా ఎంతప్రమాదము! నాకోటజొచ్చి నాసేవకులకు మత్తుమందుజూపి నారక్షణమందున్నవారినే గొనిపోసాహసించిరే బందెపోటుకాండ్రు! ఇందులకేమొనర్తు? (ఆలోచనాయత్తుడై యుండును.)

చారు—(ప్రవేశించి) సర్కార్!

రుస్తు—(పరాకుగానుండును.)

చారు—సర్కార్!

రుస్తు—(ఉలికిపడి) ఎవరది?—ఏమి?— ఇట్లేలవచ్చితివి? జగపతిపట్టుబడినాడా? చెప్పవేమి?

చారు—ఇజయనగ్రిం మెల్లి వచ్చినచారుణ్ణిసర్కార్!

రుస్తు—ఆఁ జౌనౌను జౌనౌను—చెప్పుచెప్పు: ఏమివార్తలు?

చారు—విజయరామరాజూ రాఘవరాజూ దండూరస్తూతో యిజయ్‌నగ్రింనుంచీ చేబోలుకాడకీ వస్తూన్నార్. కుమన్ రాయ్డు రెండువేల్ అనకాపల్లిబోయపౌఁజ్తో చేబోల్ కాడకీ వచ్చినాడ్. కళింగసర్కార్ షర్‌లష్కర్ అన్వర్దీన్ యిజయనగ్రింమహారాజ్తో కల్సి హుజూర్తో లడాయికీ వస్తున్నాడ్ సర్కార్!

రుస్తు—పోమ్ము; పోయి సేనల యుద్ధప్రయాణమునకాయత్తము సేయంపుమని రసూల్‌ఖానుతో చెప్పుము.

చారు—అచ్ఛా సర్కార్! (నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—సర్వవినాశనము! భూకంపము! అల్లా అల్లా! ఇప్పుడు తెలిసినది. ఈతంత్రమిప్పుడర్థమైనది! అబ్బా! అబ్బా! ఎంతమోత్తు! కృష్ణారాయడు బోయసేనతో చేబ్రోలులోనుండునా? విజయరామరాజచ్చట వారినిగలసికొనునా? ఇంతలో సోమిదమ్మ జగపతినిదీసికొని యచ్చటకుచేరుకొనునా? ఎట్టిగభీరతంత్రము! ఎట్టిపరిశయవిజృంభణము! ఆ దురాత్ముడు—ఆ బ్రాహ్మణాధముడు—మాయావి సోమయాజియే యీవ్యూహమునిట్లు పన్నెననుట తథ్యము! వీనియౌద్ధత్యము నెట్లడంతు? వీనిబలము నెట్లు రూపుమాపుదు?........ జౌరా! అల్లుడనివిడిచిన కృష్ణారాయడు నన్నెదుర్కొన వచ్చునంతటివాడైనాడే! అన్వర్దీనుకూడ సాటికులము వానినిజంప నాద్రోహులు—హిందువులలోగలసినాడే! శత్రుబాహుళ్యమునకై జంకను—చింతింపను- కాని జగపతి చేయిదాటిపోయినాడే! ఇందులకేమొనర్తును? కానీ అన్నిటికి నల్లాయే యున్నాడు! (నిష్క్రమించును.)

౩. రంగము—చేబ్రోలులో శిబిరములు.

[విజయరామరాజు, రాఘవరాజు, నూరుద్దీన్, రాజన్న
జగపతినెత్తుకొని లక్ష్మీనరసాయమ్మ (మాసుచీరతో)
కృష్ణారాయుడు, అన్వరుద్దీన్‌ఖానులు ప్రవేశింతురు.]

విజ—అమ్మా, లక్ష్మమ్మా, నిస్స్వార్థప్రాణత్యాగవిశ్వాసములు చిరస్మరణీయములు. మా కుమారజగపతి ప్రాణరక్షణమునకై క్షత్రియోచ్ఛిష్టమునుగూడ నిశ్శంకముగా భక్షించిన నీవెంత యుదారహృదయవో యూహింపజాలను. మీకొంపిల్ల కుటుంబము మా ఆప్తబంధువులగు వత్సవాయవారికొనర్చిన యనంతమహోపకారమును జన్మజన్మములనుమఱువకుండ నిలువేల్పువలె నిత్యునీకు మ్రొక్కుటకంటె మేమేమిచేయగలము? (సంతోషభాష్పములతో లక్ష్మమ్మ పాదములకు నమస్కరించును.)

లక్ష్మ—శీఘ్రమేవ విజయసిద్ధిరస్తు! మహారాజా, యీనాటికి నేను ధన్యురాలనైతిని. మీవంటిమూర్ధాభిషిక్తుల సంతోషపెట్టుటకంటె నాపరిశ్రమకు సార్థకమేమి కావలయును? ఇంతకును, రాఘవమ్మాదేవి నాయందుంచినవిశ్వాసమునకు మాటదక్కినదంతియే చాలును.

విజ—(విచారముతో) హా రాఘవమ్మతల్లీ! ఆత్మబంధుడనయ్యు సాటిక్షత్రియుడనయ్యు నీకిట్టియాపత్సమయములో తోడ్పడని మందభాగ్యుడనైతినే! అంతయుపరిసమాప్తమైనపిదప నీవిషాదచరిత్రము వీనులబడెగాని నేనంతలో పెద్దాపురమునవ్రాలి పరిపంథిజనుల హతమొనర్చి మీదుర్గమును రక్షించియుండనా? మా రాఘవమ్మతల్లి కుమారులతో—కోడలితో—బంధుమిత్రపరివారముతో

దివికేగు సంధ్యాసమయమింతలో దాపురించునని యెవ్వరూహించిరి! కట్టా! ఎట్టిసామ్రాజ్యమునకెట్టిపాటు కలిగినది!—

సీ. దైవంబునైన ప్రత్యక్షంబుగావించు
మహిమాఢ్యులైన బ్రాహ్మణులతోడ
విజ్ఞానప్రతిభచే విశ్వంబునెల్ల గ
ల్పఁగజాలునట్టి ధీవరులతోడ
పరమేశ్వరుండెత్తి వచ్చిన నెదురింప
గల్గు ప్రతాపభాస్కరులతోడ
భానునిగమనంబునైననడ్డఁగ ప్రభా
న్వితలైన వరపతివ్రతలతోడ
గీ. వత్సవాయప్రభుత్వప్రభాప్రకాశ
రాజితంబైన పెద్దాపురంబు నేఁడు
పతినిగోల్పోయి, పగతురవాతఁజిక్కి,
శ్రీలనెడబాసి, శిథిలమై చేటువడెను!

రాజన్నా, మీరు మాకేల వార్తనంపలేదు?

రాజ—మహారాజా, మాసర్దారులకు మేమువ్రాసిన లేఖల నన్నిటిని రుస్తుముహరించెగాని యొక లక్షసైన్యము మాదుర్గరక్షణార్థమప్పటికి వచ్చియుండెడిది. సర్దారులనమ్ముకొనుటచే మీకు శ్రమనీయమైతిమి.

నూరు—మహారాజా, రాకొమరులచెంత నేనుండిన నింతపని జరుగనిత్తునా? కోటలోనాతండ్రి కాలుపెట్టియుండునా? ఇంతకు, అల్లాకుమనపై కృపలేదు.

కృష్ణా—కోటలోనుండియే శాత్రవుల నెదుర్కొందమన్న నావాక్యముల నొక్కరును వినరైరి. లేకున్న, రామరాజ సుబ్బరాజాదులు, నేనును కోటలోనుండ రుస్తుము చేయగలుగున దేముండును?

విజ—గతమునకింక విచారించినఫలమేమి? ముందుగతి చూచుకొందము. అన్వారుద్దీన్‌ఖాన్‌సాహెబ్, అయాచితముగ నీవు మాకు తోడ్పడవచ్చినందుల కెంతయు సంతసించుచున్నాము.

అన్వా—(ఉగ్రుడై) ఆదగల్బాజీరుస్తుం ఘోరంమీదా ఘోరం సేస్తూవాలుంటే హామారా పాణం ఘుర్సేసోనా హైట్లా సేస్తుంధి జనాబ్ ! రుస్తుంగిస్తుమీన్నా పచ్చడీసేసీ సిఫాయిలోన్కా సఫాసేసీ ఛోటా జగ్‌పత్ మహారాజ్‌కో తక్తుమీదా కూకోపెట్టి సలాంసేయ్‌వాలాని హుద్దేషంతో గాభరాహైపోతున్నామ్.

విజ—సెబాస్ ! కాని-ఖాన్‌సాహెబ్, యిట్లు నీవు నీయంత మాకు సహాయముచేయవచ్చుటలో నీయభిప్రాయమేమి ?

అన్వా—(స్వగతము.) అసాద్దెంమనిసీ యిజయ్‌రామ్‌రాజ్ ! (పైకి) ఏక్—పరోపకారంజనాబ్ ; దో-మీతో నేస్తం ; తీన్—మున్పటీ లాగ రాజమహేంద్రికోటామే కుషీవాలుండాలని, బస్ !

విజ—(నవ్వుచు) అసాధ్యుడవు ! సరి-అట్లేకానిమ్ము. రాఘవరాజా, వత్సవాయవంశవీరుడవును రాఘవమ్మాదేవి సన్నిహితజ్ఞాతివియునగు నీవు నేటియుద్ధమునందు సర్వసేనానాయకత్వమువహించి విజయమునుగూర్పగోరుచున్నాను. (అందఱివంక దిరిగి) ఇది మీకెల్లరకు సమ్మతమేగదా !

అందఱు—రాఘవరాజునకు జయ్ !

సేవ—(ప్రవేశించి) జయము! జయము! మహారాజా, ఆర్య గురుదేవులశ్వముమీద శరవేగమునవచ్చుచున్నారు.

విజ—తత్క్షణమేపోయి హయమునందుకొని వారినిట ప్రవేశపెట్టుము. సభ్యులారా, రండు, వారికెదురేగుదము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

(తెరలో గుఱ్ఱపుగిట్టల సవ్వడి.)

[సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి వీరోచితవేషమున రథసముగ ప్రవేశించును.]

అందఱు—(ఎదురేగి నమస్కరింతురు.)

విజ—(పీఠమును జూపుచు) దయచేయుడు.

సుబ్ర—(ఆయాసమునటించుచు కూర్చుండకయే దక్షిణహస్తమునెత్తి యాత్రముతో)

గీ. భానువంశాబ్ధిసోముని వత్సవాయ
జగపతిక్ష్మాతలేంద్రుని సర్వభద్ర
లక్షణాకారు మాప్రభురమణు క్షేమ
వార్త వినిపింపరే మహీపాలులార !

అందఱు—రాయ జగపతిమహారాజునకు జయ్ !

లక్ష్మి—(బాలుని భర్తకందించి) ఇదుగో బాబు !

సుబ్ర—(అందుకొని) నాయనా, యింకనీకు భయములేదు. నాకన్నులబడకపూర్వమే రుస్తుము నిన్నపహరింపజాలెనుగాని యింక నిన్నా ఖండలుడేని తేరిపారిచూడగలడా ? (బయలువంకజూచుచు రోషముతో) ఓరీరుస్తుం ! మాయావీ, ద్రోహీ !

మ. ధరణీనాథుల నాజిగెల్చుటయసాధ్యంబౌట వంచించి ము
ష్కరవృత్తిన్ దెగటార్చి నాయకులులేకన్గుందు మాదుర్గమున్
నిరపాయంబుగజొచ్చియేలెదు ఖలా, నిశ్చింతతోనింక నీ
ధరణీదేవుకు నీదురంతములకింతన్ స్వస్తి జెప్పండొకో !

విజ—అందుకుసందేహమేమి ? కాని-ఆర్యా, ప్రస్తుతము వార్తలేమి ?

సుబ్ర—(బాలుని, లక్ష్మమ్మచేతికిచ్చి) మనసేనలన్నియు సర్వసిద్ధముగానున్నవా ?

విజ—ఆ-హా !

సుబ్రి—అయిన వినుడు:-

చ. జగపతిచేయిదాటిన విషాదభరంబున కుంగి కృద్ధుడై
నగరవనీధునీగిరుల నవ్యచిరంతనభూతలంబులం
దగపడినట్టివారిని ప్రయాసముతోడ పరీక్షచేసి యా
నగదురవచ్చునిట్టులదె సత్వరమాతని దాకచేగుడీ!

విజ—సరే రానిండు. అంతలోనేమయ్యె! క్షణములో మన వారిప్రతాపమాతడు రుచిచూడగలడు. రాజన్నా, లక్ష్మమ్మ గారిని రాణీవాసపుగుడారములందు దిగవిడచి మనసైనికులనందఱి నా చేరువకు బిలువుము.

రాజ—చిత్తము. (లక్ష్మమ్మగారిని వెంటబెట్టుకొని నిష్క్రమించును.

సుబ్రి—మహారాజా, రాణీవాసపుశిబిరములకు తగినకావలి యున్నదికదా?

విజ—ఉన్నది. త్రినేత్రుడైన యావంకకు రాజాలకుండునట్టి యేర్పాటులజేసినాను.

రాజ—(ప్రవేశించి) మహారాజా, మనసైనికులందఱదిగో! ఆవంక బారులుతీఱి తమహితోక్తులువిన నువ్విళులూరుచున్నారు.

విజ— మంచిది. ఓ ఆంధ్రవీరవరేణ్యులారా,-

ఉ. భండనభూమి స్వైరగతి బాహుబలోద్ధతిజూపి వైరివే
దండములన్గలంచి మిముదార్కొనవచ్చువిరోధిసేన మీ
చండతరోరుఖడ్గముల జయ్యనజెండుచు విక్రమించి యు
ద్దండపరాక్రమక్రమముతప్పక మీరనిసేయజోవరే!

చ. అదిగదిగో వినంబడెడునయ్యదె మ్లేచ్ఛులసింహనాద మ
ల్లదిగదిగో కనంబడెడునయ్యదె వారలపాదధూళి య
ల్లదిగదిగో యతండు కడుహాసుగనెక్కినదంతి, యాఖలున్
ముదమొదవన్ వధింపుడు చమూదళముల్ వెఱగందిపాఱగన్.

రాఘు—ఓ వాహినీ పతులారా,-

మ. ప్రకటంబై భుజవిక్రమక్రమరణప్రావీణ్యమున్ నవ్యది
వ్యకళాలోకము లోకమంతటికిచూపన్ జాలునీ యుద్ధమే
నికషంబై-ఎటులోర్చి యీయవనులన్ నిర్వైరమున్ జేసి మీ
రకలంకంబగుకీర్తిగాంచెదరొ వీరాగ్రేసరుల్ హైందవుల్ !

కృష్ణా—ఓ ఆపద్బాంధవులగు అనకాపల్లి బోయవీరులారా,

గీ. కన్నుదోయిని క్రోధాగ్నికణములురల
ఘోరదంభోళులట్టుల వైరిసైన్య
జీవనంబులహరియించి చేవజూపి
యనియొనర్పరె లోకభయంకరముగ !

రాజ—ఓ వీరావతారులారా,-

శా. శత్రువ్యూహముజీల్చి వారలకవోష్ణశ్రోణితంబందు మీ
గాత్రంబుల్ పరిపూతమైవెలయ ప్రక్షాళించి, యుగ్రాకృతిన్
ధాత్రీచక్రముకంపమొందగ జయధ్వానంబులన్ సల్పి, సు
క్షాత్రంబున్ రహియింపజేయరె యశఃకాయార్థులై ధీరులై.

సూరు—సాంగ్రామికకళావేత్తలగు నో శూరులారా,-

గీ. జాలమునరాకుమారులజంపి రాఘు
వమ్మదేవికిచితిగూర్చి బాలునిపుడు
హతమొనర్పగవెన్నంటు నఘచరిత్రు
దున్ఫింపకుండగ నేడు నిద్రింపవలదు.

అన్వ—హే ముసల్మాన్ భాయీయో, లడాయిహంటే పండగ పులావ్ లాగ తయార్ కావాలా. హిప్డు జగపత్ మహారాజ్కొ రచ్చించనాన్కి పాణాల్ దార్ పోయ్ వాలా. ఇజయ్ రామ్ రాజ్ మహారాజ్కొ మాటదక్కించవాలా.

అందఱు—జగపతిమహారాజునకు జయ్ !

(తెరలో)

అల్లాహో అక్బర్! దీన్! దీన్!

[రుస్తుముఖాన్, రసూల్‌ఖాన్; ఇబ్రహీంఖాన్, కరీంఖానులు, ఖడ్గపాణులై సైన్యముతో నట్టహాసముగ ప్రవేశింతురు.]

రుస్తు—ఓరోరి దస్యాథములారా, ఎందుకీప్రగల్భములు!

గీ. కదన మొనరింపగాలేక కన్నగాని
పగిది జగపతిగొనిపోయి పాఱజూతు
రిద్దిపాత్రింబె? నిలుడు!—మీరెట్టి వీర
వరులో రవ్వంత గాంతు భూపాలులార!

లుచ్ఛా నూరుద్దీన్, అప్పుడే నీవిచ్చటకువచ్చి నాతో బోర నుంబరపడు చున్నావా? నిలు మొకక్షణములో నీయంతమునుజూతును. ఓరీ అన్వర్, నీచా, జాతిద్రోహీ, స్వార్థముకొఱకై మతాంతరులకు నీ యాత్మగౌరవమును విక్రయించికొనుటకు నీకు సిగ్గెంలేక పోయినదిరా?

గీ. జాతిపిద్రోహమొనగూర్చుజనుని వంశ
మెల్ల నిర్వంశమైపోవు, నిట్టివారి
యునికి దేశంబునకు మతమునకుగూడ
ఘనతతగ్గింపదే? కళంకంబుగాదె?

అన్వ—అరే రుస్తుమ్, నీకీ దొంగ యేసాల్ మాకీసాలా తెల్సున్, నోర్ మూస్కొని లడాయికీ తయారుహుఁ!

రాజ
నూరు } (పండ్లు పటపటకొఱుకుచు కత్తుల నొఱలనుండిదూసి) ఓరీ నీవటరా మాకు నీతులనుపదేశించుపాటివాడవు? (రుస్తుముపై బడబోవుదురు.)

విజ—(ఇరువుర నిరువంకలకులాగిపట్టి) ఆగుడాగుడు. వీని కొక్కంతబుద్ధి నేనేగఱపెదను. రుస్తుంఖాన్!

సీ. కనులారఁగనిపించు తెనుఁగుపడంతుల
నవమానపఱచిన యట్టివాఁడు,
కన్నకుమారుని కరపాదములు కట్టి
పెట్టి యణంచినయట్టివాఁడు,
తంత్రంబుచే ధరాధవులనిర్వీరబట్టి
పొట్టయందిడుకొన్న యట్టివాఁడు,
అబలఁగొంపోయెడు నర్భకు నిర్దయ
బట్టి బంధించిన యట్టివాఁడు,
గీ. జాతిమతధర్మమార్గమేజాడఁబోయె
ఆత్మగౌరవ బాంధవ్యమరిగె నెటకు ?
నీవు చెప్పిన శ్రీరంగనీతులెల్ల
నప్పుడేత్రోవబట్టెనో చెప్పఁగలవె ?

సుబ్రి—(రోషముతో)

మ. అరరే ! ఘాతుకవృత్తి నైచ్యమున ద్రోహప్రక్రియన్ క్రూరతన్
కరవాలంబులలాగి మాప్రభువులన్ ఖండించినట్లిప్పుడీ
పరసైన్యంబులజంపవచ్చితివె వహ్వా! సాగునే తంత్రముల్?
కరపద్మంబులఖడ్గముల్ వెలుఁగ తాకన్ జాలుదే మమ్ములన్ ?

రుస్తు—పోరా బిచ్చగాడా, నీతోనేమి ? ఓ ముసల్మానుదళవాయులారా,-

ఉ. కాఫరులన్ వధించి మసిగాల్చుటశాస్త్రము ఫక్కి, యిప్పుడీ
యాపముగాలభించిన తెలుంగువరూథినిజంపి వీరలన్
ఘాపము వెట్ట దైవము సతోషణుడై మనకిచ్చు కామ్యముల్
చాపములన్ శరంబులను శస్త్రములన్ గొని వారిదాకుఁడీ !

రాఘు—(చేయెత్తి) ఓ ఆంధ్రవీరపుంగవులారా, (గొంతెత్తి)

ఉ. చూచెదరేమిటిచ్చవడిచోద్యముగా నరిసేనమీద నా
రాచపరంపరల్ విడిచి శాలగనొట్టుడుశత్రుశీర్షముల్ !
రాచబలంబు, వెల్మలపరాక్రమమున్, మనబోయసేన పై
శాచికవిక్రమంబు నొకసారి విజృంభణమొందనీయరే !

(సంకులసమరము జరుగును. రసూల్, ఇబ్రహీంఖాను, రుస్తుమ్, కరీంఖానులు పాఱిపోవుదురు. సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి విజయరామరాజులుతప్ప కడమవారందఱు వారిని వెన్నంటితఱుముచు నిష్క్రమింతురు.)

(తెరలో పెద్దకలకలము.)

విజ—గురుదేవా, ఆవంకజూచితిరా మనవీరులెంత యుత్సాహముతో బోరుచున్నారో !

సీ. కంపింపగాభూమి ఘనశతఘ్నికలను
బ్రేల్చి యరాతుల జీల్చువారు,
శిరమునకై దుమస్తకములబలిగొని
పసులను జీకాకుపఱుచువారు,
వ్రేటును కన్నెఱ్ఱి వ్రీలికలంజేసి
యవనులశరీరముల్ పఱుగువారు,
పోటునకోనపడి పోటుమగలగుచ్చి
శత్రుల స్తంభులసలువువారు,
గీ. యవనసైన్యమహార్ణవమందు గ్రుంకు
లిడుచు కోకనదచ్ఛాయ మెల్లరతను
వులనుదోపగ వెలువడి పోగుదురట
అహాహ ! ఆంధ్రులశౌర్యమాహాత్మ్యమేమొ !

అదిగదిగో! ఆదెన సమరమంతకంతకు భయంకరమగుచున్నది. ఓహో! నూరుద్దీను ప్రభుభక్తి! అదనైనప్పుడెల్ల తనతండ్రిపై బడుచు రుస్తుమునుచంపుట కెంతప్రయత్నించుచున్నాడు! ఆహాహా! రాజన్న ఒక్కపెట్టున రసూలీఖాన్ ఇబ్రహీంఖానుల నిట్టపరిమార్చి నాడే! సెబాస్! రాఘవరాజా, సెబాస్! వెనుకపాటున రాజన్నను పొడువనుంకించిన మహమ్మదీయసళవాయి నెంతనైపుణ్యముతో తెగ టార్చితివి! ఏమీ యీ అనకాపల్లి బోయవీరులప్రతాపము! కృష్ణా రాయని యాజ్ఞానువర్తులై వీరుగావించుచున్న వీరకర్మకంతముగలదా? ......అదేమి! అశ్వారుసైన్యములు వెనుకకుతగ్గుచు నంతయుత్సా హముతో బోరకున్నవేమి?......అరరే! ఏమది?—మనసైన్యము లు వెనుకకొదుగుచున్నవే! ఏమి మహమ్మదీయుల విజృంభణము! ఓ ఆంధ్రయోధపుంగవులారా, ఆగుడాగుడు—వెనుకకుదిగెదరేని మీ మొగముచూడను.

గీ. విజయరామావనీపతి విజయలక్ష్మి
గొనుటయేకాని యపజయమను టెఱుంగ
డట్టివానికి నీనాటి కపజయంబె
గూర్తురో జయముగూర్తురో గూర్పుడింక.

సుబ్రి—అదిగో! మీవాక్యములనువిని కుపితులై కృష్ణారా యని బోయసేన మహారయమునబోయి రుస్తుముఖానుడెక్కియున్న గజమునుముట్టడించి యంబారితాళ్ళను తెగనఱికి తురుష్కప్రభు వును త్రుంచయత్నించుచున్నారు. ఓహో! ఈబోయలకుంతాఘాత ములకు విపక్షవ్యూహమెంతగ తల్లడిల్లి కలకపడుచున్నదో! ఆహా! నూరుద్దీనెంతవేగముగా అచ్చటికేగి పితృనిర్వాపణమునకై యత్నిం చుచున్నాడు!

(తెరలో పెద్దకలకలము.)

" జగపతిరాజునకు జయ్ ! ఆంధ్రమాతకు జయ్ !

విజ—గురుదేవా, అదిగో! మనకు జయములభించినట్లున్నది.

సుబ్ర—కాని—మహారాజా, తమకోడిపోవుచున్న మహమ్మదీయవీరుల నింకను మనవారు వెన్నంటితఱుముచున్నారు. మహారాజా, యిది అన్యాయము, మఱియు సంధ్యాకాలమాసన్నమైనది. ఈనాటికీయుద్ధమాపుట ధర్మము.

విజ—నిజము—ఓ ఆంధ్రవీరవరేణ్యులారా.

గీ. ఓడిపరతెంచువారి వెన్నాడిచంపు
టెంతయునధర్మ, మదిగాక, యిపుడు సంధ్య
దాపురించె సంగ్రామమునాపి నేటి
కింక విశ్రాంతిగైకొన నేగుడయ్య!

(తెరలో కలకలము. ' ఆంధ్రమాతకు జయ్ ! ' అని జయారావములతో తెరజిమ్ముకొని రాఘవరాజు, నూరుద్దీన్, రాజన్న, కృష్ణారాయడు, అన్వర్ఖానులు రక్తసిక్తదేహములతో బ్రవేశింతురు.)

నూరు—(విజయరామ రాజువంకతిరిగి రోషముతో) ఇదేమి న్యాయము ?

గీ. ఎవనిజంపెదుతలపున నింతవరకు
గాచియుంటిమొ, వీరవిక్రమము నలిపి
యుంటిమో, వానిజంపకయుండ సమర
మెట్లుముగియింపనగును మహీతలేశ ?

విజ—నాయనా, ఇదిరణధర్మము.

నూరు—శాత్రవులొనర్చిన అధర్మకార్యములకు మనముసంతసించి ధర్మబద్ధులమైయుండు టేమినీతి ?

సుబ్ర—కుమారా, యింతలో యుద్ధముముగిసినగదా నీయాందోళనము? మరల తెల్లవారిన దేతడపుగ రణరంగమునందు ఱుకుటకవ

కాశముండగ నీవింతలో సంగ్రామమే చాలించినట్లు చిన్నబుచ్చుకొన్న దవేమి?

నూరు—చిత్తము.

అన్వ—జనాబ్, హమారామన్సి ఏక్ వుంది. ఇక్కనాకీ సాల్నం త పనినహి. హుకుమ్‌హిస్తే రాజామహేంద్రికోటాకీ ఎల్లిపోతాన్.

విజ—(చిఱునవ్వుతో) ఖాన్‌సాహేబ్, యీయుద్ధమునందు నీవుమాకు తోడ్పడినందుల కెంతయు నిన్నభినందించుచున్నాను. మన సఖ్యతనిట్లే వర్ధిల్లనిమ్ము. పోయిరమ్ము. రాజమహేంద్రవరదుర్గముకు మఱల నీకొనగుటకు మాకెంతయు ముదావహముగనున్నది.

అన్వ—అస్సలామలేకుమ్‌జనాబ్! (సలాముచేసి నిష్క్రమించును.)

సుబ్రి—ఈతడీరణమున మనకుతోడ్పడుట రామహేంద్రవర దుర్గమునాక్రమించుకొనుటకేనా లేక మఱేమైన దురాలోచనముండియా!

విజ—ఆఁ—ఏదురాలోచనమున్నను ఈ అల్పుఁడు మనకు చేయగల అపకారమేమి?

(తెరలో, "ఆంధ్రమాతకు జయ్! జగపతిమహారాజునకు జయ్!")

విజ—అదిగో! విజయానందముచే మనసైనికులు కోలాహలముచేయుచున్నారు. దయచేయుము. లోనికేగి నేటివిజయకారకులను సంభావింతము.

నూరు—(పరిక్రమించును—మధ్యనాగుచు—సాలోచనముగ తనలో) రణధర్మమట! రణధర్మము!! శాత్రవులకే లేనిధర్మము మనకేల? విజయరామరాజీనాడు రణధర్మముపేర చీకటిపడకుండగనే యుద్ధమునిలిపెనుగాని నాపితనీపాటికి ప్రేతాలయమునకనిపియుండనా? కానీ, మించినదానికేమిచేయుదును? గురుదేవుడన్నట్లు మరల రేపటి

దినము రాదా ? అప్పుడాతని నేను పరిమార్పనా ? అయిన— నేడస్వర్థి నుని పదునెనిమిది వేలబలమున్నప్పుడే రుస్తుమును హత మొనర్పలేని మేము రేపాతని సైన్యముతో లగిపోవ నెట్లు కార్యనిర్వహణ మొనర్ప గలము ? తెల్లవారిన నీతడు మఱికొంతబలమును రప్పించుకొనకుండునా ? అట్టి అవకాశము మాకు లేదే ! కృత్రిమోపాయకుశలుడగు నీమాయావి— అసాధారణ మేధావి— రేపు తనకు విజయము దుర్లభమనితోచిన తెల్లవారునంతలో నెట్టి యింద్రజాలము పన్ని యెట్టి దురాగత మొనరించి మమ్ము నాశనము చేయనూహించునో యెవ్వడు చెప్పగలడు? ఈదురాత్ముడు నేటిపరాజయమును సహించి యూరకుండువాడు కాడే! అందుచే నీదుర్జాతిపశువు నీరాత్రియే— యీక్షణమున నేతుదముట్టింపవలయును. లేకున్న మాకు క్షేమము లేదు. ఔను, ఈ తల్పగతదర్శకరము నిప్పుడే యంత మొందింపవలయు. ఈ కలుషాత్ముని కడ తేర్చుటకు నేజేసిన ప్రతిజ్ఞ పాలింపదగునది కాదా ? నాప్రతిజ్ఞ సాధారణమైనదా ? ఔ— నది భీషణప్రతిజ్ఞ ! భీషణప్రతిజ్ఞ ! —కఠోర కార్యము ! తంత్రమా తనయుని యెడ ?— మోసమా పోషకుజాలిని ?— ఘోర, నీచ, కుత్సితవధయా కుమాగతుల్యుల ? ప్రభుపరమేశ్వరుల? ......వలదు— కారణములు వలదు. ఏమి ? సామ్రాజ్యసింహాసనమా ? సర్వాధికారసంపదయా? మహాభోగవిలాసమా?— స్వేచ్ఛాప్రతిబంధకములే ! అనర్థకములే ! అయాచితములే !— ఇందుకొఱకు రాజ్యద్రోహమా ? ఇందునిమిత్తము మిత్రద్రోహమా ? స్వామిద్రోహమా ? ఇందులకై పుత్రనిర్బంధనమా ? వీనికై అసత్యప్రలాపములా ? ఈ కలుషకౌటిల్యతాంత్రికప్రభామరీచికాస్తమయకాల మెప్పుడు? ఈ పవిత్రమహమ్మదువంశక్షీరరత్నాకరబడబానల క్షీణ సమయమేనాడు ? ....పితృహత్య ! పితృహత్య ! —ఆ భీషణప్రతిజ్ఞాపర్యవసానము పితృహత్యయే ! పితృహత్యయే ! (కరవాలము దూసి యున్మాదముతో రయమున నిష్క్రమించును)

[తెర యెత్తబడగా రుస్తుముఖాను పటకుటీరమునందలి శయనాగారము గోచరించును. రుస్తుంఖాను దైన్యముతో పరిక్రమించుచుండును.]

రుస్తు—ఏబది వేల సైన్యముతో నెత్తివచ్చినను నాకు జయము లభించినదికాదే! అక్కటా! విధివిరోధమునకు నేనేమి చేయుదును? శత్రువులందఱొక్కమాటేకమై యింతలో నాపై బడెదరని నేనుకలనైనదలచితినా? విజయరామరాజు ముప్పదివేలు అన్వర్దీన్ పదునెనిమిది వేలు మొత్తమేబదిరెండు వేలదళముతో నన్ను ప్రతిఘటించిరని చింతిల్లనుకాని ఆదురాత్ముడు కృష్ణారాయని రెండువేల అనకాపల్లి బోయవీరులను దలచినయంత నాయొడలు కంపమొందుచున్నది. అబ్బా! ఏమి వారిపరాక్రమము! ఈ బోయవీరుల యీటెలపోటులకు వెఱచి సమరోత్సాహముదక్కి విగ్రహమొనర్ప నిరాకరించు నా సైనికుల నిర్బంధించి రేపు జన్యమున కాయత్తము చేయుటెట్లు? నాదళమునందు ముప్పదివేల సైన్యము మరణించుటచే వీరికి ప్రధనమన్నంత దిగులు పుట్టుచున్నదే! నా యాజ్ఞను పాటించి నా సైనికులొకవేళ సంగ్రామమొనరించినను రేపునాకు జయము లభించుననునమ్మకమేమి? విజయరామరాజు సైన్యము పదునారు వేలును అన్వర్దీను వాహిని యెనిమిది వేలును నేటియాహవమునందు మడసినను మిగిలిన యిరువది వేల సైనికులను బోరుటెట్లు? అభూతగభీర మహాతంత్రమునగాని కార్యసాధనమగునట్లు లేదు. అందులకేమొనర్తును? బాలజగపతిని మరలచెఱ పట్టుదునా? అనకాపల్లి బోయవీరులు కుంతములు చేబూని రాణివాస గుడారములకు గాపుండుటచే నీ ప్రయత్నము వ్యర్థము! శిబిరములలోనికి భూసారంగముల ద్రవ్వించి ప్రధానవాహినీపతుల పరిమార్తునా?- లేదు—లాభము లేదు. అట్టి కార్యకౌశల్యముగల రసూల్ ఇబ్రిహీం ఖానులు హతులైరి? అన్వర్దీనునకర్థరాజ్యమాసజూపి యాతని సహాయముతో రేపు విజయరాముని నోడించి కార్యానంతరమున నాతనిని

కడతేర్చుదునా ? కాని యిదిసాధ్యముకాదే ! తనపరాభవనాక్రమించిన నాతోనాతడు సఖ్యపడునా ? అయిన—మతికొంతసైన్యము నెక్కడినుండియైన రప్పింతునా ? ఇస్ ! వీరుగాక క్రొత్త మునల్మానుసైనికు లింక నెక్కడనున్నారు ? సోమయాజిదుష్ప్రచారదుర్బోధనములవిని వినియున్న రాష్ట్రప్రజలొక్క యాంధ్రసైనికుడైన నా సైన్యమున జేర నిత్తురనుమాట కల్ల. ఇంక నాకధిక సేనలెట్లులభించును ? ఇంక నీవిజయగాము నెదుర్కొనువెఱవేది ? అయ్యో ! తుదకీ రణతంత్రప్రవీణుడరాతిహస్తములకుజిక్కు దుష్కాలమాసన్నమైనదా దైవమా ! విజయరామునిఖడ్గదేవతకు నేను బలియగుదునా యేమి ?

(తెరలో ధ్వని.)

ఇప్పుడీ యమంగళధ్వనియేమి ? ఆఁ—అమంగళశంక మహమ్మదీయునికేల ? హైందవుల సహవాసబలిమిచే నాకుకూడయీపిచ్చియే పట్టినదే!.....రసూల్! అయ్యో! యింకెక్కడి రసూల్! కరీం !—

కరీం—(ప్రవేశించి) సర్కార్

రుస్తు—ఆధ్వనియేమో కనుగొనిరమ్ము.

కరీం—(నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—ఇంతరాత్రివేళ నీఘంటారవమేమి ? ఇది గజఘంటానినాదముగా దోచుచున్నది. శత్రుసైన్యములొడలుమఱచి నిద్రించుచున్న నాసైనికుల సంహరింపవచ్చుచుండుట లేదుగద ! ఛీ ! అట్లెన్నడుజరుగదు. ఈ పిచ్చిహిందువులు మరణమునకైన సమ్మతింతురుగాని రణధర్మమును పరిత్యజింపరు !-(ఎదుటకుజూచి) ఏమికరీంఖాన్ !

కరీ —(ప్రవేశించి) అన్వర్దీన్ యిజయరామ్‌రాజ్తో మోసంసెప్పి పెద్దాపురంకోటాపట్కోని కమీహూంజాలని హుద్దేమంతో సెలగయా నేస్తూన్నట్టు మనయేగుల్‌వాళ్ళూసెప్తార్ సర్కార్ !

ర స్తు—(ఆగ్రహావేశముతో) ఛీ! దురాత్మా, యెంత దుర్వార్తనాతో చెప్ప సాహసించితివి! అందులకిదే శిక్షయనుభవింపుము. (ఖడ్గముదూసి కరీంఖానుని నఱుకును.)

కరీ—(చచ్చిపడిపోవును.)

రుస్తు—(విషాదాందోళనములతో) అయ్యో! ఇప్పుడెంత పాడు పని చేసితిని! కట్టా! శోషించిన యీసేనానాయకునొక్కనిని చేజేతుల జంపుకొంటినే! ఛీ పరమవిశ్వాసియగు కరీంఖానుని ఖండించిన యీ కరవాలము నాకేల? (కత్తి విసరివేసి పర్యంకముపై గూలబడును.) నాకంత్యసమయము మేతెంచినదా యేమి? నన్నీభగామ్యాకాశములు మింగునా యేమి? శత్రువిషాగ్ని కీలలు నన్ను నలువంకలను గ్రమ్మి భస్మీకృతముగావించునా యేమి? (నిట్టూర్పువిడచును.)

[నూరుద్దీను ప్రవేశించును.]

నూరు—(ప్రక్కనొదిగి యుండి తనలో) ఇదినిశ్చయము! అదిగో రుస్తుంఖాన్! అదె యూతని నిశ్వాసధ్వని! ఇదె దీర్ఘనిశ్వాసము గుగాక! రాజ్యకాంక్షచే గావించిన స్వామిద్రోహ-మిత్రద్రోహ పుత్రద్రోహ కిల్బిషమిప్పుడే యంతరించు!

రుస్తు—(లేచి) ఏమీ చింత రుస్తుమా విచారముచే వికలహృదయుడై కుంగిపోవువాడు?—ఇక చింతింపను. వేఱాలోచనము చేయను. ఈయన్వర్ధినేగి పెద్దాపురముకోటను స్వాధీనముచేసుకొందు గాక! నాకిదియునొక మేలే! అన్వర్ధీనటుగ పదివేలదళముతయుగుటచే నిప్పుడు పదునెనిమిదివేలు బలముమాత్రమేగల విజయరామరాజుపై నాయిరువది వేలబలముతో నీక్షణమున బోయిపడిన నాకెందులకు విజయములభింపదో చూచెదను. శత్రువీరులజీల్చి చెండాడి చిత్రవధ గావించెదను. ఈహిందువులపురాణములలోని అశ్వత్థామరూపము నీరాత్రిప్రత్యక్షముగా చూపెదను. ఈ చెబ్రోలులో నేటిరాత్రి రుస్తుంఖానుగావించిన దారుణచిత్రవధాచరిత్రమును కవీశ్వరులు గానము చేయుదురుగాక! ఈరుస్తుంఖాను చర్యలు మునల్మానులోకమునకు

పెద్దాపురము ముట్టడి.

ముదావహమగుగాక! సోమయాజితంత్రములు-రాజన్న పరాక్రమము-విజయరామరాజుశక్తియు నిప్పుడేమగునో చూచెదను. నూరుద్దీను మరాత్ముడీ రుస్తుంఖానుని సామర్థ్యమునకు విస్మయపడుగాక! శత్రు నిర్మూలన మొనరించుదనుక పట్టినకత్తి విడువను! —విడువను!!—
(క్రిందనున్న కత్తి నందుకొనబోవును.)

నూరు—(అకస్మాత్తుగ రుస్తుముఖానుపైబడి కుత్తుకపట్టుకొని వెనుకకునెట్టి పాన్పుపైకూలనేసి సాకూతరోషముతో) చిత్రవధ! చిత్రవధగావింతువేమి? అంతవరకు—అంతవరకు—నీవీలోకమునందుందువా? ముసల్మానులు నీచర్యలకు సంతసింతురనుకొంటివా కలుషాత్ముడవగు నీవలన మతమునకు—వంశమునకు కళంకమువచ్చినదని విలపించునుగాని నీవంటి ఘోరకర్ముని మహమ్మదీయుడు నభినందింపడు. ఇటుచూడుము—నూరుద్దీనిప్పుడు నీదుస్థితిచూచి యానందించుచున్నాడుగాని నీప్రతాపసామర్థ్యములగాంచి నివ్వెఱపడుటలేదు. దురాత్మా, తలంచినంత ప్రత్యక్షమైన వీడెవడో తెలిసికొంటివా?—వీడు!—వీడు!—వైరినిర్యాతనకఠోరప్రతిజ్ఞానిర్వహణదీక్షాపరాయణుడగు నూరుద్దీన్! ఇంక నీవు? నీవు?—అప్రతిమానరాజ్యాంగతంత్రకళావిశారదుడవే! అనిందితసాహసవిక్రమసంపన్నుడవే! పరిపంథిమస్తకవిచ్ఛేదనక్రియాచతురుడవే! కాని—కాని—అమృతమధురక్షీరముల హాలాహలము కలసినది! జ్యోత్స్నామయజ్యోతిర్మండలమును సాంద్రశ్యామలధారాధరములాచ్ఛాదించినవి! అంతయు విషాక్తము! అంతయునంధకారబంధురము!—రాజ్యవిజిగీషను ప్రభురక్తస్రోతస్వినుల ప్రవహింపజేయుదువా? దుర్మదాంధమున నమానుషమాయాకార్యకలాపమునకు దొరకొందువా? ఏ మహారాజ్యమును పాలించు మహోత్కర్షమున నిన్న—మొన్న—దుర్భరదురంత దారుణహింసాకార్యముల నాచరించితివో ఆరాజ్యపు పొలిమేరలో

నైన నీకు చావుమూడు యోగ్యత లేదు ! ఎవ్వరు నిన్ను చేరదీసి కూడు గుడ్డనిచ్చి—మహాధికారపదవులిచ్చి—ద్వాదశవర్షములు పారములేసి ప్రేముడిని రక్షించి పోషించిరో అట్టి రాజచూడామణుల భక్షించిన దుర్నయమునకు నూరుద్దీనిప్పుడీ ప్రళయఖడ్గ నిర్ఘాతమున నీశీర్షమును సహస్రశకలములుగ వ్రక్కలుగావింపనున్నాడు ! ద్రోహీ ! ఈపాటికి నీ పాపకృత్యములకు పశ్చాత్తాపపడుము. అల్లానుస్మరించుకొనుము. నిరుపమాన రాజ్యతంత్రవిశారదా! నీకిక విమోచనమసాధ్యము! ఆత్మ విమోచనము తథ్యము ! అల్లా ! హుం !! (రుస్తుంఖానుని చంపి పాఱి పోవును.)

4. రంగము—పెద్దాపురముకోటసమీపమున.

[విజయరామరాజు, రాఘవరాజు, కృష్ణారాయడు, సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి, రాజన్న, నూరుద్దీనులు, యోధవేషములతో ఖడ్గహస్తులై ప్రవేశింతురు.]

విజ—రుస్తుంఖానువధకును నూరుద్దీను రాజభక్తికిని సంతసించిన మనకింతలో నిట్టిదుర్వార్తయా? ఈయన్వర్దీనింత నురాగతము-నిట్లు మిత్రద్రోహముచేయునా?

సుబ్ర—మహారాజా, యీయన్వర్దీనుకుక్షిలో నేదియోకుళ్లున్నదని నేను నిన్ననే యనుమానించితిని. కాని, యీవిధముగానితడు మనల మోసముచేసి రాజమహేంద్రవరదుర్గమున కేగక పెద్దాపురమేవచ్చి మనకోటనే స్వాధీనముచేసికొనునని గ్రహింపనైతిని.

విజ—గురుదేవా, పోనిండు. మఱియొకసారి మనచేతులకు పనికలిగినదే కాని యింతకంటె విశేషము లేదు. ఈయన్వరు బలమిప్పుడు

పదివేలకు మించిలేనప్పుడును మనకు పదునెనిమిది వేలవరకున్నప్పుడును వీనిని మనము లక్ష్యపెట్టవలసినపని యేమున్నది?

సుబ్రి—మహారాజా, యీకోట అభేద్యమను మాటను మీరు మఱచితిరి. మనమిప్పుడు కోటను ముట్టడించిన అందున్న పదివేలును మనపదునైదు వేలనేగాక మఱియొక పదివేలసైనికులగూడ అవలీలనోర్వఁగలరు.

కృష్ణా—ఇందతిశయోక్తి లేశమును లేదు: ఈదుర్గమట్టిదే! ఇదిగాక వీరిప్పుడు మనరాకనుగాని రుస్తుమురాకనుగాని యెదురుచూచుచు సర్వవస్తుసంచయములతో యుద్ధమునకు సంసిద్ధులైయుండుటయేగాక మఱికొంతసైన్యమునుగూడ యీపాటికి రావించుకొనియుందురనుటకు సందేహము లేదు.

రాఘు—అట్లయిన పదిపదునైదు వేలసైన్యమును విజయనగరమునుండి రావించుకొనువరకు రణమును మానిన?

నూరు—సర్వసేనాధ్యక్షా, అంతవరకు మనసైనికుల నిందఱనెందు దాచెదరు? కోటకెంత చేరువగా గట్టులప్రక్కలను చెట్టుల ప్రక్కలను నక్కియున్న మనవీరులు భళ్లున తెల్లవారుటతోడనే శత్రువుల కంటబడరా?

రాజ—అయిన నిప్పుడే ముట్టడినిప్రారంభించి యింతలో విజయనగరసైనికులకొఱకువార్త నంపి వారువచ్చునంతలో శత్రునివారణమొనరించుచు కోటలోని కాహారపదార్థముల పోనీయకుండజేసిన కోటమనకు లోబడదా?

సుబ్రి—అట్టిప్రయత్నములన్నియు ననవసరము. దైవమనుకూలించిన దుర్గమొకక్షణములో మనకు స్వాధీనమగునుపాయమొండు కలదు. రుస్తుముఖానువలన నిర్బంధితులైన మన పదివేలసైనికులింకనీ దుర్గమునందున్నారు, వారిని విడిపించి వారిచేతులకుఖడ్గములొసగి

మనకు సహాయపడగలరు. శత్రువులెఱుగని రహస్యమార్గమొకటి యీకోటలోనికికలదు. ఇది మాఘ శుద్ధ చతుర్దశీ రాత్రి. అరాతివీరుల నిద్రాదేవియావేశించియుండును. పదివేలఖడ్గములతో నల్లురయోధుల దోడ్కొని మేములోనికి ప్రవేశించి సైనికులవిడిపించి దుర్గద్వారములదెఱచియుంతుము. మీరంతలోనికిదుముకుడు. అప్పుడు మనకపజయశంకయుండదు.

విజ——సెబాస్! గురుదేవా, మీయుపాయము సర్వోత్తమముగానున్నది. అట్లేయొనర్తమురండు.

సుబ్రి——వీరవరేణ్యులారా, రండు. తెల్లవారునప్పటికి పెద్దాపురదుర్గముపై వత్సవాయసూర్యపతాకము మరల ప్రతిష్ఠింపబడవలెను.

అందఱు——(నిష్క్రమింతురు.)

[అంతట తెరయెత్తబడగా దుర్గాంతర్భాగము గోచరించును. సోమయాజి, రాజన్న, నూరుద్దీను, కృష్ణారాయడు ఖడ్గపాణులై కొందఱుసైనికులతో బ్రవేశింతురు.]

సుబ్రి——సద్దుచేయవలదు. సైనికులారా, మీప్రభుభక్తిని చూపు తరుణమిప్పుడు వచ్చినది. మీరేగి ముందుగ దుర్గద్వారములను దెఱచి మనసైన్యమును లోనికిప్రవేశపెట్టుడు. పొండు.

సైనికులు——(నిష్క్రమింతురు).

సుబ్రి——వీరులారా, రండు, అందఱమున్నిదిక్కులకేగి యీయన్వర్థునిని పట్టుదము.

అందఱు——(నలుత్రోవల నిష్క్రమింతురు.)

[అన్వర్దీను ఖడ్గధారియై ప్రవేశించును.]

అన్వ—(నలువంకల బరిశీలించుచు ఆందోళనముతో) ఇంత రాత్రియేళా గడ్‌బిడాహాయిపోతుంది సిత్రం! కత్తుల్‌సప్పుడూలాగ దర్వాజా సప్పుడూలాగా యిన్పడుతుంది! (ఎదుట చూచి) అక్డామనిస్సీ నీడాకదుల్తూవుంది! (సమీపించి) అల్లా! అల్లా! కొత్తామనిస్సీ— మునల్మాన్‌లాగావుంది! (పరికించిచూచి) అరే! అరే! యీడూ నూరుద్దీన్! మాకీహిక్డానక్కీ సూస్తాం. (ప్రక్కనుదాగియుండును.)

[నూరుద్దీను ఖడ్గహస్తుడై ప్రవేశించును.]

నూరు—ఈయన్వరు దురాత్ముడెందును గోచరింపడు. వీనిని పట్టి బంధించుదనుక నాహృదయాగ్ని చల్లారదు!

అన్వ—(వెనుకభాగమున వచ్చి నూరుద్దీనుని పొడిచి) బద్మాష్! దీన్తో నీఅగ్గి సల్లారిందీతో సచ్చిపోతావ్ షైతాన్!

నూరు—(క్రిందవ్రాలి) హా! హా!— రాజన్నా! కృష్ణారాయా! గురుదేవా! రండు రండు—అన్వర్దీనిక్కడ—అన్వర్దీనిక్కడ!

అన్వ—(కత్తినెత్తి రోషముతో) అల్లా! అల్లా! నీకీకాక హింకా ఆళ్ళని హాందర్నీ తెచ్చీతో సువర్! ఈదెబ్బాతో హిడ్డేసుర్గ యాంహాయిపోతావ్ సూసో! (నూరుద్దీనుని చంపబోవును.)

[రాజన్న రభసముగ ఖడ్గపాణియై ప్రవేశించును.]

రాజ—(అన్వరుద్దీను నీవలకులాగి) అరే దురాత్మా!

గీ. అర్భకునినూరుదీనుని హతమొనర్చి
సంతసించుటగాదు నీశక్తినెల్ల
దండితారాతి రాజన్నదండజూపి
ఖ్యాతివడయుము నినుమెచ్చునపుడె జగము!

అన్వ—కోటాలోకీ కుక్కల్‌లాగా హెుద్ఘూవచ్చార్ హద్దే మీాపౌరుసం—బలం హాంతా తెల్సింది. కాయాకూతల్ సదవాళ కత్తీపట్టీా! తుర్కాబిడ్డాతాహాత్ సూంపిస్తాపు!

(ఇరువురును పోరాడుదురు. అన్వరు గద్దినుపాఱిపోవ రాజన్న వానిని తఱుముచు నిష్క్రమించును.)

నూరు—అక్కటా! ఈయన్వరునకు ప్రతీకారమొనరింపకుండగనే నేను పరలోకమున కేగుదును కాబోలును! కానిమ్ము! రాజన్న చేతులతోనైన వీనికి నేడు మరణముతప్పదు! (ఎదుటచూచి) ఓరీ పిఱికిపందా! ఆడుదానివలె వెనుకపాటునవచ్చిపొడిచితి వేమిరా? దురాత్మా మాతో నెయ్యమొనరింపవచ్చినట్లు వచ్చి, మమ్మమోసగించి—యిట్లు మాకోటజొచ్చి, నీదొంగపోటునకు నగముచచ్చిపడిన నన్నుచంప కత్తినెత్తుటకు నీకు సిగ్గేలలేకపోయినదిరా! (నిట్టూర్పు విడిచి రాజన్న వీనిని చంపగలడో లేడో! నేను సహాయపడబోవుదునా? (లేచి తూలుచు) పోగలనా?—పోగలనా?—అన్వరెక్కడ?—ఏమి? ఏమిది?—అబ్బా! ఏమి దురదృష్టమిది? కన్నులుపచ్చనై కానరాకున్న వేమి? కాలుసాగకున్నదే! శరీరమునిలువబడదే!—నా ప్రాణములు—నాప్రాణములు నాయొడలియందున్నవా? ఓహో! నిక్కముగనుండిన అన్వరునుచంపవలదని రాజన్నను బ్రతిమాలి నేనే యాభారమునువహించి అమ్మగారిఋణముతీర్చుకొందునుగదా! అమ్మా రాఘవమ్మాదేవీ, కుమారుడు కుమారుడని నీవెల్లప్పుడు సంబోధించి కన్నసంతానమువలె కన్నులలోబెట్టుకొని కడవరకు పోషింపబడిననేను నీ కుమారుల కాపాడలేక కాలునిబారికొప్పగించి యిప్పుడుమీా సన్నిధికేమొగముతోవత్తునమ్మా? అమ్మా, నన్నుక్షమింపుము, నీ చెంతకువచ్చెదను. (కిందపడి) నాఆత్మబంధులగు మీాఅందఱేలోకము నందుంటిరో యచ్చటనేగాని నేనుండజాలను. అమ్మా, యిదేవచ్చెద-కాని—కాని విజయముమాట!—విజయముమాట యింకను వినబడలేదే! ఎట్లువత్తునమ్మా?—

(తెరలో)

" జగపతిమహారాజునకు జయ్ ! ఆంధ్రమాతకు జయ్ !"

నూరు—(ఆనందముతో లేచి తూలుచు ముందునకుసాగి) సంతోషము ! సంతోషము ! విజయకోలాహలము వినబడినపిదప నా—కిచ్చట—నేమిపని—యున్నది ? నిశ్చింతతో ప్రాణములవిడిచెదను. (క్రిందపడి) రాజన్నా,—రాజాలను ! — నేను—నీకు—సహాయము చేయుటకు—రాజాలను ! (ఉలికిపడి లేచి కళవళపాటుతో) అన్నట్లు జగపతికుమారుని—క్షేమము!- ఓ ఆంధ్రయోధులారా ! ప్రభుభక్తిపరాయణులారా ! రాయజగపతిమహారాజును మరల శత్రుహస్తములబడకుండ రక్షించుకొనుడు ! జాగ్రత్త !- జాగ్రత్త !- గురుదేవా !- కృష్ణారాయా !- రాజన్నా !- సలామ్ సలామ్ !- అల్లా ! అల్లా !—(క్రిందబడి మరణించును.)

[కృష్ణారాయడు రభసముగ ప్రవేశించును]

కృష్ణా—(నూరుద్దీను మృతదేహమునుజూచి విచారాశ్చర్యములతో) నూరుద్దీన్ ! నూరుద్దీన్ ! ఏమిది! అన్నా! పడియుంటివేమి ? హా రక్తము! హా రక్తము! (కదిపిచూచి) కష్టా ! నీకెంతలో నెట్టిదారుణ మరణము సంభవించినది ! గురుదేవా, రాజన్నా, రండు, రండు.

[సుబ్రహ్మణ్య సోమయాజి వేగముగ ప్రవేశించును.]

సుబ్ర—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమిది ? కృష్ణారాయా, యేమిది ?

కృష్ణా—(విచారముతో) గురుదేవా, యేమనిచెప్పుదును ?

గీ. తానుగొల్చినప్రభువుల దారుణముగ
జంపెననుక్రోధమున తనజనకుజంపి
స్వామిభక్తిని జగతికిజాటె నట్టి
మాన్యుడనఘుడు నూరుదీన్ మనకులేడు !

సుబ్రి—అక్కటా! కుమారా, నీవంటిసచ్ఛీలుడగు మహాస్మదీయవీరుని నే నెందుజూతును? ఓమృత్యుదేవతా, నీహృదయమున కేమందును! (దుఃఖాశ్రువులతో)

గీ. పృథివిపతుల నిర్యాణమువిన్నయపుడు
సాధ్వి రాగమ్మ జోహారు సలిపినపుడు
మించి జగపతినిన్ జెఱనుంచినపుడు
నేనెఱుంగని యశ్రువుల్ నేడుదొరలె!

(తెరలో కలకలము.)

రాజ—(రోషముతో)

సీ. ఓరి యవినీతుడా, జాల్మ, యువిజపగిది
నింతవరకుజూపిన శౌర్య మేటగలిపి
పాఱ దేటికి? -నూరుదీన్ ప్రాణములను
గొన్న నిన్నేలవిడుచు రాజన్న నేను?

సుబ్రి—ఏమది కృష్ణారాయ?

కృష్ణా—(వికసించిన మొగముతో) అదిగో! మన రాజన్న అన్వర్దీనుని మదమణంచి యిటే వచ్చుచున్నాడు!

[రాజన్న రక్తసిక్త దేహముతో ప్రవేశించును.]

రాజ—(ఆయాసముతో) గురుదేవా, అన్వర్దీను హాతకుడు నాఖడ్గప్రహారణములకు రక్తములోడ ఖడ్గకవచశిరస్త్రాణములూడ కాలికోలదిబాటి యొక యరబ్బీయశ్వముపైబడి తెఱచియున్న దుర్గద్వారమునుండి యావలకు దాటి ప్రాణములుదక్కించుకొన్నాడు. ధర్మలోభులగు తమకు వెఱచి నూహాజుబోతును విడచివచ్చినాను.

(తెరలో "జగపతిమహారాజునకు జయ్" అనుజయారావములు.)

కృష్ణా—అదిగో! మహారాజు సైన్యముతో లోనికివిచ్చేయు చున్నాడు. నాయకులులేని మహమ్మదీయులు సంధిధ్వజము నెత్తినారు, కండు-అచ్చటికేగి మనవారినభినందింతము.

సుబ్రి—కృష్ణారాయా,

గీ. జన్మకారణగుననజేసి జాతిమతము
లందు భేదంబువర్తిలెనంతెకాని
యితడు మనదేవిమూడవసుతుడుగాడె!
యిట్టివానినివిడిచి నేడేగుటెట్లు?

నీవుముందేగి విజయరామరాజు, రాఘవరాజాదుల వెంటనిడుకొని యిచ్చటకురమ్ము. నూరుద్దీనునకీదుర్గమునందే నేటిదర్బారువేళకు గోరీ నిర్మింపబడవలయును. రాజన్నా, నీవేగి ఖాజీనితీసికొనివచ్చుట కెవ్వరినైన నియోగింపుము.

రాజ—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

కృష్ణా—(నిష్క్రమించును.)

సుబ్రి—ఓహో!

చ. సతతము రాజ్యరక్షణము సర్వవిధంబులజేయుదీక్షతో
పితనెవధించి, శత్రువుల వేలకొలందిగజంపి, యిట్లు జీ
వితముసుధారవోసి తనుబెంచినవారిఋణంబుదీర్చి, వి
స్మృతయశమున్‌గడించిన సుశీలునియాత్మకు శాంతికల్గుతన్!

గీ. జాతినిమహమ్మదీయుడై సదమలమగు
ప్రేమవిశ్వాసముల నాంధ్రపృథివిపతుల
నోమగొల్చినవీనిగోరీ, మహమ్మ
దీయహైందవులకు బుణ్యతీర్థమగుత!

(తెర పడును.)

౫. రంగము—రాజసభాభవనము.

[విజయరామరాజు, సోమయాజి, రాజన్న, కృష్ణారాయడు, రాఘవరాజు, జగపతిసహితముగా లక్ష్మిసోమిదమ్మ యథోచితాసనముల నందురు. ఇరువంకల సైనికులు బారులుతీరి నిలచియుండురు.]

విజ—(లేచి నిలువబడి) ఆంధ్రవీరవరేణ్యులారా, ప్రియసుహృద్బాంధవప్రముఖులారా, లక్ష్మమ్మతల్లీ,-పెద్దాపురసామ్రాజ్యము నాచ్ఛాదించి పీడించిన తమోగ్రహము లందు రాహువస్తమించినాడు. కేతువు తిరోహితుడై నాడు. విపన్మేఘముల నుత్తరించుకొని మరల స్వాతంత్ర్యచంద్రుడు సహజలావణ్యకాంతులతో నరుగుదెంచి యీకిమ్మూరుసీమకు జీవకళ కలిగించుచున్నాడు. కాని మనరాష్ట్రమునకీ నడుమవాటిల్లిన యుత్పాతములు హృదయవిదారణ మొనరించుచు దుఃఖప్రదములైయెన్నటికిని మఱువసాధ్యముగాకున్నవి. శ్రీ కళాతిమ్మజగపతి మహారాజును, శూరాగ్రేసరుడును బాలుడునగు బలభద్రరాజును ఆశ్రితమందారమగు సాధ్వి రాఘవమ్మాదేవియు నామె పెద్దకోడలు రామయ్యమ్మదేవియు సామ్రాజ్యహితులైన రామరాజు సుబ్బరాజుగార్లును స్వామిభక్తిపరాయణుడగు నూరుద్దీన్‌ఖాన్ మొదలగు వారెందఱెందఱో నిర్యాణమునొందిరి! ఎన్నెన్ని యిక్కట్లు ఘటిల్లినను వెనుదీయక నిలచి సంస్థానసంరక్షణమొనరించి పీఠికాపురాధీశ్వరుడగు నీ రావువేంకటకృష్ణారాయనింగారును, దళవాయి చల్లా రాజన్నయు, వత్సవాయవారికిని తన్మూలముగా మా పూసపాటివారికి నొనర్చినసేవ యపారము. కుమారరాయజగపతిమహారాజును చెఱనుండితప్పించి సామ్రాజ్యపునరుద్ధారణమునకై యీకొం

పెల్లవంశచూడామణులు—గురుదేవుడగు నీ సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజియు మాత లక్ష్మీసోమిదమ్మయు సలిపిన సహాయత్యాగసాహసముల నుపమేయములు. ప్రాణసర్వస్వములధారవోసి విజయముచేకూర్చిన మన ఆంధ్రవీరుల విక్రమవిశ్వాసములప్రతిమానములు. పెద్దాపుర సామ్రాజ్యోద్ధారకులగు మీకెల్లరకు నాకృతజ్ఞతాపూర్వకాభివాదముల నర్పించుచున్నాను. ఈసందర్భమున మా జగపతుల పక్షమున మేముగావించిన కొన్నిశాసనముల చదివెదము; వానిని మీరు దయయుంచి వినవేడెద. (శాసనముల నొక్కొక్కటొక్కటితీసి పఠించును.) "శ్రీరాజా రావు వేంకటకృష్ణారాయనింగారింతటినుండి పెద్దాపురసంస్థానమునకు పన్నుగట్టనక్కరలేదు."

అందఱు—కృష్ణారాయనింగారికి జయ్!

విజ—"దళవాయి చల్లా రాజన్నకు సర్వసేనాధిపత్యమును సంగ్రామచక్రవర్తి బిరుదమును పదివేలవరహాలును పసదనము."

అందఱు—చల్లా రాజన్నకు జయ్!

విజ—"చీపురుపల్లెచెంత లక్ష్మీపురాగ్రహారమను పేర నొక అగ్రహారమునీ కొంపెల్లవారికుటుంబమునకు దానవిక్రయాధికారములతో నొసంగుచున్నాము."

అందఱు—కొంపెల్లవారికి జయ్!

సుబ్ర—(తటాలునలేచి) సభ్యులారా, ఆగుడాగుడు. మహారాజా, యిదేటియావి! ప్రతిఫలమును పరిగ్రహించుటకా యీ బ్రాహ్మణదంపతులు మీకై పాటుపడినది?

గీ. పుష్పమో, పత్రమో, ఫలమోయొసంగి
మమ్ముబోటిబ్రాహ్మణుల సమ్మదముపఱుప
వలయు నేగాని ధనములో పట్టణములో
యేల యర్పింపమాకు మహిమహేంద్ర?

విజ—(మందహాసముతో) గురుదేవా, చంద్రునకొక నూలుపోగు—అనుగ్రహింపవలయును.

గీ. అగ్నులిష్టులు జపతపోధ్యయనములును
సర్వముసువీడి రాజ్యరక్షణముకొఱకు
కార్ముకంబుల శరముల ఖడ్గములను
దాల్చినమహాత్ములకు నిట్టిదానమెంత?

అందఱు—(కరతాళరవము) గురుదేవునకు జయ్!

విజ—"గండేరిదు వత్సవాయవంశసంజాతులగు నీరాఘవరాజుగారిని రాయజగపతిమహారాజునకు యుక్తవయస్సువచ్చువరకు రాజప్రతినిధిగా నియమించితిమి."

అందఱు—రాజప్రతినిధి రాఘవరాజునకు జయ్!

విజ—"నూరుద్దీనుఖానుగోరీసీ దుర్గమునందే నిర్మించియుంచుటకు అనుమతినొసంగితిమి."

అందఱు—(లేచి) నూరుద్దీను ఆత్మకుశాంతియగుగాక! (అని కూర్చుందురు.)

విజ—"పట్టాభిషేకానంతరము పెద్దాపురపక్షపు వీరులందఱకు నుచితగతి బహుమానములొసగబడును."

అందఱు—ఆంధ్రవీరులకు జయ్!

విజ—గురుదేవా, యిక్కడికన్నియు పూర్తియైనవి. పట్టాభిషేకమున కాలస్యమెందులకు?

సుబ్ర—ఆలస్యములేదు. కాని సభ్యులారా, మనమొక సుశీలునిమఱచి వారికాశీర్వాదములనిడకుండగనే సాగిపోవుచున్నాము. అదిధర్మముకాదు. మనమిట్లుకోరుదము,

సీ. ఏ రాజసింహునిహృదయంబు సర్వదా
బంధువత్సలతచే బరిఢవిల్లు,

ఏమహీపతిధైర్యమెవ్వేళ మేరువు
నట్టులకంపితమగుచుదనరు,
ఏనరపాలుని యెనలేనివిక్రమం
బరులకు నద్భుతమగుచువెలుగు,
ఏ తేనిధీయుక్తులీ బాలజగపతి
రాజ్య సంస్థాపనార్థంబునెగడు-
గీ. నాతడు మహోపకారి మహామహుండు
ఆప్తబంధుండు పూసపాట్యన్వయార్ణ
వాబ్జుడనఘుండు విజయరామావనీశు
డాయురారోగ్యసుఖముల నలరుగాత !

అందఱు—విజయరామభూపాలునకు జయ్ !

సేవకుఁడు—(ప్రవేశించి) జయము ! జయము ! మహారాజా ! గోలకొండనవాబుగారు తమదర్శనార్థమువచ్చి యావలవేచియున్నారు.

అందఱు— (తొట్రుపాటుతో పరికింతురు.)

విజ—ఏమీ! నైజామ్—ఉల్—ముల్కు యిటకు స్వయముగ విచ్చేసెనా ? సరే, అట్లయిన తత్క్షణమే ప్రవేశపెట్టుము. సభ్యులారా, యిందాశ్చర్యపడవలసిన దేమియును లేదు. రండు, నైజామున కెదురేగుదము.

[నైజామ్—ఉల్—ముల్కు ప్రవేశించును.]

అందఱు—(ఎదురేగుదురు.)

నైజా—అస్సలామలేఖుమ్ మహారాజ్

విజ—వాలేకుమ్ సలామ్ జనాబ్, దయచేయుడు. సరిగామంచినముహూర్తమునకు విచ్చేసినారు. మీరాక మాకెంతయు ముదావహము.

నైజా—(అందఱను కూర్చుండసంజ్ఞచేసి తానునుగూర్చుం డును.)

అందఱు—(కూర్చుందురు.)

నైజా—(లేచి) మహారాజా, సభ్యులారా. గుస్తుంఖానుని దండింపవచ్చిన నేనిట్టి మంగళోత్సవములగాంతునసుకొనలేదు. అందును విజయరామభూపాలునిచ్చట దర్శింపగలుగుట నాభాగ్యము! రుస్తుముకపటాలోచనముల గ్రహింపజాలక మీయొద్దనుండి జుమ్మాగొని తెమ్మని పంపి మీయెడ చాలయపచారమొనర్చితిని. ఈ క్రూరుడు మీకొనర్చిన యపకారమునకు చింతించుటయేగాక వీనివలన మాజాతి కేకళంకమువచ్చినదని విలపించుచున్నాను. వీనినిజంపి నూరుద్దీను మాకెంతయు మునమొనగూర్చినాడు. మరల మావలన జగపతులకుకలిగిన నష్టపరిహారముగ సుహృద్భావముతో జగపతునేటేట మాకు చెల్లింపవలసిన జుమ్మాను వదలివేసి పెద్దాపురసంస్థానమును స్వతంత్రరాజ్యముగానంగీకరించి మేముస్థిరపరచుచున్నాము.

అందఱు—(కరతాళధ్వనులు.) జగపతులకు జయ్!

విజ—జనాబ్, మీయౌదార్యమునకు మేమెంతయు సంతసించుచున్నాము.

ఉ. ఈవిధినైకమత్యమున హిందువులల్లమహమ్మదీయులుం
బావనమైత్రిభాసిలెడు భాగ్యముకల్గుటనేమచిత్ర. మా
దైవమె నాడు రుస్తుమునుదార్చియటుల్ కడగండ్లబెట్టి యిం
పావహిలన్ సుఖంబొసగెనందఱకున్ గరుణాలుడై తుదన్!

సుబ్ర—నిజము! నిజము!

విజ—(వేఱువేఱ నిరూపించుచు) జనాబ్, యిటుతిలకింపుడు.

సీ. తనజీవితమును సంస్థానరక్షణమందు
వినియోగపఱచిన విప్రుడితడు!

తనవిక్రమాగ్ని బ్రిత్యర్థికాంతారదా
హము చేసినట్టి రాజన్నయితడు!
తన సుహృత్సరణి సంస్థానశత్రులజంప
వ్రాలిన శ్రీకృష్ణరాయడితడు!
తన బంధువాత్సల్యమున గోటగాపాడ
గ్రాలిన రాఘవరాజితండు!

గీ. స్వామిభక్తిచే దండ్రినిజంపినట్టి!
గుణవరేణ్యుని నూరుదీన్‌గోరి యదియె!
తమపరాక్రమములను శాత్రవుల జెండి
విజయమును గొన్న వారలీ వీరవరులె!

నైజా — సామ్రాజ్య శ్రేయోభిలాషులగు నిందఱు ఘనుల నెఱింగి ధన్యుడనైతిని.

విజ — గురుదేవా, యింక పట్టాభిషేకమహోత్సవమును నిర్వర్తింపుడు.

సుబ్ర — మహోప్రసాదము. (రాయజగపతిరాజును సింహాసనమునందు నిలిపి కిరీటమును చేతధరించి సభ్యులవంకదరిగి హర్షోత్సాహములతో) ఓహో!

గీ. శ్రీకళా తిమ్మజగపతిక్షితిపతిసుతు
జగపతి సుధామతలేందు రాజ్యంబునందు
నిలుపు భాగ్యము నీనాడు కలిగెనాకు
అహహ! నాజన్మసార్థకమయ్యె నేడు!

చ. జగతిని నేలజాలుగుణజాలము, సంగరరంగమందునన్
బగతురగెల్వజాలు పటుబాహుపరాక్రమశక్తియుక్తులున్
నిగమమనీషులన్‌దనుపు నిర్మలనిశ్చలధీవిశేషమీ
జగపతికబ్బుగాక నికసంతతమున్ బరమేశుసత్కృపన్!

(జగపతిమూర్ధముపై కిరీటమునుంచి యాశీర్వచనమంత్రము నిట్లు గానముచేయును.)

" అగ్నేయశస్విన్ యశసే మమర్పయేంద్రావతీమవ
చితీమిహావహా । అయంమూర్ధాపరమేష్ఠీసువర్చా
స్సమానానాముత్తమశ్లోకో అస్తు ॥"

అందఱు—జగపతిమహారాజునకు జయ్! లక్ష్మీనృసింహస్వామికిజయ్! (సింహాసనమునకు తలలువంచి మ్రొక్కుదురు.)

లక్ష్మి—(మంగళముబాడి శ్రీరాయజగపతికి హారతినిచ్చును.)

సుబ్రి—శ్రీ లక్ష్మీనృసింహస్వామికృపచే నీసుముహూర్తమున నిది పఠించుభాగ్యము కలిగినది!

స్వస్తిప్రజాభ్యః పరిపాలయంతామ్
న్యాయ్యేనమార్గేణ మహీం మహీశాః
గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభమస్తునిత్యం
లోకాస్సమస్తాస్సుఖినోభవంతు!

ఇది తృతీయాంకము.

సర్వము

సంపూర్ణము.